

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH

Istraživanja i preporuke

Podržano od strane:

© Transparency International Bosne i Hercegovine

BANJA LUKA

Gajeva 2

78 000 Banja Luka

SARAJEVO

Franje Račkog 2

71000 Sarajevo

www.ti-bih.org

Izrada ove publikacije finansijski je podržana od strane Centara civilnih inicijativa (CCI), na čemu smo im posebno zahvalni.

Stavovi izneseni u ovom izvještaju predstavljaju isključivo stavove Transparency International BiH i ni u kom slučaju ne oslikavaju stavove CCI.

Zahvale

Zahvalnost za učešće u izradi istraživanja i analiza u ovoj publikaciji, TI BiH dužuje sljedećim autorima:

Boris Ćurković, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete BiH

Dino Mujkić, WUS Austria

Ivana Korajlić, Transparency International BiH

Marko Vujić, Transparency International BiH

Prof. dr Nail Kurtić, Univerzitet u Tuzli

Prof. dr Nihad Fejzić, Univerzitet u Sarajevu

Urednik publikacije: Ivana Korajlić

Tehnička obrada i dizajn: Boris Savić

TI BiH dužuje zahvalnost i svim učesnicima radionica koje su održane na Univerzitetu u Sarajevu, Univerzitetu u Banjoj Luci, Univerzitetu u Tuzli, Univerzitetu u Zenici, Sveučilištu u Mostaru, i Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Zahvaljujemo se i na pomoći svih pomenutih univerziteta pri organizaciji i sprovođenju istraživanja i radionica.

Sadržaj

Zahvale.....	5
Sadržaj.....	7
O publikaciji.....	9
Uvodna razmatranja.....	11
Uticaji i posljedice korupcije u visokom obrazovanju.....	12
Prilike za pojavu korupcije u odnosu na administrativni nivo i oblasti.....	13
Faktori koji utiču na pojavu korupcije u visokom obrazovanju.....	18
Analiza zakonskog okvira koji uređuje visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini.....	21
1.1. Uvod.....	22
1.2. Pregled stanja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.....	23
1.3. Pregled zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.....	46
1.4. Preporuke za budući rad na prevenciji i suzbijanju korupcije.....	53
Analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini.....	57
2.1. Uvod.....	58
2.2. Podaci o izdvajanju iz entitetskih/kantonálnih budžeta za finansiranje visokoškolskih ustanova u 2010. godini.....	59
2.3. Pregled aktivnosti i projekata u Bosni i Hercegovini.....	63
2.4. Reforma finansiranja visokog obrazovanja.....	65
2.5. Zaključak i preporuke.....	67
Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH.....	71
3.1. Uvod.....	72
3.2. Kvalitativno istraživanje.....	73
3.3. Izvještaj o kvantitativnom istraživanju.....	80
3.4. Zaključci.....	141
Upoznatost nastavnog osoblja javnih univerziteta sa antikorupcijskim propisima.....	145
4.1. Uvod i metodologija.....	146
4.2. Osnovne frekvence.....	147
4.3. Zaključci.....	160
Istraživanje transparentnosti javnih univerziteta u BiH.....	163
5.1. Rezultati istraživanja.....	164
5.2. Analiza rezultata.....	167
Primjer Plana integriteta.....	169

Univerzitet u Tuzli	169
1. UVOD	170
2. UNIVERZITET U TUZLI.....	172
3. PLAN MJERA	176
4. AKCIJSKI PLAN	183
5. ZAKLJUČAK	186
Reference	187
Intervjui:.....	189

0 publikaciji

Transparency International Bosne i Hercegovine (TI BiH), uz podršku Centara civilnih inicijativa (CCI) od aprila 2011. do januara 2013. provodi projekat pod nazivom *Prevenција korupcije u visokom obrazovanju kroz unapređenje transparentnosti na univerzitetima u BiH*.

Osnovni cilj projekta bio je prevenција korupcije putem povećanja nivoa transparentnosti i odgovornosti u funkcionisanju univerziteta u BiH, te stvaranje preduslova za usaglašavanje zakonskog okvira koji reguliše oblast visokog obrazovanja.

Aktivnosti pomoću kojih su se nastojali ostvariti navedeni ciljevi su obihvatale su:

1. Analizu zakonskog okvira koji reguliše oblast visokog obrazovanja u BiH i analizu budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje na svim nivoima BiH;
2. Istraživanje percepcije korupcije na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama u BiH (kvalitativno i kvantitativno);
3. Istraživanje upoznatosti naučno-nastavnog osoblja i upravljačkih tijela univerziteta i fakulteta o postojanju propisa, kodeksa i mjera borbe protiv korupcije;
4. Javnu kampanja informisanja građana o problemu korupcije u visokom obrazovanju i zagovaranje za usklađivanje zakonskog okvira na različitim nivoima vlasti u BiH;
5. Analizu transparentnosti univerziteta i dostupnosti podataka;
6. Uspostavljanje saradnje sa odabranim javnim univerzitetima i zajedničko kreiranje i planova integriteta koji sadrže mehanizme sistemskih promjena.

TI BiH je ovim aktivnostima nastojao prije svega ukazati na probleme u samom sistemu visokog obrazovanja, čijim otklanjanjima se može dovesti do smanjenja nivoa korupcije, te se nastojalo uticati kako na studente, nastavno i nenastavno osoblje na univerzitetima, tako i na upravljačka tijela univerziteta i donosioce odluka u oblasti visokoškolske politike¹.

Ova publikacija predstavlja svojevrsnu kompilaciju istraživanja i nalaza koju su rezultat pomenutog projekta, zajedno i sa primjerom plana integriteta, kao najvažnijeg rezultata projekta koji bi trebao unijeti sistemske promjene, i na čije usvajanje su se obavezali univerziteti.

*Analiza zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja je rezultat jednomjesečne intezivne evaluacije zakona i podzakonskih akata o visokom obrazovanju u BiH, dokumenata koji regulišu ili naglašavaju antikoruptione mehanizme u visokom obrazovanju, analizom upitnika kreiranih u svrhu pregleda aktivnosti na privatnim univerzitetima, kao i razgovora sa predstavnicima javnih bh. univerziteta. Autor pomenute analize je **Dino Mujkić**,*

¹ Kratki opis projekta – Transparency International Bosna I Hercegovina, <http://ti-bih.org/projekti/>

regionalni menadžer WUS Austria, sa višegodišnjim iskustvom u oblasti razvoja visokog obrazovanja. Kroz razgovore sa predstavnicima univerziteta dobijene su dodatne informacije i kompletnija slika o nastojanjima akademske zajednice da se poboljšaju procesi za suzbijanje korupcije na univerzitetima. Analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini (BiH) je rezultat pregleda načina finansiranja visokog obrazovanja, dosadašnjih studija, dokumenata, projekata koji za cilj imaju podršku visokog obrazovanja, planiranih aktivnosti i projekata koji imaju za cilj podršku razvoja budućih oblika finansiranja i načina izdvajanja budžetskih sredstava.

Rezultati kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja percepcije korupcije u visokom obrazovanju, čiji sažeci su predstavljeni u okviru ove publikacije, rezultat su saradnje sa agencijom **Colosseum** iz Tuzle, i **prof. dr Nailom Kurtićem**, koji su sproveli istraživanje na univerzitetima u BiH izvršili obradu podataka kako bi se identifikovala ključna područja u procesu visokog obrazovanja koja su ranjiva na pojavu korupcije, te oblasti koje će se ispitivati na univerzitetima s ciljem kreiranja planova integriteta.

Upoznatost nastavnog osoblja sa antikorupcijskim propisima istraživana je u saradnji sa **dr Srđanom Puhalom** sa ciljem utvrđivanja nivoa upoznatosti osoblja univerziteta sa postojećim propisima i aktima na svim nivoima, uključujući i propise univerziteta. Ovo istraživanje služi kao osnova za utvrđivanje nivoa transparentnosti donošenja odluka na nivou univerziteta, te je pomoglo pri utvrđivanju adekvatnih mjera za unapređenje transparentnosti koje su inkorporirane u planove integriteta

Imajući u vidu da je transparentnost jedan od osnovnih preduslova za prevenciju korupcije, *Analiza transparentnosti javnih univerziteta* sačinjena je na osnovu istraživanja koje je sproveo TI BiH s ciljem utvrđivanja nivoa primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama od strane univerziteta kao javnih institucija, te odnosa prema javnosti podataka kroz analize sadržaja na web stranicama univerziteta.

Nakon sprovedenih istraživanja, TI BiH je uspostavio saradnju sa šest javnih univerziteta u BiH: **Univerzitetom u Sarajevu, Univerzitetom u Banjoj Luci, Univerzitetom u Tuzli, Univerzitetom u Zenici, Sveučilištem u Mostaru i Univerzitetom „Džemal Bijedić“ u Mostaru**. Cilj saradnje bio je kreiranje preporuka i mjera za uspješnu prevenciju korupcije, zasnovanih na potrebama svakog od univerziteta. S ciljem njihovog identifikovanja, TI BiH je održao po dvije radionice na svakom od šest univerziteta uključenih u projekat – po jednu sa predstavnicima studenata i jednu sa predstavnicima nastavnog i administrativnog osoblja univerziteta. Na osnovu saznanja prikupljenih u okviru radionica, kao i prethodno sprovedenih istraživanja i konsultacija sa na univerzitetima, sačinjeni su *prijedlozi planova integriteta* koji su upućeni na razmatranje i usvajanje rektoratima pomenutih univerziteta. Primjeri planova integriteta takođe su predstavljeni u ovoj publikaciji.

Uvodna razmatranja

Obrazovanje je jedno od osnovnih ljudskih prava i za pojedince je ponekad to jedini način da pobjegnu iz siromaštva, dok je za države ključno za razvoj i napredak. Takođe, kroz obrazovanje se prenose vrijednosti kao što su integritet, jednakost i pravda, kao i osjećaj za zajedničku odgovornost koji je ključni faktor za društvenu koheziju i dobro upravljanje.²

Korupcija u visokom obrazovanju nije tema o kojoj se često raspravlja ili piše u akademskim krugovima, naročito kada bismo govorili o bosansko-hercegovačkim autorima, gdje je, osim medijskih izvještaja, gotovo nemoguće pronaći bilo kakve napise o ovoj temi.

Akadske institucije smatraju se na neki način iznad tako niskih „poriva“ koji se vežu uglavnom za druge segmente društva. S druge strane, veoma često i samo društvo posmatra univerzitete kao posebne institucije i koje bi trebale biti oličenje vrlina i ingriteta. Međutim, korupcija u svojim raznolikim oblicima protkana je kroz visoko obrazovanje u mnogim državama svijeta, dobijajući sve veći zamah, posebno u zemljama, poput Bosne i Hercegovine, koje prolaze kroz promjene sistema i koje su pogođene siromaštvom. U ovakvim zemljama akademske institucije su pod sve većim pritiskom da obezbijede pristup što većem broju ljudi i kroz obrazovanje pomognu napretku države u teškim ekonomskim okolnostima.

Naravno, postoje snažne uzročno-posljedične veze između društvene i akademske korupcije. Univerziteti nisu izolovana ostrva, već su dio jedne društvene zajednice i podložni su društvenim normama, a korupcija je dio ekonomskog i društvenog života u mnogim zemljama, pa tako i, nažalost, u Bosni i Hercegovini. Društva koja nemaju detaljno i uredno propisane meritokratske norme su naročito podložna korupciji u visokom obrazovanju, a ideja da neko može biti unaprijeđen ili dobiti akademsko zvanje samo zbog toga što pripada određenoj grupi, ili ima jake porodične veze, postaje u takvim okolnostima prihvatljiva.

Akademski sistemi koji su politizovani i gdje različite neakademske norme narušavaju univerzitete, takođe mogu biti podložni korupciji. Kao veoma čest oblik korupcije navodi se praksa političkih partija u pojedinim sistemima koje kroz univerzitete nastoje dominirati akademskim upravljačkim tijelima i postavljati svoje članove na uticajne položaje. Takođe, vlada ili druge institucije vlasti mogu vršiti uticaj na donošenje odluka u vezi sa univerzitetima. Slabo i neodgovorno upravljanje univerzitetima takođe može dozvoliti korupciji da se ukorijeni u akademskom životu, a ponekad zbog nedemokratskog upravljanja

² Transparency International (2005) *Stealing the future: Corruption in the classroom – Ten real world experiences.*

univerzitetima, postaje nemoguće promijeniti vođstvo i unijeti promjene u funkcionisanje akademskih institucija.³

Uticaji i posljedice korupcije u visokom obrazovanju

Borba protiv korupcije u visokom obrazovanju i obrazovanju uopšte mora se posmatrati kao suštinski prioritet, jer ne samo da utiče na kvalitet i efikasnost obrazovanih usluga, već i na vrijednost obrazovanja i povjerenje u obrazovni sistem.

Iako postoji razlika između korupcije u obrazovanju i obrazovanju o ili protiv korupcije, postoji i direktna veza između ova dva pojma: u sistemu gdje je korupcija sveprisutna, obrazovanje ne može uspješno promovisati moralne vrijednosti i ponašanje, zbog čega je od suštinske važnosti osigurati integritet i ograničiti neetičko ponašanje u okviru obrazovnog sektora.

Naime, učenici i studenti kroz obrazovanje uče i poprimaju poželjne oblike ponašanja i sistem vrijednosti. Ukoliko se dozvoli da u obrazovanju korupcija postane sistemski pristup, ona se u očima mladih ljudi instalira kao norma, kao nešto što će biti sastavni dio njihovog života u budućnosti.

Korupcija u obrazovanju podriva njegovu osnovnu svrhu, a to je imati univerzalni, otvoreni sistem koji je zasnovan na zaslugama, a ne novcu. U obrazovnom sistemu koji je pod uticajem kprupcije, studenti ne stiču znanje i vještine koji će im omogućiti da daju značajan doprinos razvoju društva i ekonomiji države. Umjesto toga, učenici ili studenti od početka uče da prihvataju korupciju kao normu ili kao nužno zlo bez kojeg se ne može napredovati u društvu.

Efekti korupcije se mogu vidjeti na svim nivoima. Prijemne procedure pod uticajem korupcije dovešće do toga da neće biti primljeni najbolji studenti. Politike unapređenja na univerzitetima zbog korupcije mogu onemogućiti najtalentovanijima i najvrijednijima da budu nagrađeni, zbog čega oni često više ni ne žele biti dio akademske zajednice. Sredstva mogu biti zloupotrijebljena ili nenamjenski potrošena što za posljedicu može imati to da biblioteke ili laboratorije neće biti dobro opremljene, zbog čega će najveću štetu pretrpjeti studenti.⁴

Vjerovatno najpogubniji uticaj korupcije u obrazovanju je gubitak povjerenja u akademske institucije. Ukoliko ljudi, posebno mladi ljudi, počnu vjerovati da se prijem na fakultet ili ocjene, pa čak i diplome, mogu kupiti, cjelokupna ekonomska i politička budućnost zemlje je

³ Altbach, P. G. (2004) *The question of corruption in academe*. International Higher Education, Winter 2004.

⁴ Ibid.

u opasnosti. Od obrazovnog sektora se s pravom očekuje da bude fer i nepristrasan. Školstvo bi trebalo da prenosi i uči studente konceptima političkog zastupanja, ljudskih prava, solidarnosti i javnog dobra. Koruptivne prakse na univerzitetima su u direktnoj suprotnosti sa ovim idejama, rušeći povjerenje koje je neophodno za razvoj zajednice.⁵

Još od vremena Platona, uvreženo je mišljenje da je ključni dio stvaranja države način na koji bira svoje tehničke, ekonomske i političke lidere. Opšte je prihvaćeno da ni jedna moderna država ne može preživjeti ukoliko su njeni lideri birani na osnovu naslijeđenih ili urođenih osobina, odnosno karakteristika sa kojim su rođeni: rasa, pol, društveni status. S druge strane, uobičajeno je za porodice da pokušaju zaštititi svoju djecu ili da omoguće povlastice svojoj djeci ili rođacima. Svaki roditelj želi uspjeh svome djetetu, svaka grupa želi uspjeh članovima svoje grupe. Školstvo bi upravo trebalo da obezbijedi mehanizme pomoću kojih bi se ovi suprotstavljeni uticaji neutralizovali. Obrazovanje je takođe i uobičajen mehanizam nacija kroz koji „obnavljaju“ svoje rukovodstvo.

Ekonomisti su pokušali da procijene štetu nanесenu ekonomskom rastu ukoliko ne postoji nepristrasnost pri izboru lidera. Procijenjeno je da zemlje u razvoju mogu povećati svoj BDP po glavi stanovnika za 5% ukoliko bi zasnivali izbor rukovodstva na osnovu zasluga, a ne na osnovu pola ili društvenog statusa. „Cijena“ korupcije u visokom obrazovanju je analogna smanjenju ekonomske produktivnosti univerziteta zbog smanjenja kvaliteta. Procjenjuje se da se dobit univerziteta zbog korupcije smanjuje za 2%-15%⁶.

Prilike za pojavu korupcije u odnosu na administrativni nivo i oblasti

Sistem javnog obrazovanja u većini zemalja uglavnom je ostavljen diskrecionom odlučivanju vlade. Čak i kada je obrazovanje decentralizovano, država uglavnom kontroliše ključne sektore kao što je zapošljavanje profesora, plate i nadzor nad budžetom. Ovaj monopol ostavlja prostor za korupciju koja se očituje u različitim segmentima: u ministarstvima obrazovanja, administracijama i učionicama. Koruptivne transakcije se mogu identifikovati na političkom, administrativnom i školskom nivou i mogu iz temelja narušiti dobro upravljanje.

⁵ Transparency International (2005) *Stealing the future: Corruption in the classroom –Ten real world experiences*.

⁶ Heyneman, S. P. (2007) *Buying your way into haven: the corruption of education system in global perspective*. Perspectives on Global Issues, Volume 2, Issue 1.

Politički nivo

Obrazovanje je naročito podložno političkim uticajima zbog značajnog iznosa sredstava koji se ulažu, kao i kroz zapošljavanje kadrova. U prosjeku, u svijetu se za obrazovanje generalno izdvaja oko 20-30% državnog budžeta. Takođe, sektor obrazovanja zapošljava najveći procenat obrazovanog ljudskog kadra (administratori, inspektori, nastavnici, profesori...) i tiče se oko 20 do 25 posto populacije (učenici, studenti, roditelji, i druge ciljane grupe).⁷

S druge strane, sektor obrazovanja se susreće sa mnogim poteškoćama: finansijske prepreke, loše upravljanje, slaba efikasnost, rasipanje sredstvima i zloupotrebe sredstava, loš kvalitet obrazovanja, i sve manje pridavanje značaja kvalitetnom obrazovanju što je uzrok i/ili posljedica niske stope zaposlenosti obrazovanog kadra.

Korupcija na političkom nivou može poprimiti mnoge oblike. Političari mogu zloupotrijebiti svoj uticaj kako bi obezbijedili predavačko mjesto sebi ili nekom bliskom, a uticaj se može iskoristiti i za raspodjelu budžetskih sredstava za obrazovanje, i sl.

Administrativni nivo

Korupcija se može pojaviti na različitim administrativnim nivoima, uključujući ministarstva i druga tijela zadužena za regulaciju visokog obrazovanja. Mnogi su primjeri i prilike za pojavu korupcije na administrativnom nivou. Na primjer, inspektori mogu tražiti mito ili neku drugu uslugu u zamjenu za povoljan inspekcijski izvještaj i ocjenu. Pojedinci – administratori, predavači i ostali – mogu takođe zloupotrijebiti položaj ili sredstva u privatne ili komercijalne svrhe. Obrazovni materijal i udžbenici mogu biti prodavani umjesto da se besplatno dijele, ili se mogu neosnovano naplaćivati školarine za javne univerzitete.

Nivo faullteta/univerziteta/škole

Profesori mogu biti odsutni, ne održavati časove ili se ne pridržavati nastavnog plana, ili čak iznuđivati usluge od studenata. Kao najdirektniji oblik korupcije na ovom nivou pojavljuje se prodaja ispitnih ocjena i/ili pitanja, te primoravanje studenata da pohađaju plaćene privatne časove ili kupuju udžbenike predmetnih profesora. Seksualna eksploatacija studenata od strane profesora je takođe uobičajen oblik korupcije.

⁷ Transparency International (2009) *Corruption in Education – Working Paper.*, No. 04/2009.

Tabela 1. Oblici korupcije u odnosu na administrativni nivo⁸

Institucija/osoba	Ponašanje koje govori o postojanju korupcije
Entitetska i kantonalna ministarstva	<ul style="list-style-type: none"> • Davanje saglasnosti na rad institucija obrazovanja (naročito visokoškolskih institucija) i pored neispunjenosti uslova • Korupcija u javnim nabavkama i investicionim aktivnostima u obrazovanju • Favorizovanje pojedinih ustanova prilikom odabira udžbenika i ostalih pomagala koje će se koristiti • Stalne „kozmetičke promjene“ u školskim programima i udžbenicima koje primoravaju učenike i studente da kupuju nove knjige (korupcija od strane izdavačkih zavoda i kuća) • Neadekvatna upisna politika i inflacija pojedinih zanimanja koje poslije stvaraju probleme na tržištu rada • Propusti u licenciranju učitelja i profesora koji predaju u ustanovama obrazovanja • Izgradnja i rekonstrukcija školskih ustanova, naročito u periodima prije izbora
Obrazovne ustanove	<ul style="list-style-type: none"> • Komercijalizacija i zloupotreba u korištenju školske imovine • Podmićivanje revizora za neobjavlivanje različitih nalaza o propustima u radu • Korupcija prilikom zapošljavanja na radnim mjestima • Korupcija tokom definisanje upisne politike u školske ustanove • Organizovanje školskih aktivnosti (izleti, ekskurzije, manifestacije, itd) • Zloupotreba namjenskih fondova za održavanje škola i kupovinu materijala

⁸ Centri civilnih inicijativa: *Korupcija u obrazovanju – stanje i preporuke*, 2008

	<ul style="list-style-type: none"> • Ilegalne upisnine tamo gdje je školovanje besplatno • Propisivanje određenih standarda (ishrane, školskih uniformi) mimo važećih propisa • Praksa „nepostojećih predavača“ koji utiču na nemogućnost zapošljavanja novih predavača ali i količinu fondova prenesenih na osnovu broja zaposlenih
Učitelji/profesori/ Predavači	<ul style="list-style-type: none"> • Prodaja „dobrih ocjena“ kao praksa • Privatno tutorstvo odnosno privatni časovi koji utiču na kvalitet nastave u redovnom procesu • Zloupotreba studenata u cilju dobijanja određenih informacija i radova koji nisu u skladu sa važećim gradivom • Iskorištavanje i zloupotreba studenata na druge različite načine (fizički, seksualno, itd.) u cilju dobijanja boljih ocjena i polaganja ispita • Prodaja ispitnih pitanja • Odsustvo sa radnog mjesta u obrazovnoj instituciji u cilju obavljanja poslova na drugim ustanovama (dvostruka praksa)
Roditelji/studenti	<ul style="list-style-type: none"> • Kupovina mjesta za školovanje u određenim institucijama • Kupovina ocjena, ispita i diploma •

Oblici korupcije se mogu posmatrati i klasifikovati i u odnosu na oblasti u kojima se javlja, kao što je raspodjela finansija, imenovanje nastavnog osoblja, ponašanje osoblja, akreditacija institucija, i sl., što je predočeno u Tabeli 2.

Tabela 2. Oblici korupcije u odnosu na oblasti u kojima se javlja⁹

Oblasti	Mogućnosti za pojavu korupcije
Finansije	<ul style="list-style-type: none"> • Zaobilaženje pravila i procedura • Inflacija troškova i aktivnosti • Pronevjera
Raspodjela/dodjela sredstava (stipendije, subvencije, itd.)	<ul style="list-style-type: none"> • Farovirizam / nepotizam • Mito • Zaobilaženje kriterijuma • Diskriminacija (politička, društvena, etnička...)
Izgradnja, održavanje i popravke	<ul style="list-style-type: none"> • Prevare na javnim natječajima (isplate, pokloni, favorizam) • Dosluh među dobavljačima • Pronevjere • Manipulisanje podacima • Nepostojeće nabavke • Preusmjerenje sredstava/zaliha/materijala
Pisanje udžbenika	<ul style="list-style-type: none"> • Prevara u izboru autora (favorizam, mito, pokloni) • Zaobilaženje autorskih prava, plagijati • Primoravanje studenata da kupuju udžbenike čiji su autori njihovi profesori
Imenovanje nastavnog osoblja	<ul style="list-style-type: none"> • Prevara u imenovanju osoblja (favorizam, nepotizam, mito, pokloni) • Diskriminacija (politička, društvena, etnička) • Falsifikovanje kvalifikacija, korištenje lažnih diploma • Zaobilaženje kriterijuma
Ponašanje nastavnog osoblja	<ul style="list-style-type: none"> • Odsustvo profesora • Fiktivni predavači • Nelegalne naplate (za upis, polaganje ispita, privatne časove/instrukcije, itd.) • Favorizam, nepotizam, prihvatanje/traženje usluga, poklona

⁹ Hallak, J. i Poisson, M. (2007) *Corrupt Schools, Corrupt Universities: What Can Be Done?*. International Institute for Educational Planning.

	<ul style="list-style-type: none"> • Diskriminacija (politička, društvena, etnička) • Privatni časovi i korištenje školskih sredstava u privatne svrhe • Seksualno uznemiravanje i iskorištavanje • Davanje/nuđenje mita / usluga tokom posjeta inspekcije
Informacioni sistemi	<ul style="list-style-type: none"> • Manipulisanje podacima • Biranje/potiskivanje informacija • Nepravilnosti u izradi i objavljivanju informacija • Naplata za informacije koje bi trebalo da su besplatne
Ispiti i diplome Pristup univerzitetima	<ul style="list-style-type: none"> • Prodaja informacija • Prevare na ispitima (lažno predstavljanje, varanje, podmićivanje, favorizam) • Mito (za veće ocjene, polaganje ispita, diplome, upis na fakultet, dodjelu stipendija, prijem u specijalizovane programe, itd.) • Prozdavnja diploma i lažne kvalifikacijske potvrde • Lažiranje istraživanja • Plagijati
Akreditacija institucija	<ul style="list-style-type: none"> • Prevara u procesu akreditacije univerziteta/fakulteta (mito, lažiranje podataka, neprimjereni uticaji, korištenje političkih veza, itd.)

Faktori koji utiču na pojavu korupcije u visokom obrazovanju

Podložnost sektora visokog obrazovanja pojavi korupcije se može objasniti kroz različite faktore. Neki od njih su sljedeći:

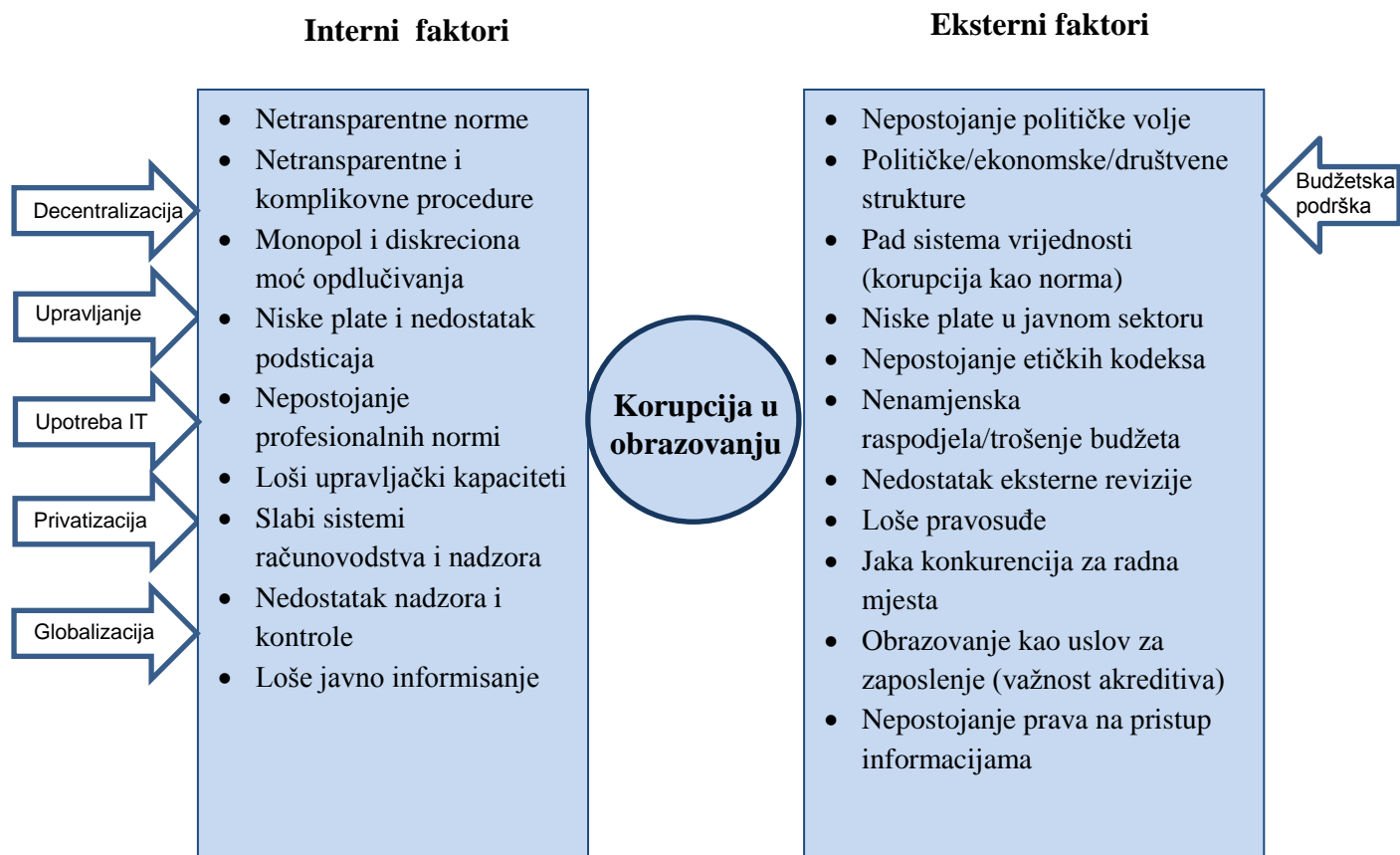
- *Dobit od obrazovanja.* Putem obrazovanja ljudi se nadaju da će dobiti bolje plaćeni posao, zbog čega su neki od njih spremni da plate mito ili čak da pribjegu prevari kako bi dobili bolju ocjenu ili priznatu diplomu.
- *Kompleksnost ili nedostupnost pravila u kombinaciji sa slabim nadzorom i upravljanjem na svim nivoima.* Komplikovana i nerazumljiva pravila, loše informisanje o odlukama i nedostatak „kulture odgovornosti“ u obrazovnom sektoru otvaraju vrata za pojavu korupcije.
- *Niske plate javnih zvaničnika i profesora.* U mnogim zemljama plate profesora su veoma niske u poređenju sa prihodom po glavi stanovnika. Ovaj faktor veoma često

dovodi do *slabljenja etičkih normi*. U zemljama tranzicije, u toku rekonstrukcije ili krize, veoma često se dešava pad sistema vrijednosti i etičkih normi. Zaobilaženje pravila postaje pravilo, naročito s ciljem upisa na univerzitete i dobijanja diploma.

- *Veličina i kompleksnost obrazovnog sektora* takođe doprinose pojavi korupcije.

Takođe, analize pokazuju da postoje i interni i eksterni faktori od kojih zavisi nivo i pojava korupcije u visokom obrazovanju. Interni faktori su povezani sa donošenjem odluka i upravljačkom strukturom samog obrazovnog sistema. S druge strane, eksterni faktori su vezani za cjelokupno okruženje u kojem djeluje obrazovni sektor i na koji donosioci odluka u obrazovnom sistemu nemaju uticaj, ili on barem nije direktan. U koliko se želi analizirati nivo korupcije u visokom obrazovanju, a naročito kreirati rješenja za unapređenje transparentnosti i odgovornosti, moraju se uzeti u obzir kako spoljni, tako i unutrašnji faktori, navedeni u šematskom prikazu.

Tabela 3. Interni i eksterni faktori koji utiču na korupciju u visokom obrazovanju¹⁰

¹⁰ Hallak, J. i Poisson, M. (2007) *Corrupt Schools, Corrupt Universities: What Can Be Done?*. International Institute for Educational Planning.

Interni i eksterni faktori su međusobno povezani i podupiru jedan drugog. Na primjer, nedostatak podsticaja u sektoru obrazovanja u kombinaciji sa niskim platama u javnoj službi ohrabruju koruptivne prakse. Slično tome, slabi računovodstveni i mehanizmi nadzora zajedno sa slabim mehanizmima eksterne revizije i neefikasnim pravosuđem smanjuju mogućnost za otkrivanje slučajeva korupcije. Takođe, loš sistem javnog informisanja u obrazovnom sektoru, uz odsustvo prepoznatih prava na pristup informacijama na nivou države, doprinosi razvoju kulture zatvorenosti, tajnosti i neodgovornosti.¹¹

¹¹ Ibid.

Analiza zakonskog okvira koji uređuje visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini

1.1. Uvod

Razvoj visokog obrazovanja je od ogromnog značaja za ekonomski razvoj zemlje. Jaka akademska zajednica stvara pozitivnu, proaktivnu klimu koja privlači domaće i strane investicije što rezultira održivim i uravnoteženim ekonomskim razvojem. Nova evropska visokoškolska politika je od velikog značaja za razvoj u zemljama jugoistočne Evrope. U Bolonjskoj deklaraciji se navodi: *Značaj obrazovanja i obrazovne saradnje za razvoj i jačanje stabilnih, mirnih i demokratskih društava općenito se smatra ogromnim, a pogotovo po pitanju situacije u Jugoistočnoj Evropi*¹².

Od završetka rata pa do danas, Bosna i Hercegovina se suočava sa nizom problema u sistemu obrazovanja. Ustavno uređenje BiH, različite politike proistakle iz različitih zakonskih regulacija i nedovoljne stratezijske usklađenosti u obrazovanju na državnom, entiteskom nivou, kao i u Brčko distriktu, dovode do različitog odnosa prema obrazovanju i obrazovnoj politici. Zakonska uređenja su raznolika, finansiranje visokog obrazovanja se obavlja na različite načine, veliki broj nastavnog osoblja je na početku, tokom i poslije rata napustio Bosnu i Hercegovinu. U javnom i privatnom sektoru dolazi do povećanja broja fakulteta i univerziteta. U Bosni i Hercegovini je registrovano 8 javnih univerziteta, dvije javne visoke škole i 35 privatnih visokoškolski institucija¹³, raznih profila. Kako sistem u visokom obrazovanju još uvijek nije definisan minimalnim zajedničkim standardima koji bi trebali biti usaglašeni na svim nivouima vlasti, otvara se prostor za nepravilan način rada uz nepoštivanje osnovnih ljudskih prava, prava na obrazovanje, narušavanja integriteta akademske zajednice u BiH i dovodi u pitanje kvalitet univerzitetskog rada.

U nastojanju da se približi evropskim procesima i odgovori na zahtjev evropskih standarda u visokom obrazovanja, Bosna i Hercegovina postaje članica Bolonjskog procesa 2003. godine. Implementacija Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini je počela bez adekvatne strategije i planiranja od strane nadležnih ministarstava. Neophodna sredstva za univerzitetske reforme nikada nisu obezbijeđena. Univerzitetske institucije su ostavljene same da se brinu o procesima reformi. Odgovarajući na zadatke koji su predviđeni Bolonjskom deklaracijom, univerziteti sami počinju sa nizom aktivnosti, koje su u većini slučajeva bile podržane kroz međunarodne projekte sa ciljem podrške visokom obrazovanju u BiH. Do danas, uvažavajući neadekvatan način finansiranja i nedostatak razvojnih strategija koje bi trebalo da prate reformske procese, ukupni rad akademske zajednice može se ipak posmatrati kao pozitivan primjer. Nažalost, takav pozitivan primjer nastaje isključivo zahvaljujući individualnim pristupima, samoinicijativama, a nisu rezultat sistemskih rješenja. Kapaciteti ministarstava su slabi i često ne mogu na vrijeme odgovoriti na potrebe akademske zajednice.

Posmatrajući navedene probleme i mogućnosti njihovog rješavanja, Transparency International BiH opravdano je pokrenuo niz aktivnosti koji bi trebao rezultirati određenim smjernicama ka

¹² Bolonjska deklaracija

¹³ http://www.cip.gov.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=76&lang=bos

suzbijanju korupcije u visokom obrazovanju. Korupcija¹⁴ je u najširem smislu svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi lične ili grupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.

*Pojava korupcije u visokom obrazovanju nije vezana samo za relaciju profesor-student u pogledu davanja mita za upis, polaganje ispita, različitih uvjetovanja... nego se radi o daleko širem spektru aktivnosti - od nelegalnog licenciranja, odnosno akreditiranja univerziteta, stjecanja akademskih zvanja i zapošljavanja, do pojava plagiranja, zloupotrebe javnih sredstava, prevara, nepotizma...*¹⁵

Dosadašnja istraživanja¹⁶ u BiH pokazuju da korupcija u visokom obrazovanju postoji¹⁷ i da su potrebne detaljne analize koje bi dale jasniju sliku na koji način djelovati u budućnosti.

1.2. Pregled stanja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini

Stvaranje Evropskog prostora za visoko obrazovanje (EHEA) je postalo široko priznata inicijativa, koja pokriva zemlje u Evropi sa različitim ekonomskim, društvenim i političkim strukturama, kroz prihvatanje i primjenu evropskih standarda, strateških ciljeva i planova, kao što je predviđeno Bolonjskom deklaracijom, Lisabonskom konvencijom i drugim relevantnim dokumentima. Cjelokupna reforma unutar EHEA-e i procedura za harmonizaciju obrazovnih procesa među evropskim zemljama su još uvijek u toku. Ovo predstavlja ključne korake koji omogućavaju, ne samo studentima već i zaposlenim osobama, mobilnost kroz Evropu, zasnovanu na transparentnosti i uzajamnom priznavanju kvalifikacija i diploma.

Razvoj procesa koji uređuju finansiranje visokog obrazovanja, uspostavljanje mehanizama za osiguranje kvaliteta, autonomiju i kvalitetno upravljanje visokoškolskih institucijama, su identifikovani kao ključni prioriteti u razvoju evropskog visokog obrazovanja u narednom periodu. Proces ovih reformi je složen i zahtijeva podršku i angažovanost na svim ključnim nivoima - institucije Evropske unije, državne vlade, nadležna ministarstva i visokoškolske institucije.

Bosna i Hercegovina se pridružila Bolonjskom procesu 2003. godine i od tada je napravila značajan napredak, što je i potvrđeno u Bologna Stocktaking Report za 2009. Godinu.¹⁸

¹⁴ Korupcija je (lat. corruptio) pokvarenost, kvarnost, izopačenost, razvrat; potkupljivanje, podmičivanje, potkupljenje, podmićenje; kvarenje, truljenje, raspadanje; krivotvorenje (spisa, mjere, utega i si.), Anić, Š., Klaić, N., Domović, Ž.: Rječnik stranih riječi, Zagreb, 2002

¹⁵ Diplome Univerziteta u Sarajevu na tržištu rada Evropske unije, grupa autora, studenti 1. godine, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2010

¹⁶ Univerzitet u Sarajevu je na svojoj web stranici postavio anketno pitanje: „Da li ima korupcije na Univerzitetu?“ i nakon mjesec dana je ustanovljeno da je od ukupnog broja prijavljenih na anketu (957), 86,62% odgovorilo „DA“, 7,21% je odgovorilo „NISAM UPUĆEN“, 4,81% „NE“ i 1,36% „PRIČA SE“.

¹⁷ Korajlic, I.: Visoko obrazovanje u BiH – otvoren prostor za korupciju, FES, 2011

¹⁸ Rauhvargers, A., Deane, C. i Pauwels, W. (2009) *Bologna Process Stocktaking Report 2009*. Dostupno na: http://www.aic.lv/bologna/2007_09/Leuven_conf/reports/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf

Izvještaj također potvrđuje da je visoko obrazovanje u BiH još uvijek suočeno sa nizom problema koji obuhvataju i zakonski okvir u visokom obrazovanju.

U BiH dosadašnje inicijative za reformom proizlaze iz unutarnje motivacije, entuzijazma pojedinaca i podrške kroz razne oblike međunarodnih i, nažalost rijetkih, domaćih projekata. Evropska unija primjenjuje niz ciljanih mjera koje, između ostalog, uključuju Instrument for Pre-accession (IPA), kao na primjer Tempus programe kao podrška Bosni i Hercegovini u nastojanjima da se implementiraju procesi evropskih reformi i da se poboljša i harmonizira struktura visokog obrazovanja i obrazovni pravni okvir u skladu sa specifičnim potrebama zemlje. IPA nudi pomoć zemljama uključenim u proces pristupanja Evropskoj uniji, s ciljem da se unaprijedi efikasnost i usklađenost pratećih mjera putem jednog okvira kako bi se ojačao institucionalni kapacitet, prekogranična saradnja, ekonomski i društveni razvoj. Pored projekata Evropske unije, postoji i niz aktivnosti kao što su projekti finansirani od strane Austrijske agencije za razvoj, WUS Austria, Soros fondacije u BiH, Britanskog savjeta, Vijeća Evrope i niz drugih organizacija, koje su imale za cilj podršku reformama i razvoju visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Zbog svog složenog ustavnog sistema, sektor visokog obrazovanja u BiH ima asimetričnu strukturu sa tri nivoa vlasti. Cjelokupnu politička i administrativna struktura BiH se odražava na okvir visokog obrazovanja u BiH. Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta i jednog distrikta - Republika Srpska, Federacija Bosne i Hercegovine koja se sastoji od 10 kantona, te Brčko distrikt BiH. Stoga je i sektor visokog obrazovanja decentralizovan, te je vlast nad relevantnim pitanjima podijeljena između **14 odgovornih ministarstava**: 2 entitetska ministarstva za obrazovanje, 10 kantonalnih ministarstava za obrazovanje, Odjel za obrazovanje u Brčko distriktu, i Ministarstva civilnih poslova BiH na državnom nivou. Nadalje, nedavno je osporena i koordinirajuća nadležnost Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, što praktično znači da su u BiH obrazovne politike u punoj nadležnosti 10 kantona¹⁹, Republike Srpske i Distrikta Brčko. Ministarstvo civilnih poslova BiH je upravna organizacija sa mandatom da koordinira obrazovne politike unutar zemlje i na međunarodnom nivou, te je zaduženo i za međunarodnu obrazovnu saradnju. Ministarstvu civilnih poslova BiH nedostaje mandat, mehanizmi za sprovedbu, kao i finansijski i institucionalni kapaciteti koji su neophodni za koordinaciju i rješavanje ključnih aspekata obrazovne reforme.

Na osnovu prijedloga Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine 2007. godine, usvojen je Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini («Službeni glasnik Bosne i Hercegovine», broj 59/07 i 59/09). Zbog nedostatka mehanizama za sprovedbu, njegova implementacija još nije na adekvatnom nivou. Spor napredak u implementaciji ovog Zakona je uzrokovan ustavnim uređenjem u kojem odgovornost za visoko obrazovanje

¹⁹ Ustavni sud FBiH, je na sjednici 28.09.2010, donio presudu kojom se utvrđuje da odredbe čl. 15. i 16. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave nisu u skladu sa članom III.4.b) i c) Ustava FBiH. Nakon provedenog postupka ovaj sud odlučio je da je članom III.4. Ustava FBiH propisano da kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja, te utvrđivanje i provođenje kulturne politike.

ostaje na nivou entiteta u Republici Srpskoj, u Federaciji Bosne i Hercegovine na nivou kantona i nezavisne administrativne jedinice Brčko distrikta.

Učinjeni su određeni napori i da se funkcionalizira visoko obrazovanje kako bi se prilagodili potrebi za zajedničkim razvojem. Na osnovu Okvirnog zakona o visokom obrazovanju osnovane su dvije institucije čiji je zadatak podrška sistemu visokog obrazovanja u BiH:

- **Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (HEA)** je uspostavljena Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju kao samostalna upravna organizacija. HEA u okviru svojih nadležnosti surađuje sa relevantnim domaćim institucijama, obrazovnim vlastima u BiH, entitetima, kantonima i Brčko distriktom, akademskom zajednicom, međunarodnom zajednicom i drugim relevantnim interesnim grupama.
- **Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz područja / oblasti visokog obrazovanja (CIP/ CIR)** formiran je Okvirnim zakonom kao samostalna upravna organizacija. CIP/ CIR u okviru svojih aktivnosti surađuje sa relevantnim institucijama u Bosni i Hercegovini.

Poslije izmjene Zakona o visokom obrazovanju u Republici Srpskoj u junu 2010. godine, uspostavljena je Agencija za akreditaciju Republike Srpske na entitetskom nivou. Planirano je da Agencija za akreditaciju RS radi u uskoj saradnji sa Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH. Na osnovu Člana 115., Zakona o visokom obrazovanju Republike Srpske formirana je Rekorska konferencija Republike Srpske. U svrhu pojačavanja kapaciteta ministarstava obrazovanja, a na osnovu nadležnih zakona u Republici Srpskoj, Kantonu Sarajevo, Unsko-Sanskom Kantonu formiraju se Savjeti za visoko obrazovanje.

Osim zakonskih i okvirnih preduslova, jedan od ključnih faktora za reformu i razvoj visokog obrazovanja je integracija univerziteta predviđena Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju BiH, te ostalim usvojenim zakonima u BiH²⁰. Integracija predstavlja optimalizaciju procesa, što omogućava efikasniji rad visokoškolskih institucija kroz: centralizovanu politiku i upravljanje, sveukupno planiranje za sve fakultete, optimalizaciju administracije, studentskih službi, naučno-istraživačkog rada, osiguranja kvalitete, biblioteke, prostornih kapaciteta, kao i zajedničke nastavne planove i programe, cjeloživotno učenje, finansijsko poslovanje, međunarodnu saradnju i direktne strateške dogovore sa nadležnim ministarstvima. Uprkos tome, u ovom trenutku, postoje dvije suprotne sile na univerzitetima u BiH kada je u pitanju problem univerzitetske integracije: jedna grupa je za integraciju univerziteta, dok je druga strana *protiv*, jer smatra da je najbolje sačuvati fakultet kao pravno lice. Dok se neintegrisani univerziteti sastoje od fakulteta koji su zasebna pravna tijela, integrisani univerziteti su centralizovani i univerzitet predstavlja pravno tijelo. Od 8 javnih univerziteta, Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet Džemal Bijedić i Sveučilište u Mostaru još uvijek nisu integrisani univerziteti.

²⁰ Tabela 7.

1.2.1 Javne visokoškolske ustanove u BiH²¹

Kao što je već navedeno, u Bosni Hercegovini postoji 8 javnih univerziteta i dvije visoke škole. U okviru javnih univerziteta postoji ukupno 102 visokoškolske institucije, što uključuje fakultete, akademije i visoke škole²². Zajednička vizija javnih visokoškolskih institucija u BiH je dostizanje ciljeva Bolonjskog procesa²³. Bolonjska deklaracija naglašava vezu između visokog obrazovanja i ekonomskog razvoja zahtjevajući stvaranje Evropskog prostora za visoko obrazovanje kao glavnim načinom promovisanja mobilnosti građana i sposobnosti zapošljavanja, kao i razvoja Evrope.²⁴

Formalna institucionalna saradnja i neformalna saradnja osoblja univerziteta je na zadovoljavajućem nivou što se može zaključiti na osnovu niza zajedničkih projekata u okviru međunarodnih projekata.

U Tabeli 4. su navedene sve javne visokoškolske institucije u BiH.

Tabela 4. Spisak javnih visokoškolskih institucija u BiH²⁵

Spisak javnih visokoškolskih institucija		
	Visokoškolska ustanova	Nadležno ministarstvo obrazovanja/prosvjete
1	Univerzitet u Banjoj Luci	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
2	Univerzitet u Bihaću	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona
3	Univerzitet „Džemal Bijedić“ Mostar	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona
4	Univerzitet u Istočnom Sarajevu	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
5	Sveučilište u Mostaru	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, Srednjobosanskog kantona, Posavskog kantona, Zapadnohercegovačkog kantona i Kantona 10

²¹ Tabela 4.

²² Agencija za statistiku BiH (2007), *Prvo izdanje: Statistički pokazatelji za obrazovanje*

²³ Institucionalne razvojni planovi svih 8 javnih univerziteta

²⁴ Bolonjska deklaracija (1999)

²⁵ Ovo je informativna lista koju je sačinila Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta na osnovu informacija dostavljenih od strane nadležnih ministarstava.

6	Univerzitet u Sarajevu	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
7	Univerzitet u Tuzli	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona
8	Univerzitet u Zenici	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona
9	Visoka medicinska škola Prijedor	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
10	Visoka škola hotelijerstva i turizma Trebinje	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

Visokoškolske institucije u BiH, vodeći računa o sve složenijim zahtjevima svojih korisnika i oskudnim resursima, moraju postaviti pragmatičnije ciljeve, naglašavajući važnost ekonomičnosti vlastitog djelovanja. Stoga je potrebno sve veću pažnju posvećivati odgovornosti javnih i privatnih institucija, planiranju i sprovođenju reformskih zadataka u visokom obrazovanju, kao interesu Bosne i Hercegovine u sprovođenju i primjeni Bolonjske deklaracije. Povećana odgovornost univerzitetskih institucija uključuje i obavezu što boljeg organizovanja visokoškolskih institucija koje se zasniva na potpunoj autonomiji upravljanja.

Autonomija univerziteta se može posmatrati kroz sljedeće oblike:

- **Akadska autonomija** podrazumijeva samostalno razvijanje i primjenu nastavnih planova i programa, otvaranje novih naučno-istraživačkih odsjeka i studijskih grupa, prijem nastavnika i saradnika, primanje studenata, određivanje metode nastave i provjere znanja studenata, dodjelu zvanja profesorima i drugom osoblju, kao i autonomiju istraživačkog rada;
- **Upravljačka autonomija** omogućava imenovanje rektora, dekana, upravnog odbora, uređenje strukture i aktivnosti sopstvenim pravilima u skladu sa postojećim zakonom, drugim važećim zakonima i svojim statutima; sklapanje ugovora za robe i usluge, osnivanje komercijalnih preduzeća za obrazovne i istraživačke svrhe, te upravljanje zemljištem i zgradama koje su već u njenom vlasništvu, a u skladu sa primjenjivim zakonima.
- **Finansijska autonomija** koja omogućava primanje i upravljanje sredstvima iz bilo kog zakonitog izvora. Ovaj oblik autonomije ujedno predstavlja veliku odgovornost visokoškolskih institucija, kvalitetno upravljanje i transparentnu upotrebu finansija.

U Bosni i Hercegovini do sada nije napravljen pregled na osnovu kojeg bi se mogao utvrditi stepen autonomije univerziteta. Takvo istraživanje bi zahtijevalo dugotrajno praćenje uz saradnju ministarstava i visokoškolskih institucija. U ovom trenutku ne postoji politička

volja, niti potrebni materijalni i ljudski kapaciteti da se posveti veća pažnja jačanju autonomije na univerzitetima u BiH.

1.2.2 Privatne visokoškolske ustanove u BiH

Jedan od najvidljivijih rezultata globalizacije je brz rast privatnog sektora visokog obrazovanja, ne samo u BiH nego u cijelom svijetu. U posljednjih deset godina rast broja privatnih univerziteta je ubrzan i tendencija je da će se privatni sektor u obrazovanju i u budućnosti razvijati.

Trenutno tržište visokog obrazovanja u BiH predstavlja izuzetno heterogen prostor. Rast i razvoj novih tehnologija predstavlja otvoreni prostor za brzu reakciju i primjenu novih studijskih programa, koji omogućavaju brzo zapošljavanje nakon završenog obrazovanja. U nekim slučajevima ovo ujedno predstavlja i izgovor u nadležnim ministarstvima za potrebe osnivanja novih visokoškolskih institucija. Privatne visokoškolske institucije su registrovane u različitim ministarstvima i na osnovu različitih standarda i postupaka.

U narednoj Tabeli 5. prikazane su sve privatne visokoškolske institucije upisane u Registar Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete.

Tabela 5. Spisak privatnih visokoškolskih ustanova u BiH

Privatne visokoškolske ustanove		
	Visokoškolska ustanova	Nadležno ministarstvo obrazovanja/prosvjete
1	Univerzitet za poslovne studije Banja Luka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
2	Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
3	Nezavisni univerzitet Banja Luka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
4	Panevropski univerzitet „Apeiron“ Banja Luka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
5	Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona
6	Univerzitet u Travniku	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

7	Univerzitet Sarajevo School of Science and Technology	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
8	Internacionalni univerzitet u Sarajevu	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
9	International Burch University Sarajevo	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
10	„Slobomir P Univerzitet“ Bijeljina	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
11	Američki Univerzitet u BiH	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona
12	Univerzitet „Sinergija“ Bijeljina	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
13	Fakultet za javnu upravu	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
14	Visoka škola "Banja Luka College"	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
15	Visoka škola za primjenjene i pravne nauke „Prometej“	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
16	Visoka škola poslovnog menadžmenta „Primus“ Gradiška	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
17	Visoka škola za uslužni biznis Sokolac	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
18	Visoka škola „Koledž zdravstvene njege“ Bijeljina	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
19	Visoka škola Komunikološki koledž „KAPA FI“ Banja Luka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
20	Visoka škola Koledž za industrijski i poslovni menadžment Bosanska Krupa	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona
21	Visoka škola za ekonomiju i informatiku Prijedor	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

22	Visoka škola „Koledž međunarodnog prava“, Banjaluka	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
23	Sveučilište/Univerzitet „Hercegovina“	Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona
24	Internacionalni univerzitet Travnik	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona
25	Fakultet međunarodnih finansija i bankarstva	Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo
26	Visoka škola „Centar za poslovne studije“	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona
27	Visoka poslovno tehnička škola Doboj	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
28	Visoka škola „Dositej“ Laktaši	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
29	Visoka škola „Koledž kozmetologije i estetike“	Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
30	Visoka škola „Logos centar“ Mostar	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona
31	Visoka škola za turizam i menadžment, Konjic	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona
32	Sveučilište/Univerzitet „Interlogos“ Kiseljak	Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona
33	Internacionalni univerzitet u Brčko distriktu BiH	Odjeljenje za obrazovanje u Vladi Brčko distrikta
34	Visoka škola računarstva i poslovnih komunikacija Empirica	Odjeljenje za obrazovanje u Vladi Brčko distrikta
35	Evropski univerzitet u Brčko distriktu BiH	Odjeljenje za obrazovanje u Vladi Brčko distrikta

Formiranjem i institucionalnim jačanjem Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH 2008. godine, usvajanjem kriterija za akreditaciju visokoškolskih ustanova, kao i kriterija za akreditaciju nastavnih planova i programa (studijskih programa), stvaraju se preduslovi za organizovanje djelovanje na privatnim visokoškolskim institucijama. Ipak, proces akreditacije još uvijek nije završen, te će njeni efekti biti tek u narednim godinama vidljivi.

U Tabeli 6. prikazano je dio istraživanja koje je sproveda Agencija za visoko obrazovanje i osiguranje kvalitete je pokazalo da je smetnja bržim procesima ka homogenizaciji prostora visokog obrazovanja u BiH prije svega neusklađenost zakona o visokom obrazovanju u BiH, a u onim dijelovima koji rješavaju upravo pitanja licenciranje ustanova i akreditacija institucija i studijskih programa²⁶.

²⁶ Izvještaj o usklađenosti zakonske regulative kantonalnih i entitetskih zakona o visokom obrazovanju sa Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju BiH, Agencija za razvoj visokog obrazovanje i osiguranje kvalitete.

ZAKONI ENTITETA, KANTONA I BD BiH	POSTUPAK AKREDITACIJE	IZDAVANJE AKREDITACIJE	SAMOVREDNOVANJE I OSIGURANJE KVALITETA
<p>Republika Srpska</p>	<p>VŠU provodi kontinuirano, po pravilu na kraju akademske godine a najviše u intervalima od tri akademske godine postupak samoevaluacije i ocjene kvaliteta studijskih programa, nastave i uslova rada.</p> <p>Akreditacija se provodi u tri faze:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samoevaluacija od strane VŠU • Eksterna provjera od strane komisije eksperata • Donošenje odluke o akreditaciji <p>VŠU upisane u Registar VŠU imaju početnu akreditaciju.</p> <p>Postupak akreditacije provodi Agencija za akreditaciju VŠU RS, u saradnji sa Agencijom na nivou BiH.</p> <p>Postupak akreditacije provodi se na zahtjev VŠU, nakon sprovedenog postupka samovrednovanja.</p> <p>Agencija RS u saradnji sa Agencijom BiH donosi kriterije za</p>	<p>Na osnovu izvještaja i ocjene komisije Agencija može:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Donijeti rješenje o akreditaciji, • Uputiti pismo očekivanja, • Rješenjem odbiti zahtjev za akreditaciju. <p>Pri svakoj akreditaciji utvrđuje se rok za sljedeći postupak akreditacije.</p> <p>Pismom očekivanja sa ukazuje na nedostatke i određuje rok za otklanjanje istih.</p> <p>Rješenje o neprihvatanju akreditacije je konačno i protiv istog se ne može uložiti žalba, ali se može pokrenuti upravni spor pred nadležnim sudom.</p> <p>VŠU čiji je zahtjev za akreditaciju</p>	<p>Nije definisano</p>

	akreditaciju VŠU i studijskih programa i usvaja listu stručnjaka za ocjenjivanje i reviziju kvaliteta.	odbijen, može podnijeti novi po isteku roka od godinu dana.	
Brčko distrikt BiH	<p>Član 34</p> <p>(1) U postupku akreditacije visokoškolske ustanove utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi za obavljanje nastavnog, naučnonastavnog, umjetničkog, umjetničko-nastavnog, naučnoistraživačkog rada visokoškolske ustanove u skladu sa zakonom.</p> <p>(2) Akreditacija se provodi za visokoškolsku ustanovu i svaki studijski program.</p> <p>(3) U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa, utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi za obavljanje naučno-istraživačkog, odnosno umjetničkog rada, u skladu sa zakonom.</p>	<p>Član 35</p> <p>(1) Zahtjev za akreditaciju može podnijeti visokoškolska ustanova, odnosno osnivač Odjeljenju, najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija.</p> <p>(2) U postupku akreditacije Odjeljenje može:</p> <p>a) izdati uvjerenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa;</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uslova, kvaliteta rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s</p>	<p>Član 40</p> <p>Visokoškolska ustanova izvodi periodične interne evaluacije u skladu s trajanjem nastavnih ciklusa utvrđenih zakonom i statutom.</p>

		<p>tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu;</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija.</p>	
Unsko-sanski kanton	<p>Član 19.</p> <p>Ministarstvo utvrđuje postupak i izdaje rješenje o akreditaciji i licenciranju visokoškolske ustanove, na osnovu prethodno pribavljene preporuke Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvalitete BiH</p>	<p>Član 19.</p> <p>Ministarstvo utvrđuje postupak i izdaje rješenje o akreditaciji i licenciranju visokoškolske ustanove, na osnovu prethodno pribavljene preporuke Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvalitete</p> <p>Žalba protiv rješenja o poništavanju rješenja o akreditaciji podnosi se Upravnom odboru Agencije.</p>	Nije definisano.
Posavski kanton	<p>Član 28.</p> <p>Akreditacija je postupak provjere organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i kadrovskih resursa, kvalitete obrazovnog procesa, studijskih programa i</p>	<p>Član 29.</p> <p>Zahtjev za akreditaciju može podnijeti visokoškolska ustanova nadležnom ministarstvu, odnosno nadležnoj agenciji, te</p>	<p>Član 32.</p> <p>Visokoškolska ustanova provodi kontinuirano, po pravilu na kraju školske godine, a najviše u intervalima od tri školske godine, postupak samovrednovanja i ocjene kvalitete svojih studijskih programa,</p>

	<p>kvalifikacija kojima raspolaže, odnosno koje pruža i dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane nadležnog ministarstva.</p> <p>U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se da li su ispunjeni uvjeti za obavljanje znanstvenoistraživačkog, odnosno umjetničkog rada u skladu sa zakonom.</p>	<p>davanje preporuka o akreditaciji visokoškolske ustanove odnosno njezinih studijskih programa, najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija.</p> <p>U postupku akreditacije nadležno ministarstvo, na temelju izvješća (ocjene) agencije može:</p> <ul style="list-style-type: none"> - izdati potvrđnicu (uvjerenje) o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa. 	<p>nastave i uvjeta rada.</p> <p>Postupak iz ovog stavka člana 32. visokoškolska ustanova, odnosno njene ustrojbene jedinice provode u skladu sa statutom, odnosno općim aktom visokoškolske ustanove i metodama samovrednovanja koje utvrđuje senat.</p> <p>Izvješće o samovrednovanju i ocjeni kvalitete objavljuje se tako da bude dostupno akademskom osoblju i studentima u toj visokoškolskoj ustanovi</p> <p>Na zahtjev nadležnog ministarstva, odnosno Agencije, visokoškolska ustanova im dostavlja informaciju o postupku i rezultatima samovrednovanja, kao i druge podatke od značaja za ocjenu kvalitete.</p>
<p>Tuzlanski kanton</p>	<p>Član 30</p> <p>(1) Akreditacija je postupak provjere organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i kadrovskih resursa, kvaliteta obrazovnog procesa, studijskih programa i kvalifikacija kojim</p>	<p>Član 31</p> <p>(1) Zahtjev za akreditaciju može podnijeti visokoškolska ustanova odnosno osnivač Ministarstvu, najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija</p>	<p>Član 35</p> <p>Visokoškolska ustanova izvodi periodične interne evaluacije u skladu sa trajanjem nastavnih ciklusa utvrđenih ovim zakonom i statutom</p>

	<p>raspoložuje, odnosno koje pruža i dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane Ministarstva</p> <p>(2) U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se da li su ispunjeni uslovi za obavljanje naučnoistraživačkog, odnosno umjetničkog rada, u skladu sa zakonom</p>	<p>(2) U postupku akreditacije Ministarstvo može:</p> <p>a) izdati uvjerenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa,</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uslova, kvaliteta rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu; i</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija</p>	
<p>Zeničko-dobojski kanton</p>	<p>Akreditacija je postupak provjere organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i ka-drovskih resursa, kvaliteta obrazovnog procesa, studijskih programa kojima raspoložuje, odnosno</p>	<p>(1) Zahtjev za akreditaciju visokoškolska ustanova, odnosno osnivač podnosi Ministarstvu najmanje godinu dana prije datuma za koji se</p>	<p>Nije definisano</p>

	<p>koje pruža i dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane Ministarstva.</p> <p>(2) U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se da li su ispunjeni uvjeti za obavljanje naučnoistraživačkog, odnosno umjetničkog rada, u skladu sa zakonom.</p>	<p>traži akreditacija.</p> <p>(2) U postupku akreditacije Ministarstvo može:</p> <p>a) izdati uvjerenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa;</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uvjeta, kvaliteta rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu;</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija.</p>	
Srednjobosanski kanton	nema zakon		
Hercegovačko-neretvanski kanton	<p>Član 26</p> <p>(1) Akreditacija je postupak u kojem se utvrđuje ispunjavanje općeprihvaćenih standarda i normativa</p>	<p>Član 27</p> <p>(1) Zahtjev za akreditaciju visokoškolska ustanova podnosi se Ministarstvu u</p>	<p>Član 31</p> <p>(1) Senat visokoškolske ustanove izrađuje i donosi akt o osiguranju kvaliteta i metode samovrednovanja za</p>

	<p>u pogledu organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i kadrovskih resursa, kvaliteta obrazovnog procesa, studijskih programa i kvalifikacija, odnosno, zvanja koja dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane Ministarstva.</p> <p>(2) U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se ispunjenost uslova za obavljanje naučno-istraživačkog, odnosno, umjetničkog rada u skladu sa standardima i normativima.</p>	<p>skladu sa pravilnikom o akreditaciji.</p> <p>(2) U postupku akreditacije Ministarstvo, na osnovu preporuke Agencije može:</p> <p>a) izdati potvrdu (uvjerenje) o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno, studijskog programa;</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uslova, kvaliteta rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu i</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija.</p> <p>(3) Akreditacija po zahtjevu iz stava 1. ovog člana izdaje se najduže na razdoblje od</p>	<p>sve studijske cikluse.</p> <p>(2) Visokoškolske ustanove će razviti vlastite sisteme osiguranja kvaliteta i njihovu realizaciju.</p> <p>(3) Visokoškolska ustanova provodi kontinuirano, u pravilu na kraju akademske godine, a najviše u intervalima od tri akademske godine, postupak samovrednovanja i ocjene kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uslova rada.</p> <p>(4) Postupak iz stava 3. ovog člana visokoškolska ustanova, odnosno, njene organizacijske jedinice provode u skladu sa ovim Zakonom, statutom, općim aktima visokoškolske ustanove i metodama samovrednovanja koje utvrđuje senat.</p> <p>(5) Izvještaj o samovrednovanju i ocjeni kvaliteta objavljuje se na način da bude dostupan akademskom osoblju i studentima u toj visokoškolskoj ustanovi.</p> <p>(6) Na zahtjev Ministarstva, odnosno Agencije, visokoškolska ustanova dostavlja informaciju o</p>
--	--	--	--

		<p>četiri (4) godine nakon čega se mora provesti ponovna akreditacija.</p> <p>(4) Ponovni zahtjev za akreditaciju može se podnijeti po isteku roka od godinu dana od donošenja rješenja kojim je zahtjev za akreditaciju odbijen.</p>	<p>postupku i rezultatima, kao i druge podatke od značaja za ocjenu kvaliteta.</p>
<p>Zapadnohercegovački kanton</p>	<p>Član 30</p> <p>(1) Zahtjev za akreditaciju može podnijeti visokoškolska ustanova nadležnom ministarstvu odnosno odgovarajućoj domaćoj ili međunarodnoj agenciji za ocjenjivanje i reviziju kvalitete te davanje preporuka o akreditaciji visokoškolske ustanove odnosno njezinih studijskih programa, najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija.</p> <p>(2) U postupku akreditacije nadležno ministarstvo, na temelju izvješća</p>	<p>Član 31</p> <p>(2) Akreditacija po zahtjevu iz stavka (1) ovog članka izdaje se najduže na četiri godine nakon čega se mora provesti ponovna akreditacija.</p> <p>(3) Ponovni zahtjev za akreditaciju može se podnijeti po isteku roka od godinu dana od donošenja rješenja kojim se zahtjev za akreditaciju odbija.</p> <p>(4) Visokoškolska ustanova može uz suglasnost</p>	<p>Članak 35.</p> <p>(Interne evaluacije)</p> <p>Visokoškolska ustanova izvodi periodične interne evaluacije sukladno trajanju nastavnih ciklusa utvrđenih ovim zakonom i statutom.</p> <p>Članak 33</p> <p>(1) Senat visokoškolske ustanove izrađuje i donosi dokument o politici osiguranja kvalitete i metode samo-vrednovanja za sva tri studijska ciklusa.</p> <p>(2) Visokoškolske ustanove će razviti vlastite sustave osiguranja kvalitete kako bi osigurali kvalitetu i realizaciju svoje misije.</p>

	<p>(ocjene) agencije iz st. (1) ovog članka, može:</p> <p>a) izdati potvrđnicu (uvjerenje) o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa,</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uvjeta, kvalitete rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu;</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija.</p>	<p>osnivača odabrati odgovarajuću međunarodnu agenciju za akreditaciju.</p>	<p>(3) Visokoškolska ustanova provodi kontinuirano, po pravilu na kraju školske godine, a najviše u intervalima od tri školske godine, postupak samovrednovanja i ocjene kvalitete svojih studijskih programa, nastave i uvjeta rada.</p> <p>(4) Postupak iz stavka (3) ovog članka visokoškolska ustanova, odnosno njene ustrojbene jedinice provode u skladu sa statutom, odnosno općim aktom visokoškolske ustanove i metodama samo-vrednovanja koje utvrđuje senat.</p>
Kanton Sarajevo	<p>Članak 31</p> <p>(1) Licencirana visokoškolska ustanova podnosi zahtjev za akreditaciju Ministarstvu najkasnije do isteka roka utvrđenog u članu 61. Okvirnog zakona.</p> <p>(2) Nakon prijema zahtjeva i provjere njegove urednosti, Ministarstvo predlaže Agenciji stručnjake za akreditaciju sa</p>	<p>Članak 33.</p> <p>(1) Agencija će nakon prijema i analize izvještaja Komisije (...) izraditi preporuku koju će sa izvještajem (...) dostaviti Ministarstvu, a na osnovu koje ministar donosi:</p> <p>a) rješenje o akreditaciji visokoškolske ustanove,</p>	<p>Članak 52.</p> <p>(1) Visokoškolska ustanova je obavezna uspostaviti i razviti sistem kvaliteta, odnosno osigurati njegovu primjenu.</p> <p>(2) Odluku o uspostavi sistema iz stava (1) ovog člana usvaja upravni odbor na prijedlog senata.</p> <p>(3) Visokoškolska ustanova provodi postupak</p>

	<p>utvrđene liste stručnjaka.</p> <p>Član 32. (Nezavisna Komisija eksperata)</p> <p>(1) Nezavisna komisija stručnjaka koju imenuje Agencija kontaktira visokoškolsku ustanovu, i preko Agencije dogovora posjetu visokoškolskoj ustanovi radi provjere ispunjenosti kriterija o akreditaciji.</p> <p>(2) Komisija iz stava (1) ovog člana izrađuje izvještaj koji sadrži ocjenu ispunjenosti kriterija i preporuke za unapređenje kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi.</p>	<p>odnosno studijskog programa;</p> <p>b) rješenje o uslovnoj akreditaciji sa rokom za otklanjanje nedostataka koji ne može biti duži od godinu dana;</p> <p>c) rješenje kojim se zahtjev odbija.</p> <p>(2) Licencirana visokoškolska ustanova kojoj je dodijeljena uslovna akreditacija obavezna je najkasnije do isteka roka iz tačke b) stava (1) ovog člana, Ministarstvu dostaviti izvještaj sa potrebnim dokazima da su utvrđeni nedostaci otklonjeni u skladu sa zakonom.</p> <p>(3) Ministarstvo će, nakon analize izvještaja iz stava (2) ovog člana, i pod uvjetom da su nedostaci otklonjeni, u roku od 15 dana donijeti rješenje</p>	<p>samovrednovanja i ocjene kvaliteta nastavnog plana i programa i uvjeta rada, rezultata evaluacije rada akademskog osoblja nakon završetka nastave a izvještaj o provedenim postupcima dostavlja Ministarstvu i organu utvrđenom statutom najkasnije 15 dana nakon provedenog postupka.</p> <p>(4) Postupak samovrednovanja se provodi kontinuirano u skladu sa zakonom i statutom visokoškolske ustanove i aktima Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta.</p> <p>(5) Postupak samovrednovanja podrazumijeva provjeru nastavnih planova i programa, nastavne opreme, kvalifikacija akademskog osoblja, načina realiziranja nastave, prolaznosti studenata na ispitima i drugih neophodnih pokazatelja uspješnosti rada visokoškolske ustanove, što se preciznije uređuje pravilnikom koji donosi upravni odbor na prijedlog senata visokoškolske ustanove.</p> <p>(6) Visokoškolska ustanova je pored dokumentacije i</p>
--	---	---	--

		<p>o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa.</p> <p>(4) Ukoliko se nakon isteka roka iz tačke b) stava (1) ovog člana, utvrđeni nedostaci ne otklone, Ministar je obavezan u roku od 15 dana donijeti rješenje kojim se oduzima akreditacija visokoškolskoj stanovi, odnosno studijskom programu.</p> <p>(5) Akreditacija po zahtjevu iz člana 32. stav (1) dodjeljuje se najduže na vremenski period od pet godina, nakon čega se obavezno provodi ponovni postupak akreditiranja.</p> <p>(6) Protiv rješenja iz ovog člana nije dozvoljena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor pred nadležnim sudom u Sarajevu u roku</p>	<p>evidencije utvrđene zakonom i statutom obavezna uspostaviti svoj jedinstveni elektronski informacijski sistem koji obuhvata jedinstvenu bazu podataka o akademskom i neakademskom poslovanju, podatke o svim radno-pravnim i drugim statusnim pitanjima zaposlenika, o broju, strukturi, statusu upisanih studenata, kao i svu dokumentaciju i evidenciju utvrđenu zakonom i statutom koju vodi studentska služba u djelokrugu svog rada i to u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.</p> <p>(7) Sadržaj i tehničke parametre jedinstvenog informacionog sistema iz stava (6) ovog člana posebnim Pravilnikom na prijedlog visokoškolske ustanove utvrđuje Ministarstvo u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona.</p> <p>(8) Visokoškolska ustanova je obavezna osigurati Ministarstvu i ovlaštenom licu nadležne inspekcije konstantan i nesmetan on-line i svaki drugi</p>
--	--	---	--

		<p>od 30 dana od dana prijema rješenja.</p> <p>(7) Ista visokoškolska ustanova ili isti osnivač može podnijeti ponovni zahtjev iz člana 31. stav (1) nakon isteka roka od najmanje dvanaest mjeseci od donošenja pravosnažnog rješenja, ukoliko je rješenje bilo negativno.</p> <p>(8) Ministarstvo će Agenciji dostaviti Rješenje o akreditaciji radi upisa akreditiranih visokoškolskih ustanova u državni registar akreditiranih visokoškolskih ustanova.</p> <p>(9) Ministarstvo će osigurati stalnu dostupnost na svojoj web-stranici liste akreditiranih visokoškolskih ustanova na području Kantona Sarajevo.</p> <p>(10) Pravilnik o postupku</p>	<p>pristup bazama podataka iz stava (7) ovog člana.</p>
--	--	---	---

		akreditacije donosi Ministar.	
Kanton 10	<p>Članak 34.</p> <p>(1) Akreditacija je postupak provjere organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i kadrovskih resursa, kvalitete obrazovnog procesa, studijskih programa i kvalifikacija kojima raspolaže, odnosno koje pruža i dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane nadležnog ministarstva.</p> <p>(2) U postupku akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se jesu li ispunjeni uvjeti za obavljanje znanstvenoistraživačkog, odnosno umjetničkog rada u skladu sa zakonom.</p>	<p>(1) Zahtjev za akreditaciju može podnijeti visokoškolska ustanova nadležnom ministarstvu odnosno odgovarajućoj domaćoj ili međunarodnoj agenciji za ocjenjivanje i reviziju kvalitete te davanje preporuka o akreditaciji visokoškolske ustanove odnosno njezinih studijskih programa, najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija.</p> <p>(2) U postupku akreditacije nadležno ministarstvo, na temelju izvješća (ocjene) agencije iz st. (1) ovog članka, može:</p> <p>a) izdati potvrđnicu (uvjerenje) o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog</p>	Nije definisano

		<p>programa,</p> <p>b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uvjeta, kvalitete rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu;</p> <p>c) donijeti rješenje kojim se zahtjev odbija.</p>	
<p>Bosansko-podrinjski kanton</p>	<p>Član 30.</p> <p>(1) Akreditacija je postupak provjere organizacije rada, raspoloživih prostornih, materijalno-tehničkih i kadrovskih resursa, kvaliteta obrazovnog procesa, studijskih programa kojima raspolaže, odnosno koje pruža i dodjeljuje visokoškolska ustanova, a što ima za rezultat izdavanje rješenja o akreditaciji visokoškolske ustanove od strane Ministarstva.</p> <p>(2) U postupku</p>	<p>Članak 31.</p> <p>(Postupak izdavanja akreditacije)</p> <p>(1) Zahtjev za akreditaciju visokoškolska ustanova, odnosno utemeljitelj po-28.januar/sijecanj 2010 dnosi Ministarstvu najmanje godinu dana prije datuma za koji se traži akreditacija.</p> <p>(2) U postupku akreditacije Ministarstvo</p>	<p>Članak 35.</p> <p>(Interne evaluacije)</p> <p>Visokoškolska ustanova izvodi periodicne interne evaluacije sukladno trajanju nastavnih ciklusa utvrđenih ovim zakonom i statutom..</p>

	akreditacije doktorskog studijskog programa utvrđuje se da li su ispunjeni uvjeti za obavljanje znanstvenoistraživačkog, odnosno umjetničkog rada, sukladno zakonu.	može: a) izdati uvjerenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa;	
		b) utvrditi nedostatke u pogledu ispunjavanja uvjeta, kvaliteta rada visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa i odrediti rok za otklanjanje navedenih nedostataka, s tim što po isteku roka odlučuje o zahtjevu; c) donijeti rješenje kojim se zahtjev .	

1.3. Pregled zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini

Najvažniji međunarodni izvor harmonizacije obrazovnih politika u visokom obrazovanju širom Evrope je Bolonjska deklaracija i naknadni relevantni dokumenti: izvještaji sa Ministarskih konferencija, nacionalni izvještaji (Stocktaking reports), Communiqués, itd. Također, Evropska univerzitetska asocijacija (EUA) svake dvije godine provodi istraživanje o razvoju visokog obrazovanja širom zemalja Bolonjskog procesa, te publikuje izvještaj „Trendovi“ (*Trends*), koji služi kao instrukcija za budući rad svim članicama Bolonjske zajednice.

Na osnovu ovih deklaracija, evropskih dokumenata i smjernica, Bosna i Hercegovina je usvojila Okvirni zakon o visokom obrazovanju u julu 2007. godine nakon skoro četiri godine političkih rasprava. Njegovi glavni ciljevi su učiniti pravovaljanim i prihvaćenim evropske strateške ciljeve i planove, kako su propisani Bolonjskom deklaracijom²⁷ i naknadnim relevantnim dokumentima i odrediti visoko obrazovanje kao područje od posebnog interesa za BiH. Nakon usvajanja, utvrđen je period od šest mjeseci za njegovu provedbu u ostalim nadležnim ministarstvima u BiH. Tačnije, za sve niže državne nivoe postavljen je rok od šest mjeseci da usklade svoje zakone o visokom obrazovanju sa Okvirnim zakonom.

Kao što je prikazano u tabeli 4., sva nadležna ministarstva su kasnila sa usvajanjem zakona, a dva kantona još uvijek nisu usvojili nove zakone.

²⁷19. juna 1999, 29 evropskih ministara za obrazovanje potpisalo je Bolonjsku deklaraciju o uspostavi Evropskog prostora za visoko obrazovanje do 2010. godine i promociji evropskog visokoškolskog sistema u čitavom svijetu. BiH pristupila je Bolonjskom procesu 18. septembra 2003, na Berlinskoj konferenciji.

Tabela 7. Zakoni o visokom obrazovanju u BiH

	BROJ SLUŽBENOG GLASNIKA	DATUM DONOŠENJA
OKVIRNI ZAKON O VISOKOM OBRAZOVANJU	59/07	30.07.2007.
	59/09	23.07.2009.
ZAKONI ENTITETA, KANTONA I BD BiH		
Republika Srpska	73/10	30.7.2010.
Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine	90/09	23.9.2009.
Unsko-sanski kanton	08/09	15.6.2009.
Županija Posavska	01/10	18.2.2010.
Tuzlanski kanton	08/08	28.7.2008.
Zeničko-dobojski kanton	06/09	27.4.2009.
Srednjobosanski kanton	nema zakon	
Hercegovačko-neretvanski kanton	4/12	13.4.2012.
Županija Zapadnohercegovačka	10/09	6.7.2009.
Kanton Sarajevo	22/10	27.08.2010.
Kanton 10	09/09	10.12.2009.
Bosansko-podrinjski kanton	02/10	28.1.2010.

Nadalje, zbog nedostataka u Okvirnom zakonu (primjer: definicije pojmova, odredba da sve što nije regulisano Okvirnim zakonom će se regulisati zakonima entiteta, kantona i Brčko distrikta), uočljivo je da su određena pitanja, kao što je licenciranje, akreditacija i slično, doživjela i različitu interpretaciju u „usklađenim“ zakonima²⁸.

Okvirni zakon navodi, između ostalog, ciljeve i značenje visokog obrazovanja, trociklusni sistem, uključujući Evropski sistem prenosa bodova (ECTS – *European Credit Transfer*

²⁸ Tabela 4, str. 19bmnmbv

System), akademske titule, diplome, organizacionu strukturu visokoškolskih institucija, pravila osoblja, pitanja interne i eksterne akreditacije, i sve ostale institucije iz područja visokog obrazovanja – MCP, Rektorska konferencija, CIP /CIR, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta. Imajući u vidu podjelu nadležnosti između Ministarstva civilnih poslova BiH, Ministarstva prosvjete Republike Srpske, Federacije BiH (koja nema nadležnost za obrazovanje), 10 Kantona i Brčko distrikta, unutar takvog ustavnog uređenja, harmonizacija i implementaciju zakona ostaje ovisna o političkom konsenzusu na entitetskim i kantonalnim nivoima vlasti. Kao i politički sistem BiH u cjelini,²⁹ sistem visokog obrazovanja ostaje decentralizovan, što često dovodi do različitih tumačenja zakona.

Kada je u pitanju finansiranje institucija visokog obrazovanja, u skladu sa zakonskim osnovama uspostavljenim Ustavom BiH, i ove nadležnosti raspoređene su na RS, Brčko distriktu i pojedinačne kantone u Federaciji BiH – što podrazumijeva 12 različitih ministarstava za obrazovanje.

1.3.1 Pregled zakonskih i podzakonskih akata u odnosu na odredbe o korupciji na visokoškolskim institucijama

Detaljnijom analizom svih usvojenih zakona o visokom obrazovanju u BiH, dobija se jasna slika da ne postoje jasno definisani antikoruptivni dijelovi, ali postoje zakonske smjernice koje mogu predstavljati vodič za pravilan rad institucija.

I pored postojanja različitosti, zakoni o visokom obrazovanju uređuju obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja, kao što su opšta pitanja u vezi sa osnivanjem, organizacijom, finansiranjem, upravljanjem i rukovođenjem visokoškolskim ustanovama; djelatnost i uslovi za obavljanje djelatnosti u oblasti visokog obrazovanja; prava i obaveze nadležnih organa u oblasti visokog obrazovanja; način osiguranja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja; organizacija studija, prava i obaveze studenata, uslovi za sticanje diploma i drugih javnih isprava; statusna pitanja akademskog osoblja, naučni i umjetnički razvoj i druga pitanja od značaja za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja u BiH.³⁰ Zakoni definišu načine i uslove rada univerziteta, obaveze nastavnika i studenata, napredovanje nastavnika i naučno-istraživački/umjetnički rad kao uslov za napredovanje nastavnika i niz drugih smjernica za rad visokoškolskih institucija.

Kao što je već napomenuto, zakoni nemaju antikoruptivne dijelove, osim u nekoliko primjera koji su vjerovatno nastali kao potreba za jasnijim definisanjem pojedinih prostora koji su uočeni u praksi. Jedan od primjera je Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo:

Čl. 56. stav (5) Članu akademskog osoblja zabranjeno je od studenta zahtijevati kupovinu literature iz stava (1)³¹ ovog člana, kao i posjedovanje takvog udžbenika odnosno priručnika u postupku provjere znanja,

²⁹ Državni profil BiH: www.predsjednistvobih.ba/o-bih/Template.aspx?cid=8143,1,1,

³⁰ Čl. 1., Predmet Zakona o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo (dio teksta).

³¹ Detaljnija organizacija studija i trajanje studija, postupak ispitivanja i ocjenjivanja, uslovi i postupak provođenja završnog rada, isprave o studijima i druga relevantna pitanja utvrđuju se za svaki ciklus studija pravilima studiranja koja donosi senat, a odobrava upravni odbor visokoškolske ustanove.

Čl. 64. stav (8) Predmetni nastavnik ne može vršiti provjeru znanja na završnom ispitu u prisustvu samo jednog studenta.

Zakoni regulišu odnose na visokoškolskoj instituciji, pravilan rad institucije, ali ne tretiraju posebne slučajeve ili primjere iz prakse kako bi se spriječila korupcija i ostala negativna djelovanja na univerzitetima. Na osnovu mišljenja predstavnika univerzitetskih institucija problem se ne javlja usljed kvaliteta zakona ili njihovih nedostataka, nego usljed nepoštovanja zakona i zanemarivanja mehanizama koji se mogu koristiti da bi se uspostavio kvalitetan rad.

Uzevši u obzir gore navedeno, nadležna ministarstva su počela da ugrađuju podzakonske mehanizme u okviru posebno napravljenih akcionih planova. Primjer je Akcioni plan za suzbijanje korupcije u oblasti obrazovanja i kulture, predložen od strane Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, u kome su definisana područja ranjiva na korupciju, te predviđeno njihovo unapređenje u smislu transparentnosti, objektivnosti, te efikasnosti i efektivnosti obrazovnih institucija. Međutim, nijr poznat da li je i u kojoj mjeri ovaj Akcioni plan implementiran, te on čak nije dostupan ni na web stranici Ministarstva prosvjete i kulture RS koje ga je sačinilo i usvojilo.

Pored zakona koji definišu rad visokoškolskih institucija, bitno je naglasiti da je **statut** visokoškolske institucije osnovni podzakonski dokument kojeg usvajaju nadležna ministarstva. Kako je predviđeno u čl. 12 Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH, statut je osnovni akt visokoškolske ustanove kojim se uređuju pitanja značajna za obavljanje djelatnosti ustanove. Statut visokoškolske institucije uređuje procedure poslovanja, način izvođenja nastave, upisne politike, interno osiguranje kvaliteta, naučno-istraživački rad, napredovanje, ispitne politike i ostale procedure neophodne za sužavanje prostora za stvaranje korupcije. Na osnovu statuta, visokoškolska ustanova razvija svoje procedure i primjenjuje ih u svakodnevnom radu.

U nekim statutima kao npr. Univerziteta u Tuzli se jasno definiše uspostavljanje Etičkog komiteta.

Na osnovu Statuta Univerziteta u Tuzli i Čl. 120.

(1) Etički komitet je stalni organ Senata, sa sljedećim nadležnostima:

- *Prati primjenu/poštivanje načela utvrđenih Etičkim kodeksom (dalje: Kodeks);*
- *Provodi postupke za utvrđivanje postojanja povrede nekog od načela iz Kodeksa;*
- *Izriče odgovarajuće mjere (lična opomena ili javna opomena), nakon što utvrdi da je učinjena povreda nekog od etičkih načela iz Kodeksa;*
- *Podnosi prijedloge Rektoratu za izricanje drugih sankcija/mjera, ukoliko povreda načela sadržanih u Kodeksu, istovremeno, predstavlja i povredu radne obaveze;*
- *Razmatra sadržaj i suštinu Kodeksa koji je u primjeni i, u skladu sa utvrđenim potrebama, predlaže njegove izmjene i dopune;*
- *Vrši i druge nadležnosti koje su u skladu sa ovim Statutom i Kodeksom.*

(2) Etički komitet čini po jedan predstavnik fakulteta/ADU-a/VŠ-a i dva predstavnika iz reda studenata, koje imenuje Senat, na prijedlog NNV-a/UNV-a i Unije studenata, na period od 2 (dvije) godine.

(3) Etički komitet vrši svoje nadležnosti na sjednicama koje saziva predsjednik, kojeg biraju njegovi članovi iz svojih redova, a odredbe kojima se bliže uređuju pitanja o sazivanju, radu i načinu odlučivanja utvrđuju se Poslovníkom o radu.

Poslovanje visokoškolske institucije i primjena pozakonskih akata je u direktnoj nadležnosti Upravnog odbora institucije i regulisano je čl. 14. Okvirnog zakona u visokom obrazovanju BiH, dok je na osnovu čl. 16., odgovornost za akademska pitanja u nadležnosti Senata. Na osnovu čl. 17. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH, rektor univerziteta, odnosno direktor visoke škole, za svoj rad u domenu akademskih pitanja odgovara Senatu, a u domenu poslovanja Upravnom odboru.

Na osnovu gore navedenih zakonski predviđenih ovlasti i odgovornosti, upravna tijela javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini pokreću niz aktivnosti³² kako bi zaštitili prostor visokog obrazovanja od raznih oblika korupcije. Obzirom na pojavu korupcije, primijećenom na osnovu istraživanja³³, pojedinih prijavi na univerzitetima, medijskih naslova i priloga, ukazala se potreba da pored Statuta, pravilnika i ostalih postojećih akata, visokoškolske institucije donesu nove interne podzakonske akte koji će se isključivo baviti pitanjima koja jesu u domenu zaštite integriteta³⁴ univerzitetskih institucija, odnosno kao regulacioni mehanizam za suzbijanje korupcije i ostalih neželjenih pojava na univerzitetu. Osnivanjem posebnih univerzitetskih komisija i usvajanjem etičkih kodeksa na univerzitetima u BiH, univerzitetska zajednica je trebalo da dobije nove mehanizme koji se bave korupcijom, narušavanjem ljudskih prava, narušavanjem ugleda univerziteta i drugim problemima koji se u društvu prepoznaju kao neetički ili vode ka korupciji. Na svim univerzitetima u BiH je uspostavljen etički komitet i usvojen etički kodeks osim na Univerzitetu Džemal Bijedić.

Usvojeni kodeksi na javnim univerzitetima sadrže temeljna načela kojih su se dužni pridržavati univerzitetski nastavnici, studenti, saradnici, naučnici i istraživači :

- neprihvatljiva ponašanja;
- profesionalna prava i obaveze;
- disciplinske mjere;
- ljudska prava, poštivanje integriteta i dostojanstva osobe ;
- jednakost i pravednost ;
- akademska sloboda ;

³² Izvjestaj o aktivnostima Univerziteta u Sarajevu u cilju sprečavanja nedoličnog i neprimjerenog ponašanja zaposlenika i studenata

³³ Univerzitet u Sarajevu je na svojoj web stranici postavio anketno pitanje: „Da li ima korupcije na Univerzitetu?“ i nakon mjesec dana je ustanovljeno da je od ukupnog broja prijavljenih na anketu (957), 86,62% odgovorilo „DA“, 7,21% je odgovorilo „NISAM UPUĆEN“, 4,81% „NE“ i 1,36% „PRICA SE“.

³⁴ **Integritet** (lat. *integritas*), znači potpunost, nedijeljivost, besprijekornost, poštenje.

- profesionalno ponašanje;
- poštivanje zakona i pravnih postupaka;
- diskriminacija ;
- uznemiravanje;
- seksualno uznemiravanje;
- načelo prenošenja znanja;
- kontinuirano usavršavanje;
- profesionalno napredovanje;
- transparentnost i tajnost;
- javno nastupanje;
- primanje poklona i drugih dobara;
- sukob interesa;
- etičnost u naučnom istraživanju;
- autorstvo naučno-istraživačkih radova i drugih dokumenata;
- odgovornost prema akademskoj zajednici.

U usvojenim kodeksima u nekim slučajevima postoje definisane odredbe koje tretiraju korupciju. Kao na primjer u Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu u Čl 16., u Etičkom kodeksu Univerziteta Istočno Sarajevo u Čl. 17., dok je u Etičkom kodeksu Sveučilišta u Mostaru u Čl. 18 definisano isto:

- *Obaveza članova/članica akademske zajednice je otklanjanje svakog pokušaja korupcije.*
- *Članovi/članice akademske zajednice ne smiju tražiti poklone, poticati poklanjanje niti primiti poklone za sebe ili neku drugu osobu, ako postoji opasnost da to posredno ili neposredno utiče na njihovu objektivnost, ispunjavanje profesionalnih obaveza te poštivanje prava i dužnosti.*

Uspostavljeni pravni mehanizam se u osnovi sastoji od zakona o visokom obrazovanju i podzakonskih instrumenata kao što su statut, pravilnici o radu i etički kodeks. Implementatori ovih instrumenata su upravni odbor univerziteta, senat, menadžment visokoškolske institucije i etički komitet.

U okviru antikorupcionih aktivnosti ovaj mehanizam još uvijek ne funkcioniše u punom kapacitetu radi nedefinisane podjele odgovornosti u okviru zakonskih okvira, odnosno podzakonskih akata. Zakoni i podzakonski akti su predvidjeli rad upravnog odbora, senata , rektora, statuta univerziteta i niz pravilnika koji definišu procedure, dok je rad etičkog komiteta često blokiran radi nedostatka jasnih ingerencija i zadataka³⁵, te je uvijek baziran na davanju preporuka.

U razgovorima sa predstavnicima univerziteta uključenih u rad etičkih komiteta, koji su provedeni s ciljem ovog istraživanja, jasno se vidi da je ovo tijelo napravljeno kao oblik

³⁵ U slučaju da je Etički Komitet za člana/članicu akademske zajednice i uposlenika Univerziteta utvrdio da je učinio povredu Etičkog kodeksa Univerziteta, komitet može predložiti Senatu izricanje slijedećih mjera: a) pismena opomena; b) pismeni ukor; c) isključenje iz naučno-nastavnog procesa na određeno vrijeme; Sve ove disciplinske mjere izriče Senat, a za njihovu realizaciju zadužena je matična visokoškolska ustanova (Univerzitet u Sarajevu, Etčki kodeks član. 24.)

zaštite univerziteta u nastojanju akademske zajednice da probudi svijest o postojanju korupcije i potrebe za njeno suzbijanje.

Etički komitet i njegovo stvaranje u zadnjih nekoliko godina jasno pokazuju opredjeljenost univerzitetske zajednice da je spremna da se bori protiv korupcije. Međutim, iako koristan, ovo je nedovoljno efikasan instrument. Na osnovu razgovora sa predstavnicima univerziteta ustanovljeno je da mala akademska zajednica u Bosni i Hercegovini gdje se sve kolege dobro poznaju, nije sredina za objektivno rasuđivanje odluka etičkog komiteta. Ipak, uvođenjem etičkih komiteta i promocijom etičkog kodeksa univerzitetska zajednica želi da privuče što veći broj nastavnika i studenata i na taj način ohrabri sve članove akademske zajednice u budućem nastojanju za pravilan rad univerziteta u suzbijanju korupcije. Jedan od primjera na Sveučilištu u Mostaru je štampanje brošure koja u svom sadržaju detaljno opisuje Etički kodeks Sveučilišta u Mostaru.

Uvođenjem sistema osiguranja kvaliteta na svim javnim univerzitetima 2006. godine, stvorene su predispozicije za kontinuirano praćenje rada i razvoja univerziteta. Procedurama za regulisanje rada i razvoja univerziteta, kao i pripremu za eksternu evaluaciju i akreditaciju, stvoreni su preduslovi za uočavanje pojave korupcije i ostalih oblika nepravilnosti na fakultetima i univerzitetima. Na osnovu vrlo jasnih procedura nastavnici, studenti, menadžment i administracija mogu biti kontinuirano uključeni u proces osiguranja kvalitete.

Tokom izrade ove analize utvrđeno je postojanje svjesnosti o korupciji i na privatnim univerzitetima, ali ne i postojanje konkretnijih aktivnosti. Obradom malog broja dobijenih upitnika³⁶ utvrđeno je da i na privatnim univerzitetima postoje interna tijela i procedure koje se bave ovim pitanjima. Radi malog broja dobijenih upitnika nisu se mogli dobiti konkretniji podaci.

1.4. Preporuke za budući rad na prevenciji i suzbijanju korupcije

Korupcija u javnom i u privatnom sektoru ugrožava stabilnost i prosperitet Bosne i Hercegovine. Ona potkopava povjerenje u institucije vlasti, ometa ekonomski razvoj i ravnopravno tržišno natjecanje, ugrožava vladavinu zakona, demokratiju i ljudska prava, podriva dobro upravljanje, pravičnost i socijalnu pravdu, omogućava rast organizovanog kriminala i terorizma, ugrožava stabilnost demokratskih institucija i moralnih osnova društva. Da bi se korupcija suzbijala i da bi se osiguralo da ona ne uništi temeljne društvene vrijednosti u BiH, javlja se potreba za primjenom konzistentnih, učinkovitih mjera za sprečavanje korupcije, a sve s ciljem da se utječe na javno mijenje i podizanje javne svijesti, te da se korumpirane osobe sankcionišu pred nadležnim organima³⁷

³⁶ Tokom izrade Analize, Transparency International je poslao upitnike na 27 adresa. Samo 6 visokoškolskih institucija je poslao ispunjeni upitnik što pokazuje da je nivo komunikacije i otvorenosti ka ovakvim inicijativama nizak.

³⁷ Strategija za borbu protiv korupcije, Bosna i Hercegovina 2009. - 2014., (2009)

Visoko obrazovanje u Bosni Hercegovini je jedna od oblasti gdje je indentifikovana korupcija. Svi procesi, pa i procesi sprečavanja korupcije bi trebalo da budu zasnovani na vrlo jasnim procedurama i definisanim načinima rada. U visokom obrazovanju način uspostavljanja procedura, kao i način rada je u okvirima djelatnosti menadžmenta i ureda za osiguranje kvalitete. Pored internih procedura na univerzitetima, uredi za osiguranje kvalitete pripremaju univerzitetske institucije za proces akreditacije institucija i studijskih programa. Analizom zakona koji reguliše oblast visokog obrazovanja u BiH, a uzimajući u obzir sve podzakonske akte koji su bazirani na brojnim zakonima o visokom obrazovanju, može se izvesti zaključak da je potrebno hitno regulisanje i ujednačavanje zakona u prostoru koji regulira sprovođenje licenciranja visokoškolskih ustanova i akreditacije institucija i studijskih programa. **Donošenje novog Zakona o visokom obrazovanju BiH (Zakon umjesto Okvirnog Zakona) sa jasno definiranim modelima podzakonskih aktata koji će poslužiti za revidiranje nižih zakona bi svakako unaprijedilo, ubrzalo i optimaliziralo reformske procese u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.** Postupak pripreme visokoškolske institucije za akreditaciju podrazumijeva uspostavljanje niz mehanizama i instrumenata koji se propisuju posebnim kriterijima, procedurama i pravilnicima. Ujednačavanjem ili približavanjem procedura i pravilnika, a u okviru novo donešenih zakona, stvorice se podloga za bolji kvalitet i jasnije planiranje razvoja visokog obrazovanja. Treba uspostaviti paket procedura koje obuhvataju rad nastavnog osoblja, menadžmenta, administracije, kao i prava i obaveze studenata. Kompletne procedure su u suštini instrument za prevenciju i ispravljanje nepravilnosti, što će svakako direktno djelovati kao antikoruptivni instrument. Po uzoru na neke druge države, primjer Republiku Hrvatsku, **donošenje posebnog Zakona o osiguranju kvalitete u visokom obrazovanju BiH bi bio dobar korak ka izjednačavanju procedura i pravilnika, a samim tim i transparentnijeg nadzora nad korekcijama postojećih koruptivnih praksi i prevencijom budućih.**

Veliki broj visokoškolskih institucija u BiH zahtjeva preciznu harmonizaciju zakonskog sistema. Usaglašavanje zakona je potrebno zbog sistematizacije procedura da bi se izbjegli dupli ili višestruki standardi u BiH. Obzirom na specifično stanje u BiH i mogući rast korupcije u obrazovanju, potrebno je definisanje odgovornosti obrazovnih institucija i ostalih subjekata uključenih u proces sprečavanja korupcije. Na bazi razgovora sa predstavnicima univerziteta, evidentno je da se nadležnosti i postupci za pokretanje postupaka prebacuje sa jednog na drugi subjekat. Ministarstvo prema univerzitetu, univerzitet prema etičkom komitetu, etički komitet prema senatu, a često dolazi i do podijeljenosti u mišljenju na koji način sprovesti određene zaključke. Zakon o radu nekad ne prepoznaje odluke Senata ukoliko nisu pokrenuti posebni sporovi predviđeni Zakonu o radu BiH ili Krivičnom zakonu BiH. Naravno, jasnim procedurama se ovaj začarani krug može izbjeći. **Jasnijim definisanjem odgovornosti univerzitetskog menadžmenta, univerzitetska autonomija ne bi bila ugrožena, a očekivanje veće odgovornosti visokoškolske institucije bi bila opravdano.**

Na osnovu navedene činjenice u ovoj Analizi, dostupnih podataka, analize zakona, iskustva i prakse dovode do generalnog zaključka je da odnos visokoškolskih institucija prema postojećim zakonskim i podzakonskim aktom nije zadovoljavajući. Evidentno je da postoji veliki broj neformalnih prijava za korupciju i manji broj formalnih prijava koji radi nedostatka sistema nisu bili procesuirani ili radi nedostatka internih procedura koje bi trebale biti u nadležnosti ureda za osiguranje kvaliteta, podržane od strane menadžmenta kao svakodnevni proces na visokoškolskoj

instituciji. Ne postoje vrlo jasne smjernice, kriteriji i mehanizmi za suzbijanje i praćenja korupcije. Uspostavljanje smjernica, indikatora za praćenje je najjednostavnije implementirati kroz već postojeća tijela za osiguranje kvalitete na univerzitetima. Radi ograničenog kapaciteta ovih jedinica, studenti i studentske organizacije bi morale biti više uključene. **Uključenje studenata kroz razne oblike kampanja** će ohrabriti studentsku populaciju u njihovom učestvovanju u poboljšanju procesa na univerzitetu, samim tim i na suzbijanju korupcije. Neophodno je otvoriti dijalog na univerzitetima, jasno definisati pojmove i oblike korupcije i narušavanja ljudskih prava.

Povezivanje akademske zajednice sa drugim relevantnim činiocima kao što su sudovi, policija, tužilaštva je neophodno za realizaciju bilo kojih aktivnosti na suzbijanju korupcije. Akademska zajednica se neće moći sama boriti protiv korupcije. Visokoškolske institucije moraju izraditi svoje procedure kako bi mogle biti podrška procesu suzbijanja korupcije u visokom obrazovanju u BiH, a u svrhu zaštite integriteta visokoškolske institucije.

U razgovoru sa predstavnicima univerziteta, kao i etičkih komiteta, jasno je da je univerzitetskim institucijama potrebna pomoć. Pomoć u kreiranju jasnih aktivnosti kao podrška univerzitetu u borbi protiv korupcije. Postoji velika zainteresovanost za **pokretanje kampanja za borbu protiv korupcije**. Obzirom da se u ovom trenutku implementira nekoliko projekata koji se bave istom i sličnom tematikom³⁸, poželjno bi bilo uključiti sve one organizacije koje se bave pitanjem korupcije u visokom obrazovanju u BiH.

Suzbijanje korupcije je moguće jedino putem kombiniranja mjera, uključujući pokretanje krivičnih, disciplinskih i upravnih postupaka, te preventivnih mjera i kampanje usmjerene na podizanje javne svijesti/edukaciju³⁹

Imajući u vidu česte rasprave o postojanju korupcije, načinu prevencije i suzbijanja, potrebno je otvoriti dijaloge, okrugle stolove i razgovarati o korupciji u visokom obrazovanju i **kreirati vodič za nastavnike, studente, menadžment i administraciju**. Vodič koji bi definirao oblike korupcije, bio bi sastavljen i od procedura i primjera za rješavanje pojave korupcije, a ujedno bi bio i materijal koji bi služio za jaču kampanju protiv korupcije. Napraviti široku kampanju koja neće biti bazirana na istraživanjima pojave korupcije nego na promociji sprečavanja i uvođenja novih transparentnih instrumenata na univerzitetskim institucijama za spriječavanje korupcije. Promocija i kampanja treba da bude usmjerene na zaštitne mehanizme, kako za studente, tako i za nastavnike.

Svijest o korupciji postoji, ali shvatanje šta je korupcija i na koji način se manifestuje ne postoji u dovoljnoj mjeri. Kako bi studenti bili što više uključeni u procese prevencije i suzbijanja korupcije, kako bi se razvijala svijest među studentima, potrebno je **povezati studente sa drugim studentskim organizacijama iz Evrope i koristiti njihova iskustva (npr. studentske prakse u**

³⁸ Centra za civilno društvo Kyodo, "Borba protiv korupcije u visokom obrazovanju", VESTA projekt "Predstavljanje anti-koruptivnih mjera na univerzitetima u BiH"

³⁹ Strategija za borbu protiv korupcije, Bosna i Hercegovina 2009. - 2014., (2009)

kreiranju studentskog dokumenta⁴⁰ koji garantuje specifična prava, snagu, privilegije, suverenitet, obaveze, istraživanja, saradnje sa administracijom, itd.) .

Obzirom na postojanje centara za osiguranje kvalitete na javnim univerzitetskim institucijama koji imaju već postignute rezultate, centri i **jačanje kapaciteta za osiguranje kvalitete se mogu iskoristiti u svrhu kreiranja novih antikoruptivnih procedura**. Na privatnim univerzitetskim institucijama se stvaraju centri za osiguranje kvalitete koji su neophodni u nastojanju da se institucije akredituju, što takođe predstavlja dobar osnov za pojačavanje i uvođenje novih procedura i podizanje kontrola na viši nivo. Na osnovu procedura i vrlo jasno definisanih godišnjih aktivnosti, može se očekivati znatno smanjenje svih oblika korupcije u narednom periodu od 4 godine.

Edukacijom novinara o pojavama i oblicima korupcije u obrazovanju bi svakako doprinjelo kvalitetnijem informisanju o stanju i pojavama u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Objektivno informisanje građana, davanje tačnih informacija o stanju u visokom obrazovanju bi pomoglo i objektivnom definisanju koruptivnih pojava i pomoglo u kampanji i borbi protiv korupcije u visokom obrazovanju.

Jačanje Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete je odlična platforma za razvoj visokog obrazovanja, distribuciju informacija i uspostavljanje zajedničkog sistema za borbu protiv korupcije, baziranog na promociji kvalitete, dobrih praksi i primjera.

Postavljanje prostora obrazovanja i visokog obrazovanja kao jedan od osnovnih prioriteta Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, je jedna od osnova za buduće djelovanje na suzbijanju korupcije u visokom obrazovanju. Zbog specifičnih slučajeva korupcija na visokoškolskim institucijama, poželjna je edukacija osoblja Agencije za prevenciju i suzbijanje korupcije u obrazovanju a u cilju njihovog što bržeg aktiviranja u procese koji se započeti.

⁴⁰ Student Charter

Analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini

2.1. Uvod

Prateći trendove i razvoj tržišno orjentisanih univerzitetskih institucija, *European University Association* (EUA - Asocijacija evropskih univerziteta) naglašava značaj uvođenja zajedničkih standarda u finansiranju visokog obrazovanja širom Evrope i finansijske stabilnosti visokoškolskih institucija za poboljšanje uticaja i efikasnosti univerzitetskog obrazovanja i univerzitetskih institucija. Razvoj odgovarajućeg modela finansiranja se smatra jednim od ključnih instrumenata za postizanje potrebne univerzitetske autonomije i odgovornosti. EUA ističe značaj podrške evropskih institucija, državnih vlasti, nadležnih ministarstava i samih visokoškolskih institucija za uspješno sprovođenje reformi visokog obrazovanja.⁴¹

Tekuće promjene u finansiranju visokog obrazovanja u Evropi su vezane za opšte napore u poboljšanju javnog upravljanja. U tom pogledu, povećanje autonomije se smatra preduslovom da univerziteti efikasno odgovore na društvena očekivanja. Prema tome, kada se bavimo finansijskim pitanjima za grupu univerziteta i više je nego neophodno da se uzmu u razmatranje sve dimenzije autonomije, s obzirom na to da su iste međusobno povezane. Dodatno, institucionalno okruženje i opšti uslovi pod kojima univerziteti rade se moraju također uzeti u obzir. Razlika između javnog i privatnog sektora u visokom obrazovanju i načina finansiranja su velike. Javni univerziteti se finansiraju iz budžeta nadležnih ministarstava i sopstvenih prihoda (učesće u međunarodnim projektima, naučno-istraživačka djelatnost, izdavačka djelatnost, školarine, studentske participacije itd.), dok se privatni univerziteti finansiraju isključivo iz sopstvenih prihoda.

U Republici Srpskoj, Ministarstvo prosvjete i kulture RS ima punu ovlast u razvijanju i implementaciji politika visokog obrazovanja u tom entitetu. Vlada RS je razvila centralizovan i regulisan model. Visokoškolske institucije su finansirane iz budžeta RS, s ciljem uniformnosti standarda, kriterija i procedura. RS prima raspodjelu sredstava u skladu sa dogovorenim udjelima od PDV računa na osnovu zakonodavstva na državnom nivou. Ovi računi su uplaćeni na jedan račun u Centralnoj banci BiH, a onda raspodijeljeni prema entitetima, kantonima i opštinama u skladu sa preciznom formulom. Vlada RS potom Ministarstvu prosvjete i kulture osigurava raspodjelu sredstava iz kojih Ministarstvo finansira visoko obrazovanje u Republici Srpskoj.

U Federaciji Bosne i Hercegovine model je decentralizovan, fragmentiran i neadekvatno regulisan. Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH nema ustavnu ovlast da kreira i implementira politike visokog obrazovanja. Njegova glavna uloga je da koordinira aktivnosti među deset kantonalnih ministarstava za obrazovanje. Kantonalna ministarstva za obrazovanje i kulturu su odgovorna za finansiranje visokoškolskih ustanova u svojim kantonima, ali im nije osiguran prihod za troškove visokog obrazovanja. Većina prihoda kantona također dolazi od PDV računa. Vlada FBiH raspodjeljuje sredstva kantonima u skladu sa dogovorenom formulom, koja, međutim, ne sadrži provizije za finansiranje

⁴¹ EUA: Financially Sustainable Universities. Towards Full Costing in European Universities. 2008.

visokog obrazovanja. Brčko distrikt ima vlastiti budžet za obrazovanje i prihodi također dolaze od raspodjele PDV.

Nepostojanje političkog konsenzusa i strategija za usmjeravanje reformi visokog obrazovanja u BiH izaziva produblјivanje pravnih praznina između sistema visokog obrazovanja u entitetima. Proces prema harmonizaciji zakona u visokom obrazovanju sporo napređuje na kantonalnim nivoima u Federaciji BiH. Ograničenja u mandatima, instrumentima, finansijama i kapacitetima sprečavaju Ministarstvo obrazovanja FBiH da dalje nastavi proces harmonizacije. Bez odgovarajućih pravnih intervencija, cjelokupni proces reforme ne može biti uspješan, a finansijski sistem relevantan za bolonjski reformisano visoko obrazovanje sa ciljem participacije u Evropskom prostoru visokog obrazovanja će ostati neodrživ. Dodatna pravna intervencija će zahtijevati određeni pristup svakom političkom, zakonodavnom, institucionalnom i operativnom problemu i preprekama kako bi se uspostavili prioriteti i identifikovali odgovarajući nivoi i instrumenti za intervenciju.

2.2 Podaci o izdvajanju iz entitetskih/kantonalnih budžeta za finansiranje visokoškolskih ustanova u 2010. godini

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete u Bosni i Hercegovini je prikupila podatke o postojećim propisima koji regulišu ovu oblast kao i nivou finansiranja kadrovskih i materijalnih resursa na visokoškolskim ustanovama za 2010. godinu. U narednoj tabeli su podaci o javnom finansiranju za 2010 godinu. Postojeći podaci se odnose isključivo na finansijska sredstva koje visokoškolske institucije dobijaju iz budžeta.

U narednoj tabeli br. 842 su podaci o javnom finansiranju za 2010. godinu

Tabela 8. Podaci o javnim finansiranju za 2010. godinu

Podaci o javnom finansiranju za 2010. godinu			
Visokoškolska ustanova (broj organizacionih jedinica)	Broj studenata	Sredstva iz budžeta za 2010.	Izdavanja po studentu/KM
Univerzitet u Sarajevu (23 OJ)	40000	65.657.400,00	1.641,43
Univerzitet u Banjoj Luci (16 OJ)	16396	33.400.000,00	2.037,10
Univerzitet u Istočnom Sarajevu (16 OJ)	11587	24.258.000,00	2.093,55

⁴² Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvalitete, 2010

)			
Univerzitet u Zenici (7 OJ)	5850	15.506.456,00	2.650,68
Univerzitet u Bihaću (7 OJ)	5898	10.863.266,00	1.908,50
Univerzitet u Tuzli (16 OJ)	18376	22.057.179,00	1.200,32
Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru (10 OJ)	6473	3.000.000,00	463,46
Sveučilište u Mostaru (9 OJ) ⁴³	15500	4.000.000,00	258,06
Visoka škola za turizam i hotelijerstvo u Trebinju	194	369000,00	1.902,06
Visoka škola medicinske njege, Prijedor	743	488000,00	656,80
TOTAL:	121017	179.599.301,00	1.484,08

Na osnovu podataka iz tabela, jasno je da se sistem finansiranja visokog obrazovanja u BiH značajno razlikuje između različitih administrativnih jedinica, da nije dovoljno transparentan i da je apsolutno finansiranje u ovom obimu daleko ispod prosjeka finansiranja u drugim zemljama Evrope. Reforma finansiranja visokog obrazovanja je ključna potreba BiH i prioritet za dalji razvoj visokog obrazovanja u BiH⁴⁴.

⁴³ Izdvajanja za Sveučilište u Mostaru su iz budžeta Hercegovačko-neretvanske županije su redovne , dok neredovne grantove daju kantoni osnivači (Srednjobosanski kantona, Posavski kantona, Zapadnohercegovački kantona, Kanton 10) , te oni nisu prikazani u ovoj tabeli

⁴⁴ Fejzić, N.: Materijalni resursi u visokom obrazovanju u Federaciji BiH: izazovi u harmonizaciji sa EU standardima, 2011

U tabeli 9. su predstavljeni podaci o izdvajanju iz entitetskih/kantonálnih budžeta za finansiranje visokoškolskih ustanova u 2006. godini.⁴⁵

Tabela 9. Podaci o javnom finansiranju za 2006. godinu

Podaci o javnom finansiranju za 2006. godinu			
Visokoškolska ustanova	Broj studenata	Sredstva iz budžeta za 2006.	Izdvajanja po studentu/KM
Univerzitet u Sarajevu	32401	43.674.620,00	1.347,94
Univerzitet u Banjoj Luci	21567	28.632.000,00	2.037,10
Univerzitet u Istočnom Sarajevu	8408	25.657.500,00	2.093,55
Univerzitet u Zenici	3699	5.649.905,00	2.650,68
Univerzitet u Bihaću	4405	4.045.235,00	1.908,50
Univerzitet u Tuzli	12652	16.792.000,00	1.200,32
Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru	4976	3.320.000,00	463,46
Sveučilište u Mostaru	6258	7.751.487,00	258,06
TOTAL:	94366	135.522.747,00	1.494,95

Na osnovu pregleda tabela 8. i 9., jasno se vidi da su sredstva koja se izdvajaju po studentu veoma slična. Na osnovu ovog, može se izvesti zaključak da u periodu od 2005. do 2010. nisu postojala dodatna investiranja u visoko obrazovanje.

⁴⁵ Gannicott, K. G., Glanville, H., Minkova, M. : *Studija izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja*, Pismo ugovora No 2008/160909, završni izvještaj; mart 2009.

Zahtjevi koji se stalno nameću visokoškolskim institucijama za pravilnu implementaciju reformi nisu u skladu sa obezbijeđenim sredstvima. Nadležna ministarstva bi morala naći adekvatan način kako bi se sredstva za visoko obrazovanje u narednom periodu povećala i na taj način ubrzala reformske procese i približavanje bh. visokog obrazovanja Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Obzirom na činjenicu da se javne univerzitetske institucije finansiraju iz budžetskih sredstava i iz sopstvenih izvora, neophodno je postojanje jasnih procedura za redovni nadzor nad finansijama koji omogućava transparentni rad institucije. Na primjer, Univerzitet u Zenici za svaku godinu izražava svoje godišnje potrebe kroz budžetski zahtjev koji dostavlja Vladi Zeničko-dobojskog kantona, a preko Ministarstva finansija. Da bi Univerzitet dao jasan pregled i zahtjev prema Ministarstvu potrebne su jasne procedure koje olakšavaju procese i pomažu Univerzitetu da djeluje transparentno. Univerzitet u Zenici zajedno sa svojim organizacionim jedinicama (fakultetima) redovno prati 12 indikatora⁴⁶ koji oslikavaju relativne finansijske pokazatelje. Za obradu podataka svaka organizaciona jedinica i rektorat koriste isti software (slika 1.) čije rezultate kontrolišu kolegiji organizacionih jedinica, a potom univerziteta. Na osnovu ovakvog načina pregleda i praćenja finansija, menadžment Univerziteta ima platformu za redovno planiranje rada i razvoja institucija. Sve prikupljene informacije se šalju Vladi Zeničko-dobojskog kantona.

Slika 1. Software za praćenje finansijskih pokazatelja Univerziteta u Zenici

EKONOMSKI KOD	NAZIV POZICIJE	BUDŽET 2010.			UKUPNO 6 (3+4+5)	UTROŠENO DO: 31.12.2010.			UKUPNO 10 (7+8+9)	INDEX 11 (10/6)	RAZLIKA BUDŽET - UTROŠAK			UKUPNO 15 (12+13+14)
		BUDŽ. SRED.	VLAST. PRIH.	DONACIJE		BUDŽ. SRED.	VLAST. PRIH.	DONACIJE			BUDŽ. SRED.	VLAST. PRIH.	DONACIJE	
1	2	3	4	5	6 (3+4+5)	7	8	9	10 (7+8+9)	11 (10/6)	12	13	14	15 (12+13+14)
611100	Bruto plaće i naknade													
611200	Naknade troškova zaposlenih													
612100	Doprinosi poslodavca													
613100	Puzni troškovi													
613200	Izdaci za energiju													
613300	Izdaci za komunalne usluge													
613400	Nabavke materijala													
613500	Izdaci za prevoz i gorivo													
613600	Uznajmljivanje imovine i opreme													
613700	Izdaci za tekuće održavanje													
613800	Izdaci za osig. i bank. usluge													
613900	Ugovorene i druge usluge													
UKUPNO TEKUĆI TROŠKOVI														
811200	Nabavka zgrada													
811300	Nabavka opreme													
811500	Nabavka stal. sre. u obliku prava													
811600	Rekonstrukcija i održavanje													
UKUPNO TEKUĆI I KAPITALNI TROŠKOVI														

⁴⁶ Institucionalna evaluacija Univerziteta u Zenici, 2009., *Ukupni budžet/broj studenata; stalno zaposlenih; nastavno osoblje; sredstva osnivača; sopstveni prihodi; donacije; sredstva osnivača/broj studenata; sopstveni prihodi/broj studenata; donacije/broj studenata; sredstva osnivača/broj stalno zaposlenih; sopstveni prihodi / broj stalno zaposlenih; donacije / broj stalno zaposlenih*

2.3 Pregled aktivnosti i projekata u Bosni i Hercegovini

OECD izvještaj “Higher Education and Regions. Globally Competitive, Locally Engaged“, koji je objavljen 2007. godine, smatra razvoj visokog obrazovanja prilikom da se unaprijedi konkurentnost regija i svaka visokoškolska institucija pretvori u pokretač rasta kako bi se odgovorilo na globalni ekonomski izazov na lokalnom nivou.

Od završetka rata pa do danas Bosna i Hercegovina je korisnik međunarodnih projekata koji za cilj imaju podršku razvoju visokog obrazovanja. Većina tih aktivnosti su nakon rata imale humanitarni karakter, dok od 2001. godine počinju aktivnosti koje imaju za cilj reformu visokog obrazovanja, a u svrhu približavanju Evropskom prostoru u visokog obrazovanja.

U narednoj tabeli br. 7 prikazani su projekti koji se implementiraju zadnje 4 godine , imaju za cilj podršku visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini .

Tabela 10. Projekti podrške visokom obrazovanju u BiH

<p>Evropska komisija; Reforma visokog obrazovanja u BiH IPA 2008 Od 2009. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podržava implementaciju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju i CIP /CIR, uključujući i Državni akcioni plan za priznavanje diploma ▪ Institucionalna podrška integraciji univerziteta
<p>Evropska komisija/ Vijeće Evrope – zajednički projekat Jačanje visokog obrazovanja u BiH III Od 2010. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podrška ekonomskoj regeneraciji BiH kroz poboljšanje kvaliteta visokog obrazovanja u skladu sa Bergenskim Komunikom ▪ Uspostaviti i ojačati državne institucije koje koordiniraju reformama visokog obrazovanja u BiH ▪ Harmonizacija sistema visokog obrazovanja kroz uvođenje procedura i standarda kvaliteta visokog obrazovanja
<p>Austrijska razvojna kooperacija (ADC) i Vlada Lihtenštajna (WUS Austria); “Strateški i strukturalni razvoj osiguranja kvaliteta u bh. visokom obrazovanju 2008. – 2011.“ Od 2007. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nadograđuje se na rezultate prethodnog projekta u okviru kojeg su uspostavljeni uredi za osiguranje kvaliteta na svim javnim univerzitetima u BiH ▪ Jačanje Agencije za visoko obrazovanje i osiguranje kvaliteta
<p>Evropska komisija TEMPUS IV:</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podrška za 13 visokoškolskih institucija i

<p>“Strateško upravljanje visokoškolskim institucijama zasnovana na integrisanom sistemu osiguranja kvaliteta“ Od 2010. – 2012.</p>	<p>vlastima u uvođenju instrumenata i sistema za strateško upravljanje koji su zasnovani na tekućim standardima osiguranja kvaliteta i principima, uključujući i područje akreditacije</p>
<p>Evropska komisija TEMPUS IV: “Standardi Evropske unije za akreditaciju studijskih programa na BiH univerzitetima“ Od 2010. – 2012.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uvođenje evropskih standarda i procedure evaluacije i akreditacije studijskih programa na BiH univerzitetima ▪ Fokusiranje na reformu upravljanja i puna podrška strukturalnim reformama visokog obrazovanja u BiH
<p>ADA: WUS Austria “Austrijska podrška visokom obrazovanju u BiH 2008. – 2011.“ Od 2008. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljanje postdiplomskih i doktorskih studija usmjerenih na potrebe tržišta, u saradnji sa partnerskim institucijama iz EU i kompanijama iz BiH
<p>ADA: “Austrijska podrška Agenciji za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvalitete.“ Od 2009. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podrška razvoju kapaciteta Agenciji za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvalitete.
<p>Evropska komisija: Jačanje visokog obrazovanja u BiH III Od 2010. – 2011.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Implementacija sedam ključnih strategija i smjernica s ciljem implementacije Bolonjskog procesa reformi, podrška Agenciji za visoko obrazovanje i osiguranje kvaliteta i implementaciji bitnih mjera osiguranja kvaliteta i izgradnje međunarodne mreže
<p>Evropska komisija TEMPUS IV: “Od osiguranja kvaliteta do razvoja strategija“ Od 2007. – 2010.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Doprinos koherentnoj i dalekosežnoj reformi visokog obrazovanja u BiH u skladu sa Bolonjskim procesom i potrebama društva i tržišta ▪ Razviti moderne strategije osiguranja kvaliteta koje otvaraju put prema dugoročnim ciljevima univerziteta

2.4. Reforma finansiranja visokog obrazovanja

Na osnovu prijedloga Evropske komisije i prihvatanje od strane Ministarstva civilnih poslova BiH, a u okviru IPA projekta urađena je *Studija izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja* koja je sprovedena u Bosni i Hercegovini 2008/ 2009⁴⁷. Nalazi ove Studije identificiraju predprijestup Evropskoj uniji kao ključ za razvoj sektora za visoko obrazovanje u BiH koji do sada nije adekvatno pripremljen da podrži unapređenje konkurentne tržišne ekonomije.

Finansiranje visokog obrazovanja i pravilno upravljanje visokoškolskim institucijama su identificirani kao jedni od najvažnijih izazova unutar daljih reformi visokog obrazovanja u Evropi. Međutim, Evropska unija vidi zakonodavstvo u BiH kao neefikasno i nedovoljno za dalje reforme visokog obrazovanja, te se moraju poduzeti određeni koraci kako bi se uklonile prepreke koje spriječavaju dalji razvoj i nepredak. Tekuća promatranja su identificirala broj određenih područja koja bi trebalo poboljšati kako bi se unaprijedila efikasnost i kvalitet visokog obrazovanja u BiH. Poboljšanja se najprije moraju napraviti u području finansijskog planiranja i raspodjele sredstava u visokom obrazovanju, te u izmjeni modela finansiranja visokog obrazovanja iz onog koji je baziran na državnom proračunu i finansiranju po studentu.

Glavni problemi u području finansiranja visokog obrazovanja javnih visokoškolskih institucija u BiH, kao što je navedeno u *Studiji izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja*, su⁴⁸:

- a.) ***Subvencija među kantonima (djeljenje troškova između kantona) – Neefikasna raspodjela sredstava***

Ovakav pristup ne uzima u razmatranje porijeklo studenata, u smislu da je najteži finansijski teret stavljen na kantone koji imaju najviše univerziteta, a potom i studenata (npr. Sarajevo). Studenski domovi Univerziteta u Sarajevu se finansiraju većinom iz budžeta Ministarstva za obrazovanje i nauku Kantona Sarajevo. Stanovnici studentskih domova su studenti koji dolaze iz drugih kantona koji ne participiraju u troškovima za poboljšanje studentskog stanarda i na taj način budžet sarajevskog kantona je znatno opterećeniji.

- b.) ***Raspodjele budžeta na bazi ulaznih troškova koje ne uzimaju u razmatranja bilo kakav princip optimalne raspodjele budžeta.***

Budžet je uglavnom raspodijeljen na osnovu isplaćenih zarada koje predstavljaju veliki iznos ukupnih troškova. Ovakav pristup potaknut na bazi ulaznih troškova je ogromna prepreka poboljšanju kvaliteta visokog obrazovanja s obzirom da nije zasnovan na indikatorima uspjeha ili dostignućem unaprijed dogovorenih ciljeva.

⁴⁷ Gannicott K. G., Glanville, H., Minkova, M.: *Studija izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja*, Pismo ugovora No 2008/160909, završni izvještaj; mart 2009.

⁴⁸ Gannicott, K. G., Glanville, H., Minkova, M. : *Studija izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja*, Pismo ugovora No 2008/160909, završni izvještaj; mart 2009.

c.) *Trezorski sistem bez efikasnog upravljanja rashodima*

Ovakav pristup ne doprinosi mjerenju rezultata, isplativom postizanju ciljeva, ili bilo kakvim drugim indikatorima kvaliteta visokog obrazovanja i istraživačkog rada na univerzitetskim institucijama.

d.) *Niska unutarnja efikasnost bez uzimanja u razmatranje efikasnosti visokoškolskih institucija*

43% budžeta se troši na studente koji odustanu od studiranja i nikada ne završe školovanje (oko 50% studenata). Godišnja stopa studenata koji odustanu od studiranja i onih koji ponavljaju studije je znatna (13%, odnosno 24%). Za studente koji završe studij, u prosjeku je potrebno 7 godina da se završi četverogodišnji program. Stopa odustajanja od studija je izuzetno visoka jer ne postoje finansijski poticaji da bi univerziteti stimulirali uspjehe studenata i efikasnije upravljali nastavnim procesom.

U pomenutom izvještaju se predlažu tri ključne mjere kako bi se poboljšalo finansiranje visokog obrazovanja u BiH:

1. **Izmijeniti sistem kantonalnog finansiranja visokog obrazovanja** u FBiH kako bi se suzbila pogrešna raspodjela sredstava među kantonima, a istovremeno uzeti u razmatranje složeni institucionalni kontekst BiH.
2. **Stvoriti sistem finansiranja zasnovan na formuli po studentu** čime finansiranje ne bi bilo zasnovano na ulaznim troškovima već na broju studenata; putem Srednjoročnog okvira rashoda SOR-a (*Medium-Term Expenditure Framework - MTEF*), uspjeh se može mjeriti prema tekućim evropskim praksama.
3. **Uspostaviti bolji proces planiranja i raspodjele sredstava** putem razvijanja SOR za sektor visokog obrazovanja. Ovakav pristup je zasnovan na rezultatima i ciljevima, efikasnosti i cjelokupnoj vrijednosti novca za rashod. Prema tome, ključno je da se definišu indikatori uspješnosti i isti povežu sa namijenjenim rashodima.

Pored projekata navedenih u Tabeli 7. , Evropska komisija u skladu sa prioritetima definisanim u saradnji sa Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine, a na osnovu prethodno opisane *Studije izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja*, definisala je projekat „Reforma finansiranja visokog obrazovanja u Bosni Hercegovini“. Projekt u vrijednosti od 1.500.000,00 EUR je trebalo da počne u septembru 2011. Godine, a glavni korisnik Projekta je Ministarstvo civilnih poslova BiH – Sektor za obrazovanje, a sekundarni korisnici ministarstva za obrazovanje i ministarstva finansija na nivou entiteta i kantona, kao i Odjel za obrazovanje u Vladi Brčko distrikta, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, Centar za informiranje i priznavanje dokumenata BiH i javne visokoškolske institucije.

Svrha projekta je unapređivanje i modernizacija sistema finansiranja visokog obrazovanja u BiH kako bi se stvorio sistem koji je ekonomski održiv i efikasan, a sve u cilju podrške

razvoju efikasnog, efektivnog i izdržljivog sistema visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini u skladu sa evropskim trendovima i standardima.

2.5 Zaključak i preporuke

Danas je sve više uvriježeno mišljenje da je efikasan visokoškolski sistem neophodan uslov za ekonomski i društveni razvoj. Ovaj sektor se smatra ključnim u jačanju uprave, razvoju istraživačkih generacija i znanja. Pored toga, razvoj visokog obrazovanja je od krucijalnog značaja za sveukupni razvoj obrazovnih sistema.⁴⁹

Akadska zajednica u Bosni i Hercegovini ima težak zadatak, jer visoko obrazovanje se u što skorijem roku mora približiti Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Bolonjski proces kojeg je Bosna i Hercegovina prihvatila podrazumijeva zahtjevne reforme koje obuhvataju velike izmjene u skladu sa specifičnim potrebama društva. Svakodnevna specifična bh. politika utiče na razvoj visokog obrazovanja ili bolje reći sprečava njegov razvoj.

Na ovom putu učestalih promjena i novih zahtijeva akademska zajednica ili zajednice često ne nalaze potrebnu podršku ministarstava, medija, privrednih subjekata i ostalih ključnih činilaca za razvoj društva.

Danas u nedostatku sredstava, ljudskih kapaciteta, adekvatnih prostora, a sa evidentnim porastom visokoškolskih institucija, akademska zajednica podržana od nadležnih ministarstava mora djelovati na optimalizaciji procesa u visokom obrazovanju.

Univerzitet je autonomna institucija u centru društva različito organizovan zbog geografskog i historijskog naslijeđa; naučnim istraživanjem i podukom stvara, ispituje, procjenjuje i prenosi kulturu. Da bi zadovoljio potrebe svijeta oko sebe, njegovo naučno istraživanje i nastavni rad moraju biti moralno i intelektualno nezavisni od svih političkih autoriteta i ekonomske moći.⁵⁰

Ovo predstavlja veliku odgovornost visokoškolskih ustanova i njihovog rukovodstva. Svi oblici nepravilnosti, koliko god da su na prvi pogled različiti, ipak nastaju kao posljedica sistemskih problema (zakonodavstvo, finansiranje, upravljanje i ljudski resursi). Pojava oblika korupcije i neadekvatan oblik i način finansiranja visokoškolskih institucija usporava razvoj visokog obrazovanja. Ove dvije teme predstavljaju dva različita područja u visokom obrazovanju, ali na kraju imaju svoju latentnu vezu koja se odnosi na transparentnost, optimalizaciju prostora visokog obrazovanja i stvaranje bolje klime za nastavak reformi u Bosni i Hercegovini.

Nedovoljna budžetna izdvajanja i nepostojanje jasne strategije razvoja ukazuje na potrebu da se u što kraćem roku pokrene niz inicijativa za uspostavu kvalitetnog sistema finansiranja visokog obrazovanja i načina raspodjele budžetskih sredstava koji će omogućiti obrazovnim institucijama da stabiliziraju započete i počnu sa konkretnijim reformama.

⁴⁹ Leen (2005): Mapping Potential for Structured Engagement by Irish Aid with HEI, str. 4

⁵⁰ Bologna Magna Charta Universitatum, 1988

U razgovoru sa predstavnicima akademske zajednice evidentna je spremnost za rad na poboljšanju kvaliteta, spriječavanju korupcije, poboljšavanju procesa i donošenja novih standardizovanih zakona koji će jasnije definirati budući rad visokoškolskih institucija u BiH.

Pregledom trenutnog stanja u visokom obrazovanju u BiH, načinom i oblikom finansiranja uzrokovana kompleksnom administrativnom strukturom, kao i političkom pozadinom, načini i oblici finansiranja, zatijevaju hitnu reformu. Dosadašnja istraživanja pokazuju da buduće reforme zahtijevaju sinergijski rad svih nadležnih ministarstava u Bosni i Hercegovini.

Uređenje Bosne i Hercegovine, ne dozvoljava administrativnu centralizaciju finansiranja visokog obrazovanja BiH. Međutim, ne postoje administrativne prepreke na određivanju zajedničkih standarda, koje bi pomoglo homogenizaciji visokog obrazovanja u BiH i podizanje kvaliteta u visokom obrazovanju. Na primjer, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH usvojen je bez članova koji bi razmatrali pitanje prihoda i finansiranja. U skladu sa tim, potrebne su hitne korekcije u Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju, kao i jasnije definisanje načina i standarda za finansiranje visokoškolskih institucija.

Reforme na evropskim univerzitetima promovišu finansijske modele koji garantiraju održivost sistema finansiranja i odgovornost institucija korisnika, dozvoljavajući fleksibilne budžete i raspodjelu sredstava u obliku skupnih dotacija zasnovanih na indikatorima uspjeha. Izrada održivog finansijskog modela je podložna ispravnoj analizi institucionalnog konteksta, s obzirom na to da osnove za javni dio univerzitetskog finansiranja moraju biti precizno identificirane.

IPA projekat „Reforma finansiranja visokog obrazovanja u BiH“ trebalo bi da rezultira⁵¹ razvojem modela reforme finansiranja i razvojem standarda u okviru prve komponente, te razvojem akcionog plana za uvođenje srednjoročnog finansijskog planiranja u okviru druge komponente projekta. Projektne aktivnosti koje vode ka ostvarivanju projektnih zadataka podrazumjevaju učešće Upravnog odbora sastavljenog od 14 odgovornih ministarstava: 2 entitetska ministarstva za obrazovanje, 10 kantonalnih ministarstava za obrazovanje, Odjela za obrazovanje u Brčko distriktu, Ministarstva civilnih poslova BiH, Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (HEA), kao i Centra za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja / oblasti visokog obrazovanja (CIP/ CIR). Prilika da se iskoriste sredstva u visini 1.500.000,00 EUR su velika. Pažljivom implementacijom izvođača projekta i redovnim monitoringom ovih aktivnosti od strane Evropske unije i Upravnog odbora Projekta, trebalo bi pomoći planiranju narednih koraka u reformi visokog obrazovanja.

Ne čekajući rezultate projekta bilo bi korisno napraviti pregled finansijskih sredstva koji bi trebalo obuhvatiti:

- finansijska sredstva koje visokoškolske institucije dobijaju iz budžeta;
- finansijska sredstva koje visokoškolske institucije dobijaju iz sopstvenih izvora;

⁵¹ IPA, Projektni zadatak, Instrukcija za ponuđače, Reforma finansiranja visokog obrazovanja u BiH, EC/BiH/TEN/10/047

- finansijska sredstva iz međunarodnih projekata, a u svrhu razvoja visokog obrazovanja i njihova uspješnost kroz evaluaciju ostvarenih rezultata;
- finansijska sredstva koja se ulažu u visoko obrazovanje od strane svih nadležnih ministarstava u BiH (naučno- istraživački projekti, stipendije, projekti izvrsnosti itd.).

Na ovaj način bi se počeo uspostavljati mehanizam praćenja ulaganja u visoko obrazovanje u BiH, te bi bio osnova za buduća planiranja i kreiranja zajedničkih strategija razvoja visokog obrazovanja u BiH.

Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH

3.1. Uvod

U okviru projekta *Prevenција korupcije u visokom obrazovanju kroz unapređenje transparentnosti na univerzitetima u Bosni i Hercegovini* sprovedeno je istraživanje percepcije korupcije na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama u BiH. Cilj istraživanja bio je prikupiti stavove o tome koliki je percipirani nivo korupcije u visokom obrazovanju u BiH, u kojim oblastima se javlja, na koji način se manifestuje, te na koji način bi se trebalo boriti protiv korupcije i sprečavati je.

Istraživanje je sprovedeno i kvantitativnim i kvalitativnim metodama. Kvantitativnim metodama, prije svega anketom mjereni su stavovi i percepcija korupcije među studentima i osobljem, dok su se kvalitativnim metodama nastojali detaljnije definisati problemi, njihova pozadina i načini i mehanizmi za borbu protiv korupcije. Kvalitativno istraživanje će biti sprovedeno kroz fokus grupe sačinjene od predstavnika studenata različitih profila, profesora, asistenata i ostalog osoblja fakulteta i univerziteta

U okviru kvantitativnog istraživanja, anketirano je 2000 studenata i 500 zaposlenih svih javnih i jednog dijela privatnih univerziteta u Bosni i Hercegovini, što je s obzirom na ukupan broj studenata u Bosni i Hercegovini, koji se procjenjuje na 100.000 kao i broj nastavnika i administrativnog osoblja reprezentativan uzorak. Uzorkom je osigurano srazmjerno učešće ispitanika iz svih univerzitetskih centara prema broju studenata na tim univerzitetima, kao i reprezentativna zastupljenost studenata svih naučnih oblasti.

U okviru kvalitativnog istraživanja održano je 10 fokusnih grupa sa 135 učesnika - 53 studenta i 82 zaposlenika, uključujući i nastavnike i saradnike.

Ovo je do sada najsveobuhvatnije istraživanje percepcije korumpiranosti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Istraživanje se zasniva na generalnoj hipotezi koja glasi: „Percepcija korupcije na visokoškolskim ustanovama (univerzitetima) u Bosni i Hercegovini je dio jedne šire slike (generalne percepcije) o korumpiranosti bosansko-hercegovačkog društva koja je pod utjecajem općeg nezadovoljstva stanjem u svim sferama Bosne i Hercegovine i kao takva samo djelimično odražava stvarno stanje u sektoru obrazovanja. Iskrivljena je (ne indicira stvarno stanje korumpiranosti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini) pod utjecajem više varjabli; demografskih, psiho-socijalnih, ekonomskih, političkih. Sadrži tri bitne komponente (spoznajnu, afektivnu i konativnu) na koje bi trebalo sistematično utjecati da bi se postigle značajnije pozitivne promjene u ovladavanju korupcije u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.”

Iz generalne hipoteze su izvedene pomoćne hipoteze, koje su testirane u okviru kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja a usmjerene na:

1. Definiranje sadržine i opsega pojma *korupcija u visokom obrazovanju*, uzimajući u obzir specifičnosti koje proizilaze iz sveučilišnog okruženja manifestiranja pojave koju istražujemo i činjenicu da su ranija istraživanja pokazala da prevladava laičko definiranje korupcije koja je generalno redukcionistička.

2. Identificiranje svih aspekata univerzitetske stvarnosti koji se uobičajeno percipiraju kao područja podložna korupciji, odnosno kao znakovi korupcije i kao takvi utiču na opći utisak o korumpiranosti visokog obrazovanja.
3. Perceptivno (mentalno) pozicioniranje korupcije u odnosu na korpus aktuelnih problema visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, koji utiču na kvalitet obrazovnih i naučno-istraživačkih procesa.
4. Identificiranje sadržine i korijena afektivnog odnosa naspram prevladavajuće spoznajne komponente o korupciji kao raširenoj pojavi na domaćim univerzitetima.
5. Istraživanje konativne dimenzije percepcija, odnosno spremnosti pojedinih skupina univerzitetske javnosti da se neposredno angažira na suzbijanju korupcije u svojim sredinama.

3.2. Kvalitativno istraživanje

Kvalitativno istraživanje je sprovedeno kroz devet sesija fokus grupa i jedne sesije *e-intervjua*. Fokus grupe su održane u pet univerzitetskih centara: Sarajevu, Banjaluci, Tuzli, Zenici i Zapadnom Mostaru. U svakom od ovih centara održane su po dvije sesije, na jednoj su učestvovali studenti, a na drugoj nastavnici, asistenti i uposlenici u univerzitetskoj administraciji. U Banjaluci je održana sesija fokus grupe sa studentima a zbog organizacijskih poteškoća sesija sa nastavnicima, asistentima i uposlenicima u administraciji je zamijenjena *e-intervjuom*.⁵²

Pred kvalitativno istraživanje su postavljeni sljedeći ciljevi:

- Definisati sadržinu i opseg pojma korupcija u visokom obrazovanju, uzimajući u obzir opšti pojam korupcije kao i specifičnosti koje proizilaze iz univerzitetskog okruženja.
- Definisati elemente percepcije korupcije na sveučilištima,
- Identifikovati aspekte univerzitetske stvarnosti koji se uobičajeno tumače kao područja podložna korupciji, odnosno kao znakovi korupcije,
- Pozicionirati problem korupcije u odnosu na neke druge aktuelne probleme (kao što su, na primjer, kadrovski i materijalni uslovi za dosljedno realizovanje bolonjske reforme visokog obrazovanja) i
- Istražiti antikoruptivne potencijale redizajniranja ključnih koncepata i procedura temeljnih obrazovnih procesa, naročito vodeći računa o povećanju transparentnosti i uklanjanju subjektivnosti u odnosima nastavnik-student u toku ispitnog procesa.

Fokus je bio na uspostavljanju mreže indikatora na osnovu kojih je realizirano kvantitativno istraživanje (terensko anketiranje).⁵³

⁵² E-intervju je realiziran tako što je na dvadeset e.mail adresa nastavnika, asistenata i uposlenika u administraciji na javnom, odnosno privatnim univerzitetima u Banjaluci upućen poziv za učešće u istraživanju koji je sadržavao ciljeve i metodologiju istraživanja te 6 okvirnih pitanja vezanih za predmet istraživanja. Do utvrđenog roka na poziv je odgovorilo 15 ispitanika.

⁵³ Učesnicima u kvalitativnom istraživanju je garantirana anonimnost, radi čega su u ovom izvještaju lični identifikacioni podaci zamijenjeni šiframa.

Pregled uzorka

	Studenti	Nastavnici i osoblje
Sarajevo	9	20
Banja Luka	8	15
Zapadni Mostar	8	10
Tuzla	16	15
Zenica	12	22
UKUPNO	53	82

3.2.1 Različita shvatanja pojma korupcije

Fokusne grupe su pokazale da je slika korupcije u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, kompleksna, neujednačena, u pojedinim aspektima protivrječna i još uvijek nedovoljno izoštrena.

Pokazalo se da percepcija korupcije na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini ima četiri glavne dimenzije: prva se odnosi na sadržinu pojma korupcija u visokom obrazovanju, druga na percepciju rasprostranjenosti i posljedica, treća se tiče percepcije korijena i krivaca, a četvrta percepcije antikoruptivnih strategija i taktika.

U okviru fokusnih grupa iskristalizirala su se dva koncepta definicije korupcije u visokom obrazovanju - *redukcionističko (uže)* i *kompleksno (šire)*.

Redukcionističko shvatnje prevladava među studentima koji su skloni veoma kompleksan pojam korupcije na našim univerzitetima radukovati na kupovinu, odnosno prodaju ispita. Prema zapažanjima učesnika fokusnih grupa, kupovina, odnosno prodaja ispita javlja se u četiri oblika:

- 1) kao klasična direktna kupovina/prodaja ispita pri čemu kao medij razmjene cirkuliše novac (kako se navodi u iskazu jednog od ispitanika, i do 2000 KM za pojedine ispite),
- 2) suptilna, indirektna kupovina/prodaja ispita zasnovana na nenovčanim kompenzacijama, kao što su pružanje seksualnih usluga, radno angažovanje studenata ili njihovih roditelja na različitim kućnim poslovima kod nastavnika, uzimanje dodatnih časova kod drugih nastavnika ili asistenata s

kojima je predmetni nastavnik u sprezi, organiziranje zabave za profesore ili plaćanje računa u restoranima,

- 3) uslovljena kupovina knjiga čiji su autori uglavnom predmetni nastavnici, ali ne i nužno i
- 4) poklanjanje (prodaja) ispita u zamjenu za pristup resursima socijalnog kapitala, drugačije kazano poklanjanje ocjene radi sticanja, odnosno osnaživanja relacija sa uticajnim, uglednim, poznatim osobama iz profesionalnog kruga, odnosno političkog i društvenog života.

Kompleksno shvatanje preovladava kod osoblja, a uzima u obzir sve aspekte upravljanja univerzitetima kao kompleksnim javnim ustanovama. Definiciju korupcije u visokom obrazovanju proširuje sa područja kupoprodajnog odnosa nastavnik-student na široki spektar upravljačkih odluka kao što su: sumnjive javne nabavke, netranasprentan utrošak namjenskih sredstava, nelegalnosti pri zapošljavanju, neutemeljeno kadrovsko promicanje i napredovanju u viša zvanja nastavnika i saradnika i konformističko podlijevanje neprincipijelnim političkim pritiscima.

3.2.2 (Ne)spremnost da se prizna prisustvo korupcije na univerzitetima

Istraživanje pokazuje da je predstava o postojanju korupcije u visokom obrazovanju veoma segmentirana, pa čak i kontradiktorna. U tom smislu u okviru fokusnih sesija izdiferencirale su se četiri grupe:

- *Prvu grupu* čine uglavnom nastavnici i asistenti koji ne negiraju da u javnosti preovladava negativna percepcija o korumpiranosti univerziteta, ali negiraju samo prisustvo korupcije, bar u onoj mjeri u kojoj to mediji žele prikazati. Tu iskrivljenu sliku tumače kao površni senzacionalizam masovnih medija i svjesno skretanje pažnje organa vlasti sa vlastite neefikasnosti da ispune svoje obaveze prema konceptu bolonjskog univerziteta.
- *Drugu grupu* karakteriše svjesnost o pojavama korupcije u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini pa i načelna spremnost da se ona prizna, ali nespremnost da se prizna njeno prisustvo na svom fakultetu, odnosno univerzitetu.
- *Treću grupu* čine ispitanici koji su svjesni korupcije u instituciji visokog obrazovanja u kojoj rade, ali nisu spremni priznati bilo kakvo ličnu umiješanost, pa čak ni uvid.
- *Četvrtu grupu* čine ispitanici koji utisak o postojanju korupcije temelje između ostalog i na ličnom iskustvu; neko ih je pokušavao podmititi ili su na neki način bili podvrgnuti pritisku da podmite. Ovu grupu u najvećoj mjeri čine studenti.

3.2.3 Razilaženja oko predstave o razmjerama korupcije

Fokusne grupe su pokazale da unutar sistema visokog obrazovanja nema saglasnosti ni oko procjene pravih razmjera pa ni posljedica korupcije. Oko ovog pitanja iskristalisale su se četiri skupine istomišljenika.

- Najveću grupu, grupu čine oni koji priznaju ozbiljne razmjere pa i problematičnost korupcije ali je ne vide kao najvažniji problem univerziteta niti kao glavni faktor koji negativno utiče na kvalitet visokog obrazovanja, te insistiraju na sticanju uslova za dosljedno provođenje bolonjskog procesa.
- Drugu grupu po brojnosti, čine ispitanici koji priznaju problem ali ga relativizuju smještajući ga u kontekst opšte korumpiranost bosansko-hercegovačkog društva, gdje prepoznaju mnogo korumpiranije institucije.
- Treća grupa smatra da je korupcija najveći problem na domaćim fakultetima, da je ima mnogo više nego što se o njoj javno priča i nego što su na univerzitetima zvanično i javno spremni da priznaju, te da nanose nesagledivu štetu cijelom sistemu visokog obrazovanja pa i društvu. Ovu grupu čine uglavnom studenti, ali ima i jedan broj nastavnika i asistenata.
- Četvrtu grupu čine ispitanici koji misle da je riječ o sporadičnim pojavama na pojedinim fakultetima, odnosno pojedinim predmetima, te da one kao takve ne mogu uticati na stvarni kvalitet visokog obrazovanja, ali mogu, zbog načina na koji se o njima govori u javnom diskursu, ugroziti reputaciju sistema visokog obrazovanja.

3.2.4 Gdje su korijeni?

Kompleksna je i raznolika i percepcija korijena korupcije u bosansko-hercegovačkom visokom obrazovanju. Ovisno od preferirajuće sheme normalnog (očekivanog) stanja iskristalisana su tri dominantna stajališta: moralno, kontekstualno i funkcionalno.

- **Moralno stajalište** ističe u prvi plan posljedice raspada prethodnog vrijednosnog sistema i nekritički odnos prema novom sistemu koji se uspostavlja, a koji kao poželjne, promovise hedonističke društvene vrijednosti, koje se zahvaljujući tome uspijevaju penetrirati, kako u etičke norme i praksu studenata, tako i u etičke norme i praksu nastavničke profesije.
- **Kontekstualno stajalište** korijene korupcije vidi u nedovršenosti pravnog i političkog sistema i nemogućnosti, odnosno nezainteresovanosti društva da se suprotstavi korupciji. Ovdje se prvenstveno misli na institucionalne nedosljednosti i nedostatke koji pogoduju korupciji. Prema ovim stajalištima, korupcija na univerzitetima je posljedica nedoradenosti normativno-pravnog sistema; normativna akta kojim se definišu osjetljivi procesi često su nejasna, nedovoljno precizno definisana i ostavljaju mnogo prostora za subjektivna odlučivanja. Na drugoj strani verbalna izjašnjavanja i opredjeljenja uglavnom

nisu praćena efikasnim djelovanjem. Tema korupcije teško ulazi u dnevni red zvaničnih fakultetskih i univerzitetskih organa, a nedovoljno je prisutna i u masovnim medijima.

- **Funkcionalno stajalište** korupciju vidi kao posljedicu nedovoljnih institucionalnih kapaciteta sistema visokog obrazovanja za efikasno funkcionisanje i legitimno ostvarivanje obrazovnih funkcija, čime se oslobađa prostor za improvizacije i nelegalne koruptivne koalicije. Pristalice ovog stajališta generatore korupcije vide u: netransparentnom odlučivanju po bilo kom pitanju na fakultetu/univerzitetu, informativnoj zatvorenosti upravljačkih struktura, nepotizmu, manjkavosti legislative u području izbora nastavnika i saradnika, nepostojanju adekvatnih instrumenata i metoda ocjene kvalitete nastavnika, neadekvatnom socijalnom statusu nastavnika i asistenata, neadekvatnom sistemu kvalifikacija za upis na fakultete, odsustvu državne kontrole nad privatnim fakultetima, manjku nastavnog kadra, nedovoljnom nivou kompetentnosti nastavnika, prevelikoj moći pojedinaca, prevelikom broju studenata u studijskim grupama, nedostatku prostora, oskudnim bibliotekama, netransparentnosti ispitnog postupka.

3.2.5 Ko su krivci?

Percepcija krivaca (subjekata korupcije) kristalizira se oko 1) dominantne krivice nastavnika, 2) dominantne krivice studenata i 3) podijeljene krivice nastavnika i studenata.

- *U prvom slučaju* ističu se: vrijednosna dezorijentacija nastavnika i moralna nespремnost na ulogu koju imaju u društvu.
- *U drugom slučaju* ističu se: pad moralnih vrijednosti kod studenata i njihovih roditelja, sklonost studenata da idu linijom manjeg otpora, te konformizam i obeshrabrenost studenata da se suprotstave.
- *U trećem slučaju* za korupciju u visokom obrazovanju podjednako se okrivljuju „nemoralni“ nastavnici, studenti i njihovi roditelji.

3.2.6 Vizija efikasnog antikoruptivnog djelovanja

Percepcija mogućnosti obuzdavanja i kontrole korupcije u domaćem visokom obrazovanju kreće se u rasponu između umjerenog (uslovnog) optimizma i umjerenog pesimizma.

Preovladavaju uvjerenja o opravdanosti tri koncepta djelovanja:

- **Preventivno djelovanje** strateški je usmjereno na stvaranje antikoruptivnog ambijenta, koji ili isključuje uopšte mogućnost korupcije ili je čini do te mjere neisplativom (kažnjivom) da će se bilo ko teško opredijeliti za nju kao način ostvarivanja nekih svojih ciljeva. Zasniva se na konceptu:

1) apsolutne transparentnosti svih procesa na univerzitetima koji su potencijalno koruptivni,

- 2) osiguranju efikasne kontrole dosljednog pridržavanja već propisanih normi, pravila, kriterija i procedura,
 - 3) eliminisanju svih nedorečenosti u normativnim aktima fakulteta i univerziteta koje otvaraju mogućnost za subjektivnost i netransparentnost u odlučivanju,
 - 4) ohrabrivanju studenata, nastavnika i svih drugih uposlenika, i stvaranja kanala i prilika u kojima će to moći realizirati, da raskrinkavaju sve pojave korupcije u svojim sredinama i
 - 5) edukacije za antikoruptivno djelovanje.
- **Represivno djelovanje** se zasniva na progonu, strogom kažnjavanju i javnom stigmatiziranju svih formi i svih slučajeva korupcije. U okviru fokusnih grupa do izražaja je došlo stnovište da je „sadašnjem obimu korupcije na univerzitetima doprinijelo blago kažnjavanje već otkrivenih i dokazanih slučajeva, a naročito olako odustajanje od dokazivanja slučajeva na koje su ukazali studenti.“ Ideje o represivnoj strategiji borbe protiv korupcije zasnivaju se na uvjerenju (utisku) da strogim (drakonskim) kažnjavanjem koristi od korupcije treba učiniti neisplativim.
 - **Kompleksno, sinhronizovano djelovanje** kombinuje preventivno otklanjanje koruptivnog ambijenta i represivno sankcionisanje učesnika u dokazanim slučajevima.

U nastavku su prezentovani neki od zaključaka učesnika fokus grupa koji mogu dati jasne smjernice za pravce i mehanizme prevencije korupcije na univerzitetima u BiH.

- Sveobuhvatan pojam korupcije bi trebao obuhvatiti: zloupotrebu položaja, neprincipijelnosti pri izborima u komisije za napredovanja u zvanja, u nadzorne i upravne odbore fakulteta, prisiljavanje na kupovinu svojih knjiga, primanje mita u novčanom iznosu, nepotizam u vidu primanja u zvanje saradnika i nastavnika samo zato što su „nečiji“, bez validnih referenci i kvalifikacija za konkretnu poziciju.
- Izostaje efikasan sistem kontrole, kako nastavnog tako i ispitnog procesa, a naročito propisanih procedura polaganja ispita. Iako je transparentnost ispita u svim aktima savršeno uređena, nisu predviđeni mehanizmi za njeno osiguranje i kontrolu. Niko ne kontroliše javnost održavanja ispita i zbog toga se još uvijek održavaju u četiri oka.
- Korupciji pogoduje preveliki broj studenata u studijskim grupama, što onemogućava interaktivni kontinuirani rad sa studentima, pa i ostvarivanje zamišljenog bolonjskog koncepta ocjenjivanja, ali i stvara uslove za netransparentne ispite.
- Korupciji veoma pogoduje uključenost jednog broja nastavnika u politiku, odnosno djelovanje sa pozicijama političkih funkcija ili članstva u pojedinim političkim strankama. Nerijetko se te pozicije koriste da bi se ostavile ili omogućilo ostvarivanje privilegija ili nelegalnih koristi u obrazovnom procesu.
- Ispred problema korupcije, ali i u vezi sa njim su: propusti u izboru nastavnika, dvojni radni odnos nastavnika, nerealizirana nastava na pojedinim predmetima u

predviđenom obimu, sistem ocjenjivanja izvan bolonjskog koncepta, oskudni materijalni resursi za nastavu i istraživački rad.

- Sadašnjem obimu korupcije na univerzitetima doprinijelo je i blago kažnjavanje već otkrivenih i dokazanih slučajeva, a naročito olako odustajanje od dokazivanja slučajeva na koje su ukazali studenti.
- „Socijalni rokovi“ podrazumijevaju dodatnu priliku za nedozvoljeni način polaganja ispita. Studenti se dovode u situaciju da „u 5 do 12“ rješavaju svoje statuse, zbog čega nastoje da se osiguraju da će položiti ispit koji im je potreban za uslov za prelazak u narednu godinu. To uglavnom podrazumijeva plaćanje ili traženje „veze“ za polaganje ispita.
- Korupcija je podjednako prisutna pri zapošljavanju, na bilo kojoj poziciji, pri tolerisanju neizvršavanja obaveza od strane vanjskih saradnika, koji ne održe veći dio predviđenih, a plaćenih časova, i pri imenovanju različitih komisija koje se svakodnevno obrazuju na fakultetima i univerzitetima za veoma značajne poslove kao što su izbori u zvanja, ocjene prijave magistarskih i doktorskih radnji i slično. Većina ovih komisija radi po principu povjerenja u kolegu i po principu ti meni ja tebi.
- Problem korupcije velikim dijelom je posljedica nerješavanja drugih problema, kao što su: neadekvatan sistem kvalifikacija za upis na fakultete, neispunjavanje propisanih uslova (tiču se u velikoj mjeri kadrovskih i materijalnih reusursa) za akreditaciju fakulteta, odsustvo državne kontrole nad privatnim fakultetima koji su počeli nametati politiku minimalnih zahtjeva za polaganje ispita i imperativ visoke prolaznosti, i neadekvatna organizacija pa i sistematizacija radnih mjesta.
- Jedan od ustaljenih oblika korupcije je i stavljanje u povoljniji položaj pri dodjeljivanju časova stalnim uposlenicima ili sklapanje ugovora o angažovanju svojih prijatelja kao vanjskih saradnika u nastavi.
- Pri izborima nastavnika ne postoje jasni kriterijumi šta su to relevantni naučni radovi. Korupcija se ogleda upravo u tome što procjene da li je nešto relevantan naučni rad ili nije zavise od komisije, a ne od preciznih propisa kao što je to u drugim zemljama.
- Kao jedan od problema ispitanici su često navodili i netransparentnost pri polaganju ispita, odnosno nedozvoljavanje studentima da izvrše uvid u rad.
- Da bi se smanjila mogućnost korupcije na fakultetima trebalo bi: pronaći objektivne kriterije i procedure kvalifikovanja srednjoškolaca za upis na fakultete, istrajati na dosljednom realizovanju bolonjskog procesa u svim komponentama, a naročito u segmentima kontinuiranog interaktivnog rada i ocjenjivanja studenata, ohrabriti studente da prijave slučajeve korupcije i efikasniji rad etičkih komiteta.
- Da bi se korupcija eliminisala iz visokog obrazovanja trebalo bi: 1. uvesti i poštiti internu kontrolu dosljednog poštivanja propisanih procedura provjera znanja i ocjenjivanja, 2. staviti pod kontrolu ispite kod nastavnika na koje se studenti žale, 3. proširiti ovlasti etičkog komiteta, 4. osposobiti studentsku organizaciju da se

kvalificiranije uključi, kako u prepoznavanje, tako i u dokumentovanje pojedinih slučajeva korupcije.

- Što se prije uvede u srednjim školama sistem eksterne mature, prije će se moći ukinuti prijemni ispiti, kao jedni od kritičnih tačaka za pojavu korupcije.
- Trebalo bi uvesti „dekanske kazne“ kao rješenje za korupciju, odnosno da osobe koje su nadležne za regularno i uređeno funkcionisanje institucija imaju određene ovlasti u sankcionisanju, pri čemu se podrazumijevaju konkretne kazne, kao što je oduzimanje naučnih titula ili čak odstranjivanje sa fakulteta.
- Antikorruptivna aktivnost generalno treba ići u pravcu ostvarivanja maksimalne transparentnosti svih procesa na univerzitetima, te ojačati kontrolu države nad finansijskim tokovima, redefinirati uvjete u napredovanju u zvanja i eliminirati sve elemente koji ostavljaju mjesta za subjektivizam onih koji odlučuju, kao i sve uvjete koji podstiču korupciju; eliminirati mogućnost upisa na postdiplomske studije kandidatima koji na dodiplomskom nisu ostvarili zahtijevani prosjek (zadržavanje sadašnje mogućnosti da se prosjek namiri preporukom dva profesora je izvor korupcije), te osmišljavanje i realiziranje svobuhvatne PR kampanje sa ciljem ukazivanja na štetnost korupcije i na educiranje zainteresiranih o tome šta jeste korupcija i kako joj se može suprotstaviti.

3.3. Izvještaj o kvantitativnom istraživanju

3.3.1 Prikaz uzorka

Mjesto

Istraživanje je sprovedeno na cijelom području Bosne i Hercegovine, u univerzitetskim centrima: Sarajevu, Banjaluci, Mostaru, Bihaću, Tuzli, Zenici i Istočnom Sarajevu kao i u gradovima u kojima se održava dislocirana nastava javnih univerziteta ili u kojima djeluju privatni univerziteti. Uzorak je geografski izbalansiran i reprezentativno odražava stvarno stanje. Identična je situacija i sa uzorkom populacije osoblja univerziteta.

<i>Studenti</i>	Frequency	%	<i>Osoblje</i>	Frequency	%
Banjaluka	301	15,1	Banjaluka	71	14,2
Sarajevo	349	17,5	Sarajevo	92	18,4
Istočno Sarajevo	156	7,8	Istočno Sarajevo	55	11
Bihać	202	10,1	Bihać	60	12

Mostar-I	144	7,2	Mostar-I	25	5
Mostar-Z	210	10,5	Mostar-Z	27	5,4
Tuzla	251	12,6	Tuzla	80	16
Zenica	195	9,8	Zenica	61	12,2
Travnik	84	4,2	Travnik	21	4,2
Brčko	42	2,1	Brčko	-	-
Bijeljina	66	3,3	Bijeljina	8	1,6
Total	2000	100	Total	500	100

Rodna struktura

Rodna struktura uzorka (u kome je 20% više osoba ženskog pola) približno odražava rodnu strukturu istraživane (studentske) populacije. Raspoloživi podaci pokazuju da na bosanskohercegovačkim fakultetima studira značajno veći broj osoba ženskog pola (studentkinja) od osoba muškog spola. Sličan je i odnos u rodnoj strukturi uposlenika na univerzitetima/fakultetima.

<i>Studenti</i>	Frequency	%	<i>Osoblje</i>	Frequency	%
Muško	788	39,4	Muško	203	40,6
Žensko	1212	60,6	Žensko	297	59,4
Total	2000	100	Total	500	100

Vrsta fakulteta - studenti

Uzorkom je odražena raznolikost naučnih oblasti koje se studiraju na bosanskohercegovačkim univerzitetima i fakultetima. Vidljiva je dominacija društvenih i humanističkih nauka i studijskih profila, na račun tehničkih i prirodnih nauka.

Vrsta fakulteta koji studirate	Frequency	%
Tehničke nauke	343	17,2
Prirodno-matematičke nauke	136	6,8

Pravne nauke	161	8,1
Ekonomске nauke	533	26,7
Pedagoške nauke	260	13
Medicinske nauke	51	2,6
Društvene nauke	295	14,8
Jezici i književnost	102	5,1
Umjetničke akademije	34	1,7
Neki drugi	85	4,3
Total	2000	100

Vrsta fakulteta - osoblje

Uzorak osoblja je odrazio faktičko stanje strukture visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Kao i u slučaju uzorka studenata prevladavaju uposlenici na fakultetima društvenih i humanističkih nauka.

	Frequency	%
Tehničke nauke	85	17
Prirodno-matematičke nauke	10	2
Pravne nauke	87	17,4
Ekonomске nauke	122	24,4
Pedagoške nauke	52	10,4
Medicinske nauke	2	0,4
Društvene nauke	112	22,4
Jezici i književnost	13	2,6
Umjetničke akademije	2	0,4
Neki drugi	15	3

Total	500	100
-------	-----	-----

Vrsta univerziteta

Postignut je *projektovani omjer* u uzorku studenata na javnim i studenata na privatnim univerzitetima/fakultetima. Taj omjer ne odražava stvarno stanje, pošto oskudni raspoloživi podaci (koji nisu sasvim pouzdani) kažu da oko 10 % ukupnog broja bh. studenata studira na privatnim fakultetima. Međutim, namjera je bila da se dobije jedan reprezentativan poduzorak studenata i osoblja na privatnim fakultetima koji bi omogućio posmatranje istraživane pojave u realtivno novom i uglavnom nepoznatom (a u toku istraživanja se pokazalo i zatvorenom) okruženju privatnih visokoškolskih ustanova. Projektovana struktura osoblja nije postignuta, pošto, pokazalo se u toku istraživanja na privatnim visokoškolskim institucijama radi veoma ograničen broj uposlenika (na svim pozicijama), a sami uposlenici su veoma teško i rijetko prihvatili učešće u istraživanju.⁵⁴

<i>Studenti</i>	Frequency	%	<i>Osoblje</i>	Frequency	%
Javni	1644	82,2	Javni	439	87,8
Privatni	356	17,8	Privatni	61	12,2
Total	2000	100	Total	500	100

Pozicija

Struktura uzorka studenata po godinama studija odražava stvarno stanje na bosanskohercegovačkim univerzitetima. Uočljivo je veliko učešće druge godine studija, s obzirom na to da se na drugoj godini, po pravilu, koncentrišu studenti koji su nakon ponavljanja prve godine dali uslov za drugu godinu kao i studenti koji su iz prve godine prošli redovno. Dobijene su podskupine ispitanika za prve četiri godine studija, dovoljno brojne da se svaka od njih može zasebno istraživati, uzimajući u obzir sve specifičnosti koje proizilaze iz dužine studenskog staža, odnosno dužine izloženosti posmatranoj pojavi.

Godina studija	Frequency	%
Prva	419	21
Druga	708	35,4
Treća	440	22

⁵⁴ Izuzetak je velika kooperativnost na koju smo naišli na UPIM-u (Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment) u Banjaluci i na Fakultetu za državnu upravu u Sarajevu. Na ostalim privatnim visokoškolskim ustanovama anketarima je direktno ili indirektno onemogućen pristup studentima.

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Četvrta	327	16,4
Peta	40	2
Apsolvent	66	3,4
Total	2000	100

Uzorak osoblja je projektovan tako da reprezentativno odražava kadrovsku strukturu uposlenika u visokom obrazovanju u kojoj preovladavaju asistenti, nastavnici i administracija u studentskim službama i bibliotekama. Na dobijeni uzorak je uticala i činjenica da su mnogo veću spremnost na saradnju sa anketarima ispoljili asistenti nego nastavnici. Postignuta je projektovana struktura uzorka osoblja, u kojoj dominiraju nastavnici, asistenti i administracija koja je u neposrednom kontaktu sa studentima. Kategorija ostala administracija uglavnom se odnosi na zajedničke službe (funkcije) univerziteta.

Osoblje – pozicija	Frequency	Percent
Nastavnik	138	27,6
Asistent	200	40
Administracija u izravnom kontaktu sa studentima	128	25,6
Ostala administracija	34	6,8
Total	500	100

Generalna pretpostavka je da osjetljivost na korupciju, pa i percepciju konkretnih događaja, odnosno pojava na univerzitetima ovisi kod studenata od uspješnosti u toku studija (ostvarenog prosjeka ocjena i vertikalne prohodnosti) i ekonomske situacije, a kod osoblja od konkretne uloge koju ugraju u organizacijskoj strukturi i percipirane ekonomske situacije.

Prosjeak ocjena studenata svih položenih ispita na studiju	Frequency	Percent
Dovoljan (do 6,5 odnosno do 2,5)	246	12,3
Dobar (od 6,51 do 7,5 – odnosno od 2,51 do 3,5)	799	40,0
Vrlo dobar (od 7,51 do 8,5 – odnosno od 3,51 do 4,5)	707	35,4
Odličan (od 8,51 do 10 – odnosno 4,51 do 5)	248	12,5

Total	2000	100
-------	------	-----

Uočljivo je veliko učešće ispitanika (studenata) sa vrlo dobrim i odličnim uspjehom (47,9%), odnosno sa dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom (87,9%). Oni čine veoma reprezentativnu podskupinu ispitanika na kojoj se može testirati teza da je „buka“ koju studenti stvaraju o korupciji svojevrsna osveta „loših učenika“, odnosno da su tvrdnje o korumpiranosti ispitnog procesa na fakultetima samo dobar izgovor lošim studentima za neuspjeh.

Da li ste obnavljali upis iste godine studija?	Frequency	Percent
Ne	1602	80,1
Jednom	321	16,1
Dva puta	54	2,7
Više od dva puta	23	1,2
Total	2000	100

Dodatnu provjeru „teorije racionalizacije odnosno kompenzacije“ ličnog neuspjeha studenata „optužbama za korumpiranost“ sistema visokog obrazovanja omogućava izdvajanje vertikalne prohodnosti kao posebnog obilježja (nezavisne varijable) ispitanika. U uzorku studenata dominiraju ispitanici (80,1%) koji nisu obnavljali godinu, odnosno koji nisu prinuđeni verbalno racionalizirati svoj lični neuspjeh. Istovremeno uzorak omogućava i konstrukciju reprezentativnog poduzorka koji čine ispitanici koji su jednom, dva ili više puta obnavljali godinu.

Ekonomski status

Pretpostavljeno je da ekonomska situacija, odnosno percepcija vlastite ekonomske situacije utiče na osjetljivost na pojave korupcije. Od osoba lošijeg materijalnog stanja, odnosno od osoba koje su nezadovoljnije svojom ekonomskom situacijom se očekuje da će biti sklonije interpretiranju odstupanja od transparentnih i uobičajenih procedura u ispitnim i drugim procesima u visokom obrazovanju, kao slučajeva korupcije. Ekonomska varijabla je operacionalizirana u slučaju uzorka studenata u tri obilježja (izvor finansiranja studentskog statusa, percepcija vlastite ekonomske situacije i percepcija uticaja vlastite ekonomske situacije na kvalitet studentskog života) a u slučaju uzorka osoblja kroz obilježje precepcije vlastite ekonomske situacije.

U uzorku prevladavaju ispitanici čiji studentski status finansiraju roditelji (76,0%). To, naravno, nije nimalo komforna životna situacija mladih ljudi, koji su kontinuirano pod, više ili manje eksplicitnim, pritiskom da ostvare očekivane rezultate - prvenstveno da redovno

prelaze iz godine u godinu studija, te da cijeli studij okončaju u predviđenom roku. Realno je očekivati da iz takve pozicije proizilazi frustracija koja se manifestuje u povećanoj osjetljivosti na korupciju, odnosno potencijalnu koruptivnost u okviru ispitnih i drugih relevantnih procedura na fakultetima.

Kako finansirate svoj studij?	Frequency	Percent
Uglavnom sredstvima roditelja	1519	76,0
Kombiniram sredstva roditelja i vlastita sredstva	304	15,4
Uglavnom vlastitim sredstvima	177	8,9
Total	2000	100

Percepcija vlastite ekonomske situacije - Kako ocjenjujete svoju ekonomsku situaciju?

<i>Studenti</i>	Frequency	%	<i>Osoblje</i>	Frequency	%
Dobro	813	40,7	Dobro	233	46,6
Više dobro nego loše	493	24,7	Više dobro nego loše	118	23,6
Više loše nego dobro	540	27,0	Više loše nego dobro	135	27,0
Loše	154	7,8	Loše	14	2,8
Total	2000	100	Total	500	100

U oba uzorka (studenti i osoblje) prevladavaju ispitanici koji svoju ekonomsku situaciju percipiraju kao dobru (40,7 % - 46,6%), odnosno dobru i više dobru nego lošu (65,4% - 70,2%). Razumljivo je da je stupanj zadovoljstva viši kod osoblja pošto u uzroku osoblja prevladavaju nastavnici i asistenti, sa solidnim primanjima. Međutim, u oba slučaja, stvoreni su uslovi za testiranje teze da je pojačana predstava o prisustvu korupcije više izraz ekonomske frustracije nego stvarnog stanja pojave.

Dodatnu provjeru teze o ekonomskoj determiniranosti percepcije korumpiranosti visokog obrazovanja omogućava izdvajanje (konstruisanje) relativno velike i reprezentativne podskupine ispitanika studenata koji svoju ekonomsku situaciju ne percipiraju kao ograničavajuću. Jedna trećina uzorka studenata (34,3%) ne vidi bitnu vezu između svoje ekonomske situacije i ostvarivanje svoje studentske uloge, jedna petina (19,3%) smatra da, mada je teška, ekonomska situacija ne utiče na dužinu studiranja, a skoro jedna petina u oskudnosti ličnih ekonomskih resursa vidi podsticaj za dodatne napore i brže okončanje studija.

Jednostavno rečeno, potencijalno nepovoljna percepcija visokog stupnja i širokog opsega korumpiranosti sistema visokog obrazovanja se samim tim ne može tumačiti ekonomskom frustracijom ispitanika.

Kako vaša ekonomska situacija utiče na vaš studentski život?	Frequency	Percent
Ne utiče bitno	683	34,3
Otežava mi studiranje ali ne utiče značajno na vrijeme studiranja	386	19,3
Primorava me da se više angažiram i brže dođem do diplome	369	18,5
Umanjuje kvalitet mog studentskog života	309	15,5
Ograničava me do te mjere da ću morati duže studirati	148	7,4
Utiče na konačan prosjek ocjena koji ću ostvariti	105	5,3
Total	2000	100

3.3.2. Percepcija

3.3.2.1 Percepcija bosanskohercegovačke agende

Pretpostavka je da je percepcija korumpiranosti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini dio jedne šire slike korumpiranosti bosanskohercegovačkog društva u cjelini. Test asocijacija pokazuje: 1) da generalno preovladavaju negativne asocijacije na aktuelno stanje u Bosni i Hercegovini, 2) da asocijacija na korupciju zauzima visoko mjesto u ukupnom poretku ponuđenih asocijacija, 3) da su studenti skloniji perceptivnom povezivanju aktuelnog stanja u Bosni i Hercegovini sa korupcijom, te da 4) postoji koherencija u percepciji korumpiranosti kao prvog obilježja bosanskohercegovačkog društva između opšteg uzorka, u kome su reprezentirane sve grupacije i svi segmenti društva i posebnih uzoraka – studenata i osoblja.⁵⁵

⁵⁵ U istraživanju percepcije korupcije u Bosni i Hercegovini, koje je realizirala NVO Otvorena mreža Radio Kameleon u saradnji sa CCI, asocijacija na korupciju je zauzela treće mjesto, odnosno 18,9% ispitanika je na prvom mjestu pojam korupcije povezano sa aktuelnim stanjem u Bosni i Hercegovini.

Studenti

Mada zauzima visoko treće mjesto, asocijacija na korupciju je ipak relativno niskog intenziteta. Iznenadujuće je da, i pored visokog pozicioniranja problema korupcije u masovnim medijima i u javnom diskursu uopšte, svega 12,6 % studenata, odnosno 11,4 % ispitanika iz uzroka univerzitetskog osoblja, korupciju prepoznaje kao glavno obilježje bosansko-hercegovačke stvarnosti.

Koja riječ, između ponuđenih, izražava vašu prvu asocijaciju na aktuelno stanje u BiH?	Frequency	%
Nezaposlenost	669	33,5
Kriza	272	13,7
Korupcija	252	12,6
Kriminal	188	9,4
Nacionalizam	134	6,7
Glad	106	5,3
Odlazak	103	5,2
Nekompetentnost	61	3,1
Otkaz	44	2,2
Budućnost	44	2,2
Prosperitet	42	2,1
Izdajnici	33	1,7
Bolji život	25	1,3
Stečaj	15	0,8
Demokratija	12	0,6
Total	2000	100

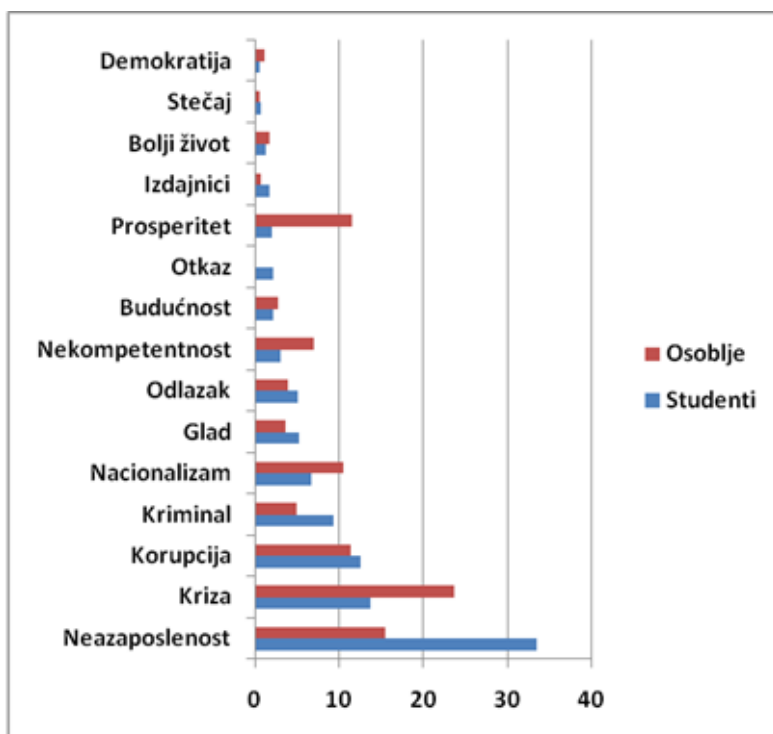
Znakovit je i nalaz da je prva pozitivna asocijacija tek na desetom mjestu. Iz te činjenice izvodimo zaključak da je opšta studentska percepcija bosanskohercegovačke stvarnosti izrazito pesimistična a ispunjena je asocijacijama na nezaposlenost, društvenu krizu, korupciju, kriminal, nacionalizam, glad, odlazak, nekompetentnost i otkaz sa radnog mjesta..

Osoblje

Uočljiva je i razumljiva nešto optimističnija slika Bosne i Hercegovine u percepciji uposlenika.

Koja riječ, između ponuđenih, izražava vašu prvu asocijaciju na aktuelno stanje u BiH?	Frequency	%
Kriza	119	23,8
Nezaposlenost	78	15,6
Prosperitet	58	11,6
Korupcija	57	11,4
Nacionalizam	53	10,6
Nekompetentnost	35	7
Kriminal	25	5
Odlazak	20	4
Glad	18	3,6
Budućnost	14	2,8
Bolji život	9	1,8
Demokratija	6	1,2
Izdajnici	4	0,8
Stečaj	3	0,6
Otkaz	1	0,2
Total	500	100

Interesantno je da je asocijacija na prosperitet za nijansu dominantnija u odnosu na asocijaciju na korupciju, te da asocijacija na nacionalizam ima relativno snažniji utjecaj nego kod studenata.

Grafikon 1. Percepcija aktuelne situacije BiH – komparacija studenti osoblje

Poduzorak ispitanika kojima je korupcija prva asocijacija na BiH

Podskupinu studenata kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu čini 252 ispitanika. To su ispitanici koji pokazuju posebnu osjetljivost na problem korupcije, te dobijena podskupina zavređuje da se podrobnije ispita sa stajališta glavnih demografskih i socijalno-ekonomskih obilježja. Analiza je urađena tako što je upoređivana struktura poduzorka sa strukturom uzorka, a eventualne razlike su izražene indeksom strukturalnog odstupanja koji pokazuje relativnu razliku, obim i smjer razlike. Uočljivo je da **u poduzorku studenata** kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu nema ispitanika iz Brčkog, te da je mnogo manje učešće ispitanika iz Istočnog Mostara (za 50%) i Travnika (za 42,86%). Istovremeno značajno je veće učešće u ovom poduzorku nego u ukupnom uzorku ispitanika iz Istočnog Sarajeva (za 32,05%) i Zapadnog Mostara (za 28,57%).

<i>Mjesto</i>	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO ⁵⁶
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Banjaluka	301	15,1	40	15,9	5,30

⁵⁶ ISO – index strukturalnog odstupanja, kao mjerilo proporcije, dobili smo tako što smo od procenta učešća pojedinog obilježja u poduzorku oduzeli procenat učešća istog obilježja u uzorku, sve to podijelili sa procentom učešća tog obilježja u uzorku i pomnožili sa 100. $ISO = (OPu - Ouz) / OÜz / x 100$

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Sarajevo	349	17,5	52	20,6	17,71
Istočno Sarajevo	156	7,8	26	10,3	32,05
Bihać	202	10,1	24	9,5	-5,94
Mostar-I	144	7,2	9	3,6	-50,00
Mostar-Z	210	10,5	34	13,5	28,57
Tuzla	251	12,6	24	9,5	-24,60
Zenica	195	9,8	29	11,5	17,35
Travnik	84	4,2	6	2,4	-42,86
Brčko	42	2,1	0	0	-100,00
Bijeljina	66	3,3	8	3,2	-3,03
Total	2000	100	252	100	

U poduzorku osoblja kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu u izrazito manjoj mjeri nego u uzorku učestvuju ispitanici iz Istočnog Sarajeva (za 83,64%) i iz Zapadnog Mostara (za 26,67%), a u većoj mjeri ispitanici iz Zenice (za 72,95%) i iz Banjaluke (za 23,24%).

<i>Mjesto</i>	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	%	Frequency	%	
Banjaluka	71	14,2	10	17,5	23,24
Sarajevo	92	18,4	12	21,1	14,67
Istočno Sarajevo	55	11	1	1,8	-83,64
Bihać	60	12	5	8,8	-26,67
Mostar-I	25	5	3	5,3	6,00
Mostar-Z	27	5,4	2	3,5	-35,19
Tuzla	80	16	9	15,8	-1,25
Zenica	61	12,2	12	21,1	72,95

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Travnik	21	4,2	2	3,5	-16,67
Bijeljina	8	1,6	1	1,8	12,50
Total	500	100	57	100	

Sa stajališta spolnog obilježja nema značajnije strukturalne razlike između ukupnog uzorka i poduzorka studenata kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu.

Spol	Ukupni uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	%	Frequency	%	
Muško	788	39,4	104	41,3	4,82
Žensko	1212	60,6	148	58,7	-3,13
Total	2000	100	252	100	

Razlika je uočljiva kod osoblja, a vrijednosti konstruiranog ISO mjerila upućuje na zaključak da su na problem korupcije uposlenici osjetljiviji nego uposlenice. U poduzorku osoblja kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu učešće muškaraca je veće nego u uzorku (za 42,61%), a manje žena (za 29,12%).

Spol	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	%	Frequency	%	
Muško	203	40,6	33	57,9	42,61
Žensko	297	59,4	24	42,1	-29,12
Total	500	100	57	100	

Uočljive su disproporcije između strukture ukupnog uzorka i strukture poduzorka i u obilježju vrste fakulteta koji ispitanici studiraju, odnosno na kojem osoblje radi. Manje je učešće u poduzorku studenata koji studiraju prirodno-matematičke nauke (za 41,18%) i jezike i književnost (za 21,57%). Veće je učešće u poduzorku ispitanika koji studiraju društvene nauke (za 33,78%) i tehničke nauke (za 17,44%).

Vrsta fakulteta koji studirate	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Tehničke nauke	343	17,2	51	20,2	17,44

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Prirodno-matematičke nauke	136	6,8	10	4	-41,18
Pravne nauke	161	8,1	21	8,3	2,47
Ekonomске nauke	533	26,7	61	24,2	-9,36
Pedagoške nauke	260	13	28	11,1	-14,62
Medicinske nauke	51	2,6	6	2,4	-7,69
Društvene nauke	295	14,8	50	19,8	33,78
Jezici i književnost	102	5,1	10	4	-21,57
Umjetničke akademije	34	1,7	4	1,6	-5,88
Neki drugi	85	4,3	11	4,4	2,33
Total	2000	100	252	100	

Zbog prevelike disperzije obilježja vrsta fakulteta u uzorku osoblja a relativno malog poduzorka osoblja kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu nije moguće validno kompariranje.

Sa stajališta obilježja **vrste univerziteta** nema značajnije strukturalne razlike između ukupnog uzorka i poduzorka studenata kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu.

<i>Vrsta univerziteta na kome studirate</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Javni	1644	82,2	205	81,3	-1,09
Privatni	356	17,8	47	18,7	5,06
Total	2000	100	252	100	

Sa stajališta obilježja **vrste univerziteta** postoji izvjesna (ne velika) strukturalna razlika između ukupnog uzorka i poduzorka osoblja kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu, a ispoljava se kod grupe ispitanika uposlenih na privatnim univerzitetima, koji iskazuju manji stupanj osjetljivosti na problem korupcije.

<i>Vrsta univerziteta na kome ste uposljeni</i>	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Javni	439	87,8	51	89,5	1,94
Privatni	61	12,2	6	10,5	-13,93
Total	500	100	57	100	

Kada je u pitanju **godina studija**, izraženo je manje učešće (za 40%) studenata pete godinu u analiziranom poduzorku nego u ukupnom uzorku studenata. Povećano je učešće studenata prve godine (za 17,14%).

Godina studija	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Prva	419	21	62	24,6	17,14
Druga	708	35,4	89	35,3	-0,28
Treća	440	22	47	18,7	-15,00
Četvrta	327	16,4	44	17,5	6,71
Peta	40	2	3	1,2	-40,00
Apsolvent	66	3,4	7	2,8	-17,65
Total	2000	100	252	100	

Analizirajući **ulogu osoblja** u poduzorku, kategorija „ostala administracija“ koja obuhvata uglavnom uposlenike u zajedničkim službama univerziteta je izrazito manje prisutna u analiziranom uzorku (manje je osjetljiva na pojavu korupcije) nego administracija koja je u izravnom kontaktu sa studentima. Značajno je veće učešće nastavnika u podskupini ispitanika kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu nego u ukupnom uzorku (za 65,22%). Nastavnici su osjetljivi i kritični prema pojavi korupcije u društvu uopšte.

	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Nastavnik	138	27,6	26	45,6	65,22
Asistent	200	40	20	35,1	-12,25
Administracija u izravnom kontaktu sa studentima	128	25,6	10	17,5	-31,64
Ostala administracija	34	6,8	1	1,8	-73,53
Total	500	100	57	100	

Uzimajući u obzir **vertikalnu prohodnost studenata**, uočljivo je i interesantno manje učesće ispitanika koji su dva puta obnavljali godinu studija (za 40,74%) u poduzorku studenata kojima je korupcija prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu u odnosu na ukupni uzorak.

Da li ste obnavljali upis iste godine studija?	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Ne	1602	80,1	208	82,5	3,00
Jednom	321	16,1	37	14,7	-8,70
Dva puta	54	2,7	4	1,6	-40,74
Više od dva puta	23	1,2	3	1,2	0,00
Total	2000	100	252	100	

Sa stajališta **uspješnosti studenata** u toku studija, izraženog u ostvarenoj prosječnoj ocjeni na svim položenim ispitima, nema relevantne strukturalne razlike između ukupnog uzorka i analiziranog poduzorka.

Prosjek ocjena svih položenih ispita na studiju	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Dovoljan (do 6,5 odnosno do 2,5)	246	12,3	28	11,1	-9,76

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Dobar (od 6,51 do 7,5 – odnosno od 2,51 do 3,5)	799	40	102	40,5	1,25
Vrlo dobar (od 7,51 do 8,5 – odnosno od 3,51 do 4,5)	707	35,4	86	34,1	-3,67
Odličan (od 8,51 do 10 – odnosno 4,51 do 5)	248	12,5	36	14,3	14,40
Total	2000	100	252	100	

Suprotno očekivanjima, studenti koji svoju **ekonomsku situaciju** percipiraju kao lošu u manjoj mjeri učestvuju u poduzorku ispitanika čija je prva asocijacija na Bosnu i Hercegovinu korupcija (za 28,21%) nego u ukupnom uzorku. Razlike kod ostalih podskupina konstruiranih oko ocjena dobro, više dobro nego loše i više loše nego dobro postoje, ali nisu statistički značajne.

Kako ocjenjujete svoju ekonomsku situaciju?	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Dobro	813	40,7	109	43,3	6,39
Više dobro nego loše	493	24,7	57	22,6	-8,50
Više loše nego dobro	540	27	72	28,6	5,93
Loše	154	7,8	14	5,6	-28,21
Total	2000	100	252	100	

3.1.1.8.2. Osoblje – percepcija vlastite ekonomske situacije

Postoje značajne strukturalne razlike između ukupnog uzorka i poduzorka ispitanika - osoblja kojima je prva asocijacija na aktuelno stanje Bosne i Hercegovine korupcija po obilježju percepcija vlastite ekonomske situacije. U analiziranom poduzorku manje je učešće ispitanika koji svoju ekonomsku situaciju ocjenjuju srednjim ocjenama - kao više dobru nego lošu (za 40,68%) i više lošu nego dobru (za 28,52%). Veće je učešće ispitanika koji svoju ekonomsku situaciju ocjenjuju krajnjim ocjenama, tj. kao dobru (za 35,62%) i lošu (za 25,00%).

	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Dobro	233	46,6	36	63,2	35,62
Više dobro nego loše	118	23,6	8	14	-40,68
Više loše nego dobro	135	27	11	19,3	-28,52
Loše	14	2,8	2	3,5	25,00
Total	500	100	57	100	

3.3.2.2. Percepcija agende visokog obrazovanja

Studenti

Studenti veoma visoko pozicioniraju (na treće mjesto) problem korupcije na listi od 17 problema koji su identificirani u okviru kvalitativnog istraživanja. Ispred problema korupcije su problemi 1) nedostatka radnog prostora i 2) zapostavljenosti praktičnih znanja i vještina u okviru nastavnih programa.

Uočljiva je manja relativna razlika između procjenjivanja uticaja prva dva problema i korupcije na univerzitetu, nego što je to bio slučaj kod povezivanja asocijacije korupcije sa percepcijom aktuelnog stanja u Bosni i Hercegovini. U tom smislu može se konstatovati da postoji visok stupanj svjesnosti kod studenata o raširenosti i štetnosti pojave korupcije u visokom obrazovanju.

Ključni problem na univerzitetu/fakultetu	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder . bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Nedovoljno radnog prostora	363	18,2	333	16,7	339	17	698
Nedovoljno praktičnih znanja i vještina	312	15,6	172	8,6	183	9,2	488
Korupcija	217	10,9	205	10,3	148	7,4	403
Slaba opremljenost savremenim učilima	241	12,1	171	8,6	139	7	401

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

i nastavnim sredstvima							
Loša opremljenost čitaonica i biblioteka literaturom	199	10	158	7,9	115	5,8	343
Prevelike grupe studenata na predavanjima i vježbama	181	9,1	145	7,3	116	5,8	316
Slaba uključenost studenata u upravljanje fakultetom	120	6	131	6,6	230	11,5	284
Zastarjele nastavne metode	86	4,3	68	3,4	83	4,2	159
Zapostavljenost praktične nastave informatike	23	1,2	150	7,5	95	4,8	155
Siromaštvo studenata	56	2,8	82	4,1	108	5,4	147
Zastarjeli nastavni sadržaji	72	3,6	71	3,6	69	3,5	142
Prevelik uticaj političkih stranaka i politike	27	1,4	78	3,9	103	5,2	113
Zapostavljenost nastave stranih jezika	31	1,6	77	3,9	69	3,5	105
Nekompetentnost nastavnika	34	1,7	57	2,9	61	3,1	92
Nekompetentnost asistenata	19	1	25	1,3	53	2,7	53
Nedovoljno održavanje vježbi	8	0,4	43	2,2	49	2,5	53

Neredovno održavanje nastave	11	0,6	34	1,7	40	2	47
Total	2000	100	2000	100	2000	100	

Osoblje

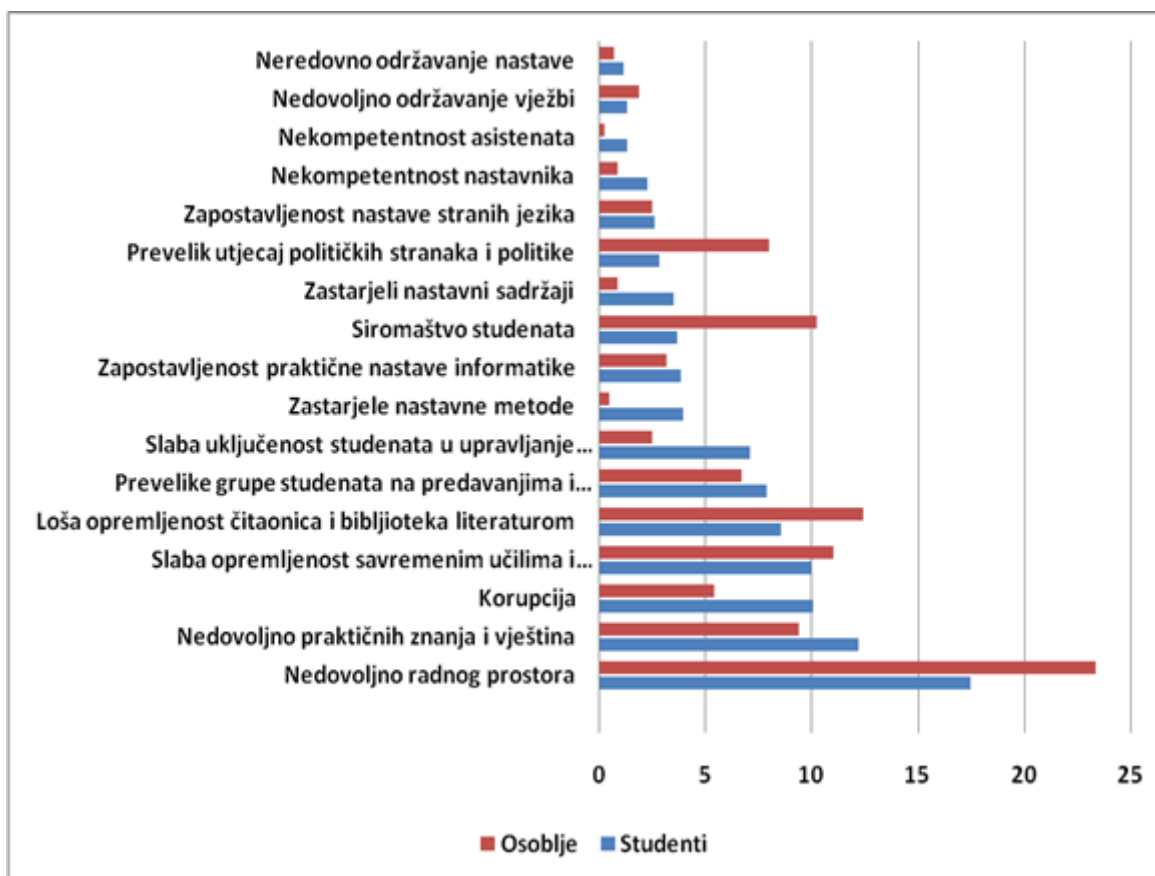
Za razliku od studenata, univerzitetsko, odnosno fakultetsko osoblje problem korupcije pozicionira na mnogo nižem nivou, tek na osmo mjesto - iza 1) nedostatka radnog prostora, 2) loše opremljenosti čitaonica i biblioteka literaturom, 3) slabe opremljenosti savremenim učilima i nastavnim sredstvima, 4) siromaštva studenata, 5) nedovoljne mogućnosti za sticanje praktičnih znanja i vještina, 6) prevelikog uticaja političkih stranaka i politike i 7) predimenzioniranih grupa.

Koji su ključni problemi sa kojim se susrećete na Vašem fakultetu/univerzitetu ?	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder. bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Nedovoljno radnog prostora	134	26,8	107	21,4	83	16,6	233
Loša opremljenost čitaonica i biblioteka literaturom	75	15	36	7,2	76	15,2	124
Slaba opremljenost savremenim učilima i nastavnim sredstvima	45	9	66	13,2	63	12,6	110
Siromaštvo studenata	64	12,8	50	10	13	2,6	102
Nedovoljne mogućnosti za sticanje praktičnih znanja i vještina	42	8,4	56	11,2	45	9	94
Prevelik uticaj političkih stranaka i politike	29	5,8	43	8,6	68	13,6	80
Prevelike grupe	33	6,6	25	5	53	10,6	67

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

studenata na predavanjima i vježbama							
Korupcija	22	4,4	31	6,2	34	6,8	54
Zapostavljenost praktične nastave informatike	17	3,4	20	4	6	1,2	32
Zapostavljenost nastave stranih jezika	16	3,2	10	2	8	1,6	25
Slaba uključenost studenata u upravljanje fakultetom	10	2	13	2,6	20	4	25
Nedovoljno održavanje vježbi	3	0,6	19	3,8	11	2,2	19
Nekompetentnost nastavnika	3	0,6	6	1,2	7	1,4	9
Zastarjeli nastavni sadržaji	4	0,8	5	1	4	0,8	9
Neredovno održavanje nastave	1	0,2	8	1,6	1	0,2	7
Zastarjele nastavne metode	2	0,4	1	0,2	6	1,2	5
Nekompetentnost asistenata	0	0	4	0,8	2	0,4	3
Total	500	100	500	100	500	100	

Iz grafički prikazane komparacije hijerarhizacije problema visokog obrazovanja u BiH, vidljivo je da postoje značajne razlike, kako u percepiranom poretku, tako i u percipiranom značaju problema oko čijeg poretka postoji konsenzus. Anketiranjem je empirijski kvantificirano veoma frekventno stajalište izneseno na fokusnim grupama da državnoj, odnosno političkoj strukturi odgovara interpretativno smještanje priča o visokom obrazovanju u okvir korupcije kako bi se skrenula pažnja sa neefikasnosti u pribavljanju uglavnom materijalnih uslova za dosljedno realiziranje tzv. Bolonje.

Grafikon 2. Hijerarhizacija problema bosansko-hercegovačkih univerziteta/fakulteta, komparacija studenti - osoblje

Poduzorak ispitanika koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u visokom obrazovanju

Poduzorak ispitanika koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosanskohercegovačkom visokom obrazovanju (problem korupcije izabrali pri prvom izboru) čini 217 studenata, odnosno 22 uposlenika. Pošto se u slučaju osoblja radi o veoma malom poduzorku iz kojeg nije moguće izvoditi relevantna uopštavanja, on je isključen iz dalje analize. Dublja analizu poduzorka studenata je, kao i prethodna analiza poduzorka, rađena tako što je uspoređivana struktura poduzorka sa strukturom uzorka, a eventualne razlike su izražene indeksom strukturalnog odstupanja koji pokazuje relativnu razliku, obim i smjer razlike.

Uočljivo je da u **poduzorku studenata** koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosanskohercegovačkom visokom obrazovanju nema ispitanika iz Brčkog, te da je mnogo manje učešće ispitanika iz Bijeljine (za 81,82%), Banjaluke (za 41,72%), Travnika (za 33,33%) i Zenice (za 20,41%). Istovremeno značajno je veće učešće u ovom poduzorku nego u ukupnom uzorku ispitanika iz Tuzle (za 82,54%), Zapadnog Mostara (za 22,86%) i Bihaća (za 13,86%). Važno je istaći da se u ovom slučaju od ispitanika nije tražilo da načine

hijerarhizaciju problema na svom fakultetu, odnosno univerzitetu već u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini uopšte. Zbog toga se ovaj nalaz ne može tumačiti kao mjera veće ili manje korumpiranosti navedenih univerziteta, naročito ako se uzme nalaz da se percepcija o korupciji zasniva samo jednim dijelom na ličnom (neposrednom) iskustvu.

<i>Mjesto</i>	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Banjaluka	301	15,1	19	8,8	-41,72
Sarajevo	349	17,5	33	15,2	-13,14
Istočno Sarajevo	156	7,8	14	6,5	-16,67
Bihać	202	10,1	25	11,5	13,86
Mostar-I	144	7,2	15	6,9	-4,17
Mostar-Z	210	10,5	28	12,9	22,86
Tuzla	251	12,6	50	23	82,54
Zenica	195	9,8	17	7,8	-20,41
Travnik	84	4,2	6	2,8	-33,33
Brčko	42	2,1	0	0	-100,00
Bijeljina	66	3,3	10	0,6	-81,82
Total	2000	100	217	100	

Postoji razlika, mada ne drastična, između osoba muškog i ženskog spola, kada hijerarhiziraju probleme visokog obrazovanja. U konkretnom slučaju u poduzorku studenata koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u visokom obrazovanju je **veće učešće osoba ženskog pola** (za 10,23%) a manje učešće osoba muškog spola (za 15,73%) nego u ukupnom uzorku. Drugačije kazano, studentkinje su senzibilnije i ozbiljnije shvataju posljedice korupcije po visoko obrazovanje.

<i>Spol</i>	Ukupni uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Muško	788	39,4	72	33,2	-15,73
Žensko	1212	60,6	145	66,8	10,23
Total	2000	100	217	100	

Uočljive su disproporcije između strukture ukupnog uzorka i strukture poduzorka koji analiziramo u obilježju **vrste fakulteta** koji ispitanici studiraju. Manje je učešće u poduzorku studenata umjetničkih akademija (za 47,06%), jezika i književnosti (za 45,10%) i prirodno-matematičkih nauka (za 25%). Veće je učešće u poduzorku ispitanika koji studiraju pravne nauke (za 87,65%) i medicinske nauke (za 76,92%).

<i>Vrsta fakulteta koji studirate</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Tehničke nauke	343	17,2	32	14,7	-14,53
Prirodno-matematičke nauke	136	6,8	11	5,1	-25,00
Pravne nauke	161	8,1	33	15,2	87,65
Ekonomске nauke	533	26,7	50	23	-13,86
Pedagoške nauke	260	13	30	13,8	6,15
Medicinske nauke	51	2,6	10	4,6	76,92
Društvene nauke	295	14,8	30	13,8	-6,76
Jezici i književnost	102	5,1	6	2,8	-45,10
Umjetničke akademije	34	1,7	2	0,9	-47,06
Neki drugi	85	4,3	13	6	39,53

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Total	2000	100	217	100	
-------	------	-----	-----	-----	--

Uočljiva je strukturalna razlika između poduzorka studenata koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosanskohercegovačkom visokom obrazovanju i ukupnog uzorka po osnovu obilježja **vrste univerziteta** na kome studiraju. Značajno je manje učešće (za 45,51%) u poduzorku studenata privatnih univerziteta, odnosno fakulteta a blago je povećano učešće studenata javnih univerziteta (za 9,85%).

Vrsta univerziteta na kome studirate	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Javni	1644	82,2	196	90,3	9,85
Privatni	356	17,8	21	9,7	-45,51
Total	2000	100	217	100	

Kada je riječ o **godini studija**, manje je učešće u analiziranom poduzorku u odnosu na učešće u ukupnom uzorku studenata četvrte godine (za 29,88%), a veće je učešće studenata prve godine (za 29,52%). Ovo je veoma indikativan nalaz, pošto ukazuje da studenti sa velikim studentskim stažom i značajnim neposrednim iskustvom visokog obrazovanja u manjoj mjeri nego studenti prve godine (sa minimalnim iskustvom pa i minimalnom mogućnošću da budu izloženi koruptivnom pritisku) ističu korupciju kao problem broj jedan, a u većoj mjeri ističu probleme koji se odnose na ispunjavanje veoma bitnih uslova za dosljedno ostvarivanje bolonjskog procesa.

Godina studija	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Prva	419	21	59	27,2	29,52
Druga	708	35,4	76	35	-1,13
Treća	440	22	45	20,7	-5,91
Četvrta	327	16,4	25	11,5	-29,88
Peta	40	2	5	2,3	15,00
Apsolvent	66	3,4	7	3,2	-5,88
Total	2000	100	217	100	

Obilježje koje smo nazvali **vertikalna prohodnost**, a označava broj obnovljenih upisa iste studijske godine, bitno definiše poduzorak koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosansko-hercegovačkom visokom obrazovanju.

Dok je na jednoj strani u ovom poduzorku manje učešće nego u ukupnom uzorku studenata koji nisu morali obnavljati upis iste studijske godine (za 10, 24%), na drugoj strani se dramatično povećava učešće studenata, sa svakim obnavljanjem upisa, tako da je učešće ispitanika koji su studijsku godinu obnavljali jednom povećano za 28,57%, dva puta za 70,37% i više od dva puta za 133,33 %.

<i>Da li ste obnavljali upis iste godine studija?</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Ne	1602	80,1	156	71,9	-10,24
Jednom	321	16,1	45	20,7	28,57
Dva puta	54	2,7	10	4,6	70,37
Više od dva puta	23	1,2	6	2,8	133,33
Total	2000	100	217	100	

Nema statistički značajne strukturalne razlike između poduzorka studenata koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosanskohercegovačkom visokom obrazovanju i ukupnog uzorka po osnovu **postignutog uspjeha** (prosječna ocjena) u toku studija.

<i>Prosječna ocjena svih položenih ispita na studiju</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Dovoljan (do 6,5 odnosno do 2,5)	246	12,3	30	13,8	12,20
Dobar (od 6,51 do 7,5 – odnosno od 2,51 do 3,5)	799	40	84	38,7	-3,25
Vrlo dobar (od 7,51 do 8,5 – odnosno od 3,51 do 4,5)	707	35,4	78	35,9	1,41
Odličan (od 8,51 do 10 – odnosno 4,51 do 5)	248	12,5	25	11,5	-8,00
Total	2000	100	217	100	

Studenti koji svoju **ekonomsku situaciju** percipiraju (ocjenjuju) kao dobru i više dobru nego lošu rjeđe korupciju rangiraju kao najznačajniji problem bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja. Studenti koji svoju ekonomsku situaciju percipiraju kao više lošu nego dobru i lošu izrazito su skloniji korupciju vidjeti kao najveći problem visokog obrazovanja.

<i>Kako ocjenjujete svoju ekonomsku situaciju?</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Dobro	813	40,7	76	35	-14,00
Više dobro nego loše	493	24,7	43	19,8	-19,84
Više loše nego dobro	540	27	72	33,2	22,96
Loše	154	7,8	26	12	53,85
Total	2000	100	217	100	

3.3.2.3. Percepcija obima korupcije

Studenti

Među studentima preovladava utisak o korupciji kao veoma raširenoj pojavi i dominantnom obilježju bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja. Tako misli 56% ispitanika. Međutim, interesantan je nalaz da značajan broj ispitanika (34,2%) smatra da se radi o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi, i kao i da svaki deseti ispitanik (10,1%) izjavljuje da na „našim univerzitetima uopšte nema korupcije“. Teza o izolovanim slučajevima u koje su umiješani „dobro poznati pojedinci, uvijek isti“, artikulirana je na fokusnim grupama u okviru kvalitativnog istraživanja. Njeno empirijsko potvrđivanje ima veliki akcioni potencijal, prije svega može usmjeriti težište antikoruptivnih strategija na univerzitetima u pravcu unutrašnje diferencijacije, kako među nastavnicima i osobljem tako i među studentima.

Koja je formulacija najbliža vašem utisku o prisustvu korupcije na bosanskohercegovačkim fakultetima?	Frequency	%
To je veoma raširena pojava i dominantno je obilježje naših fakulteta	1119	56,0

Riječ je o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi	684	34,2
Na našim univerzitetima uopšte nema korupcije	197	10,1
Total	2000	100

Osoblje

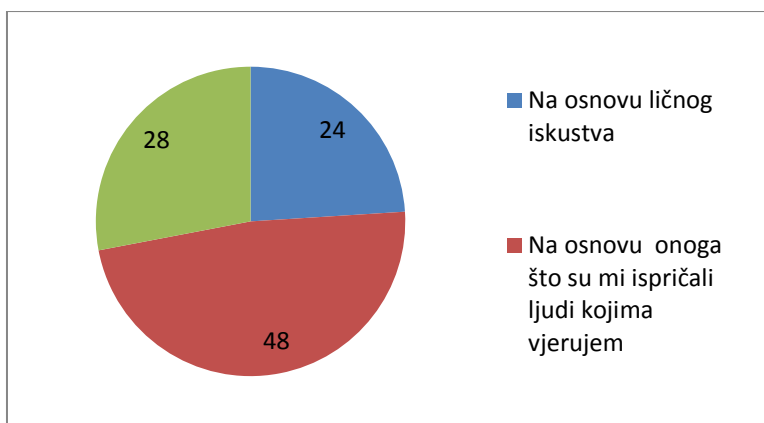
Osoblje drugačije nego studenti percipira raširenost korupcije na univerzitetima. Najveći broj ispitanika u ovom uzorku (61,4%) je na stajalištu da je riječ o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi, dok manja grupa (29,6%) misli da je riječ o veoma raširenoj pojavi koja je dominantno obilježje naših fakulteta. Skupina koja smatra da na domaćim univerzitetima uopšte nema korupcije je približno ista (procentualno) kao i istomišljenička skupina studenata.

Koja je formulacija najbliža vašem utisku o prisustvu korupcije na bosanskohercegovačkim fakultetima?	Frequency	%
Riječ je o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi	307	61,4
To je veoma raširena pojava i dominantno je obilježje naših fakulteta	148	29,6
Na našim univerzitetima uopšte nema korupcije	45	9,0
Total	500	100

Izvori percepcije

U najvećem broju slučajeva studentskog uzorka (48,0%) percepcija se zasniva na informacijama iz druge ruke, dobijenih od poznanika, prijatelja i drugih osoba kojima ispitanici vjeruju, slijede izvještaji iz masovnih medija (28,0%) i na koncu lično iskustvo (24,0%). **Skoro svaki četvrti student ima lično iskustvo korupcije.**

Na temelju čega zasnivate svoja uvjerenja o rasprostranjenosti korupcije u visokom obrazovanju?	Frequency	%
Na osnovu ličnog iskustva	480	24,0
Na osnovu onoga što su mi ispričali ljudi kojima vjerujem	959	48,0
Na osnovu izvještavanja medija	561	28,0
Total	2000	100

Grafikon 3 Izvori percepcije o korupciji - studenti

U uzorku osoblja identičan je poredak, kao i kod studenata, utjecaja primarnih, sekundarnih i tercijarnih izvora informacija na percepciju korupcije, s tim što je veći udio masovnih medija.

	Frequency	Percent
Na osnovu ličnog iskustva	109	21,8
Na osnovu onoga što su mi ispričali ljudi kojima vjerujem	224	44,8
Na osnovu izvještavanja medija	167	33,4
Total	500	100

Poduzorak studenata čija se percepcija korupcije zasniva na ličnom iskustvu

Poduzorak studenata čija se percepcija korupcije u visokom obrazovanju u zasniva na ličnom iskustvu čini 480 ispitanika. Dublju analizu ovog poduzorka je, kao i prethodnim slučajevima analiza poduzoraka, sprovedena upoređivanjem strukture poduzorka sa strukturom uzorka, a eventualne razlike su izražene indeksom strukturalnog odstupanja, koji pokazuje relativnu razliku, obim i smjer razlike.

Značajne su strukturalne razlike između analiziranog poduzorka i ukupnog uzorka **po osnovu obilježja mjesta studiranja**. Veće je učešće studenata koji studiraju u Brčkom (za 109,52%), Istočnom Mostaru (za 81,84%), Travniku (za 78,57%) i Zenici (za 25,51%) u poduzorku ispitanika čija se percepcija korupcije u visokom obrazovanju zasniva na ličnom iskustvu nego u ukupnom uzorku. Manje je učešće studenata koji studiraju u Zapadnom Mostaru (za 46,67%), Banjaluci (za 35,10%) i Istočnom Sarajevu (za 33,33%).

<i>Studenti</i>	Ukupan uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Banjaluka	301	15,1	47	9,8	-35,10
Sarajevo	349	17,5	75	15,6	-10,86
Istočno Sarajevo	156	7,8	25	5,2	-33,33
Bihać	202	10,1	50	10,4	2,97
Mostar-I	144	7,2	63	13,1	81,94
Mostar-Z	210	10,5	27	5,6	-46,67
Tuzla	251	12,6	57	11,9	-5,56
Zenica	195	9,8	59	12,3	25,51
Travnik	84	4,2	36	7,5	78,57
Brčko	42	2,1	21	4,4	109,52
Bijeljina	66	3,3	20	4,2	27,27
Total	2000	100	480	100	

Kada je u pitanju **vrsta fakulteta**, veće je učešće studenata koji studiraju umjetničke akademije (za 82,35 %), medicinske nauke (za 34,62 %), i pedagoške nauke (za 18,46 %) u poduzorku ispitanika čija se percepcija korupcije u visokom obrazovanju u zasniva na ličnom iskustvu nego u ukupnom uzorku. Manje je učešće studenata koji studiraju pravne nauke (za 22,22 %) i tehničke nauke (za 19,77 %).

<i>Studenti</i>	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Tehničke nauke	343	17,2	66	13,8	-19,77
Prirodno-matematičke nauke	136	6,8	30	6,3	-7,35
Pravne nauke	161	8,1	30	6,3	-22,22

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Ekonomске науке	533	26,7	130	27,1	1,50
Pedagoške науке	260	13	74	15,4	18,46
Medicinske науке	51	2,6	17	3,5	34,62
Društvene науке	295	14,8	67	14	-5,41
Jezici i književnost	102	5,1	24	5	-1,96
Umjetničke akademije	34	1,7	15	3,1	82,35
Neki drugi	85	4,3	27	5,6	30,23
Total	2000	100	480	100	

Uočljive su statistički relevantne strukturalne razlike u analiziranom poduzorku **po obilježju godine studija**, dakle sa stajališta dužine studentskog iskustva. Očekivano je da uz duže studentsko iskustvo ide i veća mogućnost za sticanje neposrednog koruptivnog iskustva. Međutim, to nije tako. To najslikovitije pokazuje smanjeno učešće apsolventata (za 20,59%) i studenata četvrte godine (za 18,90%) u poduzorku u odnosu na ukupni uzorak.

Interesantno je povećanje učešća u poduzorku u odnosu na uzorak studenata prve godine (za 31,90%) i studenata pete godine (za 25%). Po svoj prilici, studenti su izloženi koruptivnim izazovima i pritiscima na ulasku i na izlasku sa fakulteta. Za obje faze studentskog staža karakteristično je nestrpljenje i uglavnom spremnost da se „plati“ cijena uspjeha.

Godina studija	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Prva	419	21	133	27,7	31,90
Druga	708	35,4	146	30,4	-14,12
Treća	440	22	112	23,3	5,91
Četvrta	327	16,4	64	13,3	-18,90
Peta	40	2	12	2,5	25,00
Apsolvent	66	3,4	13	2,7	-20,59
Total	2000	100	480	100	

Komparativna analiza struktura posmatranog poduzorka i uzorka **sa stajališta vertikalne prohodnosti** pokazuje da postoji upravna srazmjera između broja obnavljanja iste godine studija i neposrednog iskustva korupcije. Učešće studenata u poduzorku koji nisu obnavljali godinu je manje nego u ukupnom uzorku (za 4,74%), da bi se dramatično povećavalo sa povećanjem broja obnavljanja.

Da li ste obnavljali upis iste godine studija?	Uzorak		Poduzorak		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Ne	1602	80,1	366	76,3	-4,74
Jednom	321	16,1	83	17,3	7,45
Dva puta	54	2,7	18	3,7	37,04
Više od dva puta	23	1,2	13	2,7	125,00
Total	2000	100	480	100	

Neposredno iskustvo korupcije na fakultetu je povezano sa postizanjem određenog **uspjeha u toku studiranja**. Komparativna analiza pokazuje povećanje učešća u podskupini ispitanika koji imaju neposredno iskustvo korupcije u odnosu na njihovo učešće u ukupnom uzorku samo studenata sa „vrlo dobrim uspjehom“. Učešće studenata sa odličnim uspjehom je manje za 30,40%, a razlike u učešću studenata sa dovoljnim i dobrim uspjehom, mada negativne, nisu statistički značajne.

Prosjeck ocjena svih položenih ispita na studiju	Uzorak		Poduzorak		Strukt. ISO
	Frequency	%	Frequency	%	
Dovoljan (do 6,5 odnosno do 2,5)	246	12,3	58	12,1	-1,63
Dobar (od 6,51 do 7,5 – odnosno od 2,51 do 3,5)	799	40	174	36,3	-9,25
Vrlo dobar (od 7,51 do 8,5 – odnosno od 3,51 do 4,5)	707	35,4	206	42,9	21,19
Odličan (od 8,51 do 10 – odnosno 4,51 do 5)	248	12,5	42	8,7	-30,40
Total	2000	100	480	100	

Studenti koji svoju percepciju korupcije u visokom obrazovanju prvenstveno zasnivaju na neposrednom, ličnom iskustvu pod korupcijom prvenstveno misle na: dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga i primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "bauk predmeta".

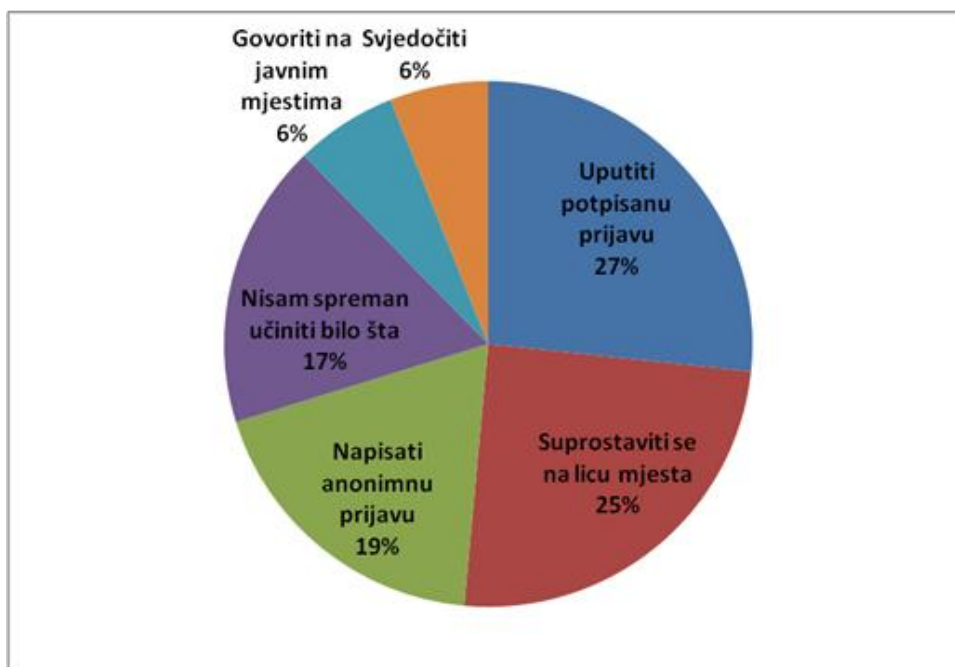
Šta, prije svega, mislite pod korupcijom u visokom obrazovanju?	Frequency	%
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu	227	47,3
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	67	14
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	47	9,8
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "bauk predmeta"	22	4,6
Svaki oblik nezasluzenog dobijanja ocjene	21	4,4
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta "guraju" svoju djecu	20	4,2
Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura	19	4
Seksualno uslovljavanje polaganja ispita	14	2,9
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	13	2,7
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji nisu ispunili uslove	10	2,1
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	7	1,4
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika bez ispunjavanja uslova	5	1
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana	5	1
Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	3	0,6
Total	480	100

Ova podskupina ispitanika – studenata na svojim fakultetima prepoznaju, prije svega, sljedeće oblike korupcije: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga čiji su autori predmetni nastavnici, kada nastavnici ili drugi uposlenici sa univerziteta “guraju” svoju djecu.

Koje oblike korupcije prepoznajete na svom fakultetu?	Frequency	%
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu,	146	30,4
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	62	12,9
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	45	9,4
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta “guraju” svoju djecu,	41	8,5
Svaki oblik nezasluzenog dobijanja ocjene	32	6,7
Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura	30	6,3
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji nisu ispunili uslove	25	5,2
Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	24	5
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz “bauk predmeta“	18	3,8
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	17	3,5
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	14	2,9
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika bez ispunjavanja uslova	11	2,3
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana nastava	8	1,7
Seksualno uslovljavanje polaganja ispita	7	1,5
Total	480	100

Svega 6% studenata sa neposrednim ličnim iskustvom korupcije je spremno svjedočiti pred nadležnim organima, a 6,3% govoriti o tome na javnim mjestima, uključujući i masovne medije. Međutim, izvjesni akcioni potencijal je sadržan u spremnosti 26,7% ispitanika ove podskupine da upute nadležnim organima potpisanu prijavu konkretnog slučaja korupcije.

	Frequency	%
Uputiti nadležnom organu potpisanu prijavu konkretnog slučaja korupcije	128	26,7
Direktno se suprotstaviti na licu mjesta svim uočenim slučajevima korupcije	119	24,8
Napisati i proslijediti nadležnim organima anonimnu prijavu	90	18,8
Nisam spreman učiniti bilo šta	84	17,5
Govoriti na javnim mjestima, u medijima na internet forumima	30	6,3
Svjedočiti pred nadležnim organima	29	6
Total	480	100

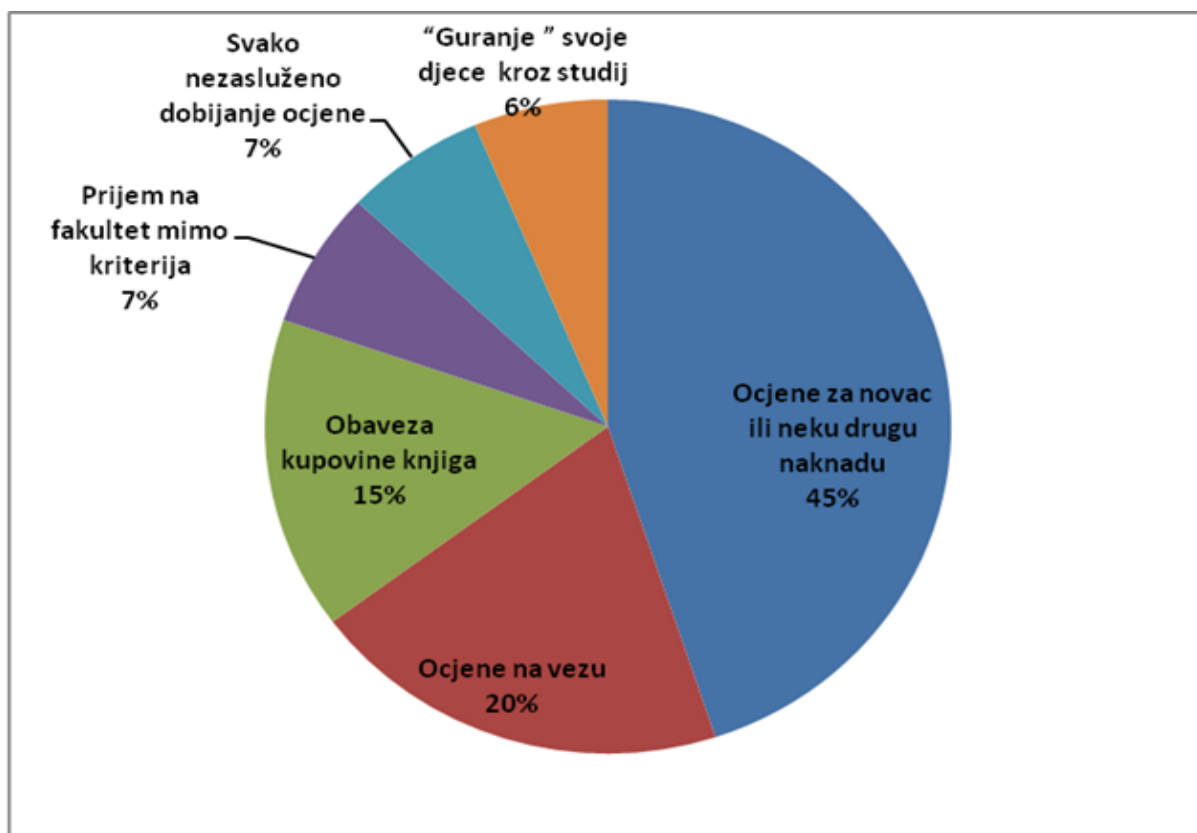
Grafikon 4. Spremnost studenata koji imaju lično iskustvo sa korupcijom na antikoruptivno djelovanje

3.3.2.4. Definisanje korupcije u visokom obrazovanju

Definiranje korupcije u visokom obrazovanju je pod uticajem 1) opšte definicije korupcije kao nelegalnog sticanja, odnosno davanja neke koristi ili prednosti u pristupu društvenim resursima (i po tom osnovu se neizbježno povezuje sa javnim sektorom) i 2) suštinske društvene funkcije univerziteta i fakulteta, a u bosanskohercegovačkim uslovima, to je prije svega sticanje diploma o visokom obrazovanju. Naravno, univerziteti i fakulteti imaju i druge funkcije koje se odnose na naučno-istraživački rad, ali u uslovima krajnje ograničenih društvenih resursa one su svedene na najmanju moguću mjeru i uglavnom su nevidljive.

Studenti

Studentska definicija korupcije u visokom obrazovanju prvenstveno obuhvata slijedeća obilježja: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga, prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura, svaki oblik nezasluzenog dobijanja ocjene, bez obzira da li nastavnik za to dobija neku vrstu nagrade i kada nastavnici ili ostali uposlenici na univerzitetu „guraju“ svoju djecu kroz studij.

Grafikon 4. Struktura studentske percepcije korupcije u visokom obrazovanju – glavna obilježja

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Šta je korupcija u visokom obrazovanju? - Studenti	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu	1022	51,1	484	24,2	306	15,3	1447
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	297	14,9	353	17,7	327	16,4	641
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	205	10,3	339	17	200	10	498
Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura	72	3,6	128	6,4	180	9	217
Svaki oblik nezasluzenog dobijanja ocjene	93	4,7	114	5,7	135	6,8	214
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta "guraju" svoju djecu kroz studij	60	3	116	5,8	199	10	204
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji nisu ostvarili pravo	40	2	87	4,4	113	5,7	136
Seksualno uslovljavanje	46	2,3	67	3,4	130	6,5	134

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

polaganja ispita							
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "bank predmeta"	64	3,2	43	2,2	83	4,2	120
Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	23	1,2	81	4,1	102	5,1	111
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	32	1,6	64	3,2	60	3	95
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji ne ispunjavaju uslove	16	0,8	57	2,9	81	4,1	81
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	22	1,2	36	1,9	54	2,7	64
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana nastava	8	0,4	31	1,6	30	1,5	39
Total	2000	100	2000	100	2000	100	

Osoblje

Sa stajališta najfrekventnijih obilježja koja ističu, nema značajnije razlike između načina na koji korupciju u visokom obrazovanju definiše osoblje u odnosu na način na koji to čine studenti. I ova definicija je fokusirana na ispitni proces i statusna pitanja studenata. Određene razlike ima u poretku manje frekventnih obilježja a koja se prije svega tiču vertikalne prohodnosti osoblja, kao na primjer: napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji ne ispunjavaju uslove i brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom. Osoblje iskazuje i veću osjetljivost, nego studenti, na seksualno uslavljanje na ispitima.

Šta je korupcija u visokom obrazovanju? - Osoblje	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu	191	38,2	61	12,2	80	16	258
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	38	7,6	77	15,4	107	21,4	125
Svaki oblik nezaslužnog dobijanja ocjene	73	14,6	52	10,4	45	9	123
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	54	10,8	70	14	41	8,2	114
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta "guraju" svoju djecu	32	6,4	33	6,6	63	12,6	75
Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i	16	3,2	38	7,6	46	9,2	57

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

procedura							
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji ne ispunjavaju uslove	10	2	47	9,4	26	5,2	50
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	12	2,4	30	6	22	4,4	39
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "balk predmeta"	28	5,6	7	1,4	11	2,2	36
Seksualno uslovljavanje polaganja ispita	14	2,8	23	4,6	13	2,6	34
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	5	1	31	6,2	19	3,8	32
Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	12	2,4	13	2,6	7	1,4	23
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji ne ispunjavaju uslove	13	2,6	5	1	19	3,8	23
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana nastava	2	0,4	13	2,6	1	0,2	11
Total	500	100	500	100	500	100	

3.3.2.5. Percepcija oblika korupcije

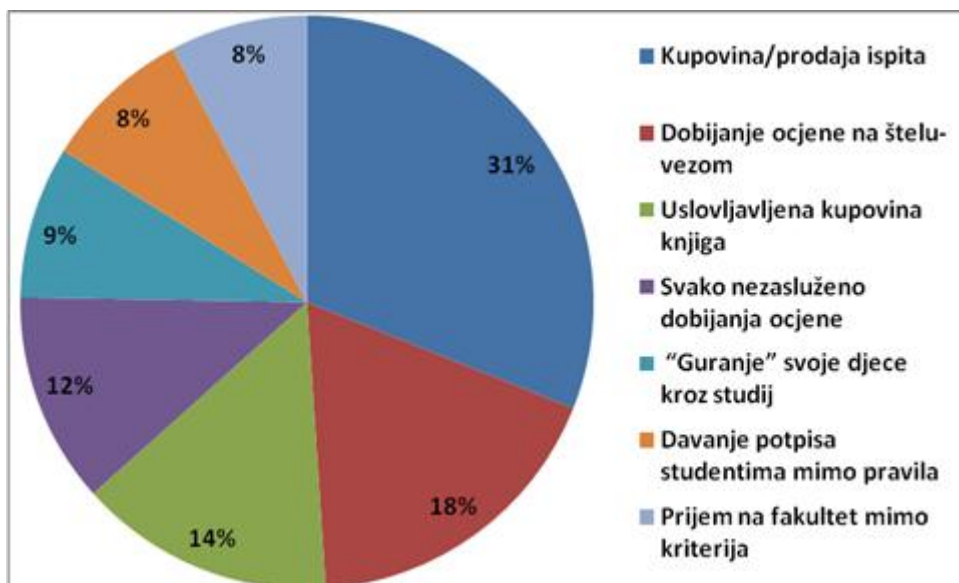
Studenti

Uočava se veoma bliska veza između studentske definicije korupcije u visokom obrazovanju i prepoznatih oblika korupcije na „svom“ fakultetu. U najfrekventnijim oblicima koruptivne prakse su: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga, različiti oblici nezasluženog dobijanja ocjene bez jasne veze sa trgovinom ocjenama, kada nastavnici i ostalo osoblje guraju svoju djecu kroz studij (osiguravaju im vertikalnu prohodnost), narušavanje pravila o davanju potpisa i sticanju prava na izlazak na ispit i različiti oblici „sumnjivog“ upisa na fakultet.

Uočljivo je da studenti nisu osjetljivi na neke koruptivne pojave a koje se tiču vertikalne prohodnosti nastavnika i uposlenika (brzo napredovanje pojedinaca mada nisu ispunili sve propisane uslove), na pojave političkog pritiska i političke korupcije a koja se manifestira i brzo napredovanje u zvanjima nastavnika nakon što budu izabrani na neku političku funkciju..

Koји su od nabrojanih elemenata korupcije izrazito prisutni na vašem fakultetu?	Prvi izbor		Drugi izbor		Ponder. bodovi
	Frequenc y	Percent t	Frequenc y	Percent t	
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu	505	25,3	478	23,9	744
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	271	13,6	317	15,9	430
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	211	10,6	269	13,5	346
Svaki oblik nezasluženog dobijanja ocjene	169	8,5	231	11,6	285
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta “guraju” svoju djecu kroz studij	164	8,2	83	4,2	206
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji ne ispunjavaju uslove	151	7,6	100	5	201
Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura	136	6,8	99	5	186

Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	96	4,8	87	4,4	140
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "bank predmeta"	73	3,7	77	3,9	112
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	68	3,4	81	4,1	109
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	56	2,8	60	3	86
Seksualno uslovljavanje polaganja ispita	30	1,5	56	2,8	58
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji ne ispunjavaju uslove	40	2	34	1,7	57
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana nastava	30	1,5	28	1,4	44
Total	2000	100	2000	100	

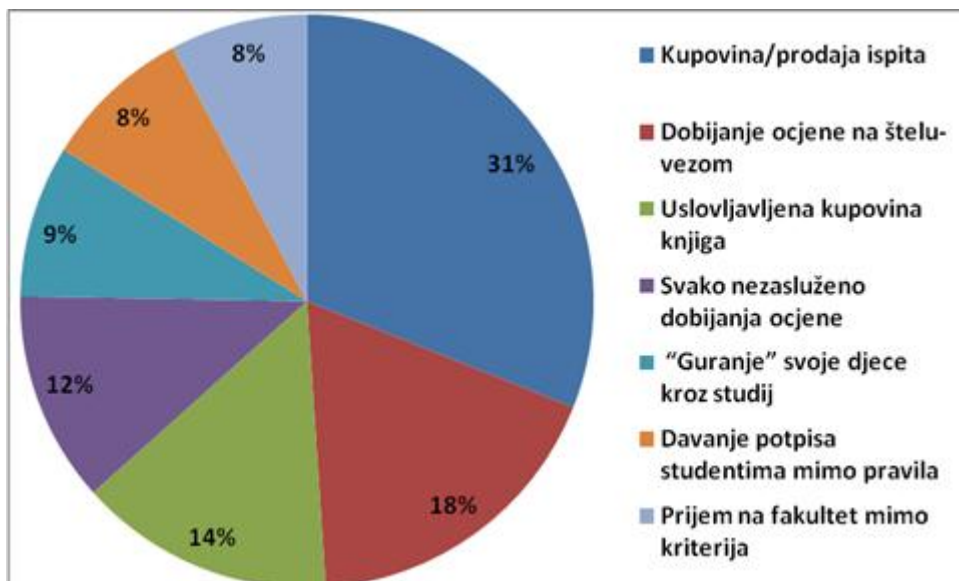
Grafikon 6. Najfrekventniji oblici korupcije uočeni od strane studenata na njihovim fakultetima

Osoblje

Osoblje, različito u odnosu na studente, vrednuje određene događaje, procese i oblike prakse na fakultetima kao koruptivne. Mada i samo u prvi plan ističe događaje koji se dešavaju u okviru ispitnog procesa, kao što su: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza i svaki oblik nezaslužnog dobijanja ocjene, osoblje iskazuje posebnu osjetljivost prema nezaslužnom napredovanju nastavnika u karijeri i narušavanju propisanih pravila u obrazovnom procesu.

Koji su od nabrojanih elemenata korupcije izrazito prisutni na vašem fakultetu?	Prvi izbor		Drugi izbor		Ponder. bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu	86	17,2	109	21,8	141
Dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza	78	15,6	111	22,2	134
Svaki oblik nezaslužnog dobijanja ocjene	91	18,2	23	4,6	103
Uslovljavanja izlaska na ispit kupovinom knjiga	40	8	36	7,2	58
Brzo napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika koji se bave politikom	37	7,4	39	7,8	57
Davanje potpisa i omogućavanje izlaska na ispit studentima koji nisu ispunili uslov	29	5,8	36	7,2	47
Napredovanje u akademskoj karijeri nastavnika i saradnika bez ispunjavanja uslova	33	6,6	17	3,4	42
Kada nastavnici ili uposlenici sa univerziteta "guraju" svoju djecu kroz studij	24	4,8	21	4,2	35
Nenamjenski utrošak sredstava prikupljenih od upisnina	28	5,6	12	2,4	34

Prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura	17	3,4	29	5,8	32
Izbor za asistente i nastavnike djece profesora, koja to inače ne zaslužuju	14	2,8	28	5,6	28
Primoravanje studenata da plaćaju instruktivne sate iz "bank predmeta"	8	1,6	20	4	18
Verifikacija nastave na predmetima na kojima nije održana nastava	7	1,4	18	3,6	16
Seksualno uslovljavanje polaganja ispita	8	1,6	1	0,2	9
Total	500	100	500	100	

Grafikon 7. Najfrekventniji oblici korupcije uočeni od strane osoblja na njihovim fakultetima

3.3.2.6. Percepcija okolnosti koje pogoduju korupciji

Studenti

Korupciji na fakultetima, po uvjerenju studenata, najviše pogoduje održavanje ispita u četiri oka (bez svjedoka), a koji se najčešće održavaju u kabinetima. Potom slijede: usmeno ispitivanje, nepridržavanje zakazanih ispitnih termina i neformalna druženja studenata sa nastavnicima i asistentima na kojima se razvijaju neprincipijelne relacije.

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Šta naročito pogoduje korupciji na fakultetima?	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder • bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Održavanje ispita po kabinetima (u četiri oka)	791	39,6	396	19,8	350	17,5	1172
Usmeno ispitivanje	155	7,8	204	10,2	108	5,4	327
Nepridržavanje zakazanih ispitnih termina	179	9	169	8,5	105	5,3	327
Neformalna druženja studenata i nastavnika/asistenata	142	7,1	158	7,9	157	7,9	300
Dug rok između održavanja ispita i saopštavanja rezultata	150	7,5	122	6,1	126	6,3	273
Održavanje ispita izvan zvaničnih termina	112	5,6	148	7,4	133	6,7	255
Velike grupe studenata na jednom predmetu	106	5,3	107	5,4	105	5,3	212
Kada asistenti obavljaju ispite umjesto profesora	89	4,5	101	5,1	118	5,9	196
Neobjavljivanje rezultata ispita	75	3,8	118	5,9	106	5,3	189
Sve forme netransparentnosti bitnih procesa na fakultetu/univerzitetu	39	2	83	4,2	143	7,2	142
“Socijalni” ispitni rokovi	50	2,5	79	4	88	4,4	132
Zadržavanje ispitnih prijava kod nastavnika nakon završenog	14	0,7	89	4,5	105	5,3	108

ispitnog termina							
Kada nastavnici nastoje pridobiti studente za izborne predmete	30	1,5	52	2,6	73	3,7	89
Otvorena pitanja (u kojima se traži odgovaranje) u ispitnim materijalima	42	2,1	45	2,3	50	2,5	89
Nepostojanje mogućnosti da student imaju slobodan pristup unosu sadržaja na univerzitetsku internet stranicu	7	0,4	57	2,9	82	4,1	72
Nepridržavanje zvaničnih silabusa	9	0,5	37	1,9	83	4,2	61
Neopremljenost čitaonica i biblioteka udžbenicima	10	0,5	35	1,8	68	3,4	56
Total	2000	100	2000	100	2000	100	

Osoblje

Evidentne su razlike u percipiranju pojedinih oblika prakse na fakultetima kao koruptivnim od strane osoblja u odnosu na studente. I osoblje na prvo mjesto koruptivnosti smiješta ispite u četiri oka, ali je poredak ostalih praksi i događaja drugačiji i odražava veću opštu upućenost osoblja kako u sistem visokog obrazovanja tako i u stanje na svom fakultetu.

Šta naročito pogoduje korupciji na fakultetima?	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder • bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Održavanje ispita po kabinetima (u četiri oka)	131	26,2	81	16,2	90	18	215
Sve forme netransparentnosti bitnih procesa na fakultetu/univerzitetu	82	16,4	22	4,4	53	10,6	114

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

Održavanje ispita izvan zvaničnih termina	55	11	61	12,2	53	10,6	113
“Socijalni” ispitni rokovi	49	9,8	44	8,8	46	9,2	94
Usmeno ispitivanje	47	9,4	25	5	82	16,4	91
Kada asistenti obavljaju ispite umjesto profesora	19	3,8	57	11,4	12	2,4	61
Dug rok između održavanja ispita i saopštavanja rezultata	33	6,6	25	5	8	1,6	52
Velike grupe studenata na jednom predmetu	15	3	36	7,2	38	7,6	52
Nepridržavanje zakazanih ispitnih termina	21	4,2	24	4,8	7	1,4	39
Neopremljenost čitaonica i biblioteka udžbenicima i preporu	2	0,4	37	7,4	6	1,2	29
Neobjavljivanje rezultata ispita	7	1,4	19	3,8	19	3,8	26
Neformalna druženja studenata i nastavnika/asistenata	10	2	12	2,4	20	4	25
Kada nastavnici nastoje pridobiti studente za izborne predme	10	2	10	2	23	4,6	24
Otvorena pitanja (u kojima se traži odgovaranje) u ispitnim	14	2,8	7	1,4	12	2,4	23
Nepridržavanje zvaničnih silabusa	4	0,8	13	2,6	8	1,6	15
Nepostojanje mogućnosti da student imaju Slobodan pristup	1	0,2	16	3,2	6	1,2	14

un							
Zadržavanje ispitnih prijava kod nastavnika nakon završenog	0	0	11	2,2	17	3,4	13
Total	500	100	500	100	500	100	

Grafikon 9. Percepcija okolnosti koje pogoduju korupciji – komparativni pregled

3.3.2.7. Percepcija odgovornosti

Značajna je razlika između studenata i osoblja u percepciji krivice za korupciju u visokom obrazovanju. Razlike su uglavnom oko mjere određivanja podijeljene krivice profesora i studenata. Međutim, značajno je da obje istraživane populacije u velikoj mjeri vide podijeljenu krivicu profesora i studenata, a da podjednako u maloj mjeri krivicu prtebacuju isključivo na studente i njihove roditelje.

Studenti – percepcija krivice

Studenti pokazuju značajnu mjeru samokritičnosti i na prvo mjesto stavljaju podijeljenu krivicu profesora i studenata.

Ko su najveći krivci za korupciju?	Frequency	%
Podjednako profesori i studenti	934	46,7
Profesori i asistenti	904	45,2
Student i njihovi roditelji	162	8,1
Total	2000	100

Osoblje – percepcija krivice

Osoblje najveći dio krivice vide kod profesora i asistenata.

Ko su najveći krivci za korupciju?	Frequency	%
Profesori i asistenti	243	48,6
Podjednako profesori i studenti	206	41,2
Student i njihovi roditelji	51	10,2
Total	500	100

Značajna je razlika između studenata i osoblja u percepciji odgovornosti za (ne)efikasnost antikoruptivnog djelovanja u visokom obrazovanju.

Studenti – percepcija odgovornosti za suprotstavljanje korupcije

Studenti kao najodgovornije percipiraju: nadležna ministarstva za obrazovanje i pravosudne organe. Upravljačke strukture univerziteta, odnosno fakulteta su po njihovom shvatanju tek na trećem, odnosno četvrtom mjestu tablice odgovornosti.

Ko je, po vama, najodgovorniji za suprotstavljanje korupciji u visokom obrazovanju?	Prvi izbor		Drugi izbor		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Nadležna ministarstva za obrazovanje	582	29,1	374	18,7	769

Pravosudni organi	444	22,2	449	22,5	669
Upravljačka struktura univerziteta	279	14	365	18,3	462
Upravljačka struktura fakulteta	257	12,9	332	16,6	423
Studenti	236	11,8	216	10,8	344
Nastavnici	196	9,8	257	12,9	325
Nisam siguran	6	0,4	7	0,4	10
Total	2000	100	2000	100	

Osoblje - percepcija odgovornosti za suprotstavljanje korupcije

Osoblje prvenstvenu odgovornost vidi kod upravljačke strukture univerziteta, a potom slijede: nadležna ministarstva za obrazovanje, pravosudni organi i nastavnici. Očigledno je da osoblje problem korupcije tretira kao interni problem koji bi se trebao rješavati „između sebe“.

Ko je, po vama, najodgovorniji za suprotstavljanje korupciji u visokom obrazovanju?	Prvi izbor		Drugi izbor		ISO
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Upravljačka struktura univerziteta	96	19,2	188	37,6	190
Nadležna ministarstva za obrazovanje	114	22,8	80	16	154
Pravosudni organi	87	17,4	128	25,6	151
Nastavnici	126	25,2	40	8	146
Upravljačka struktura fakulteta	37	7,4	40	8	57
Studenti	40	8	24	4,8	52
Total	500	100	500	100	

3.3.2.8. Percepcija posljedica problema

Izrazita je razlika između studenata i osoblja u percipiranju posljedica korupcije na fakultetima, odnosno visokom obrazovanju.

Studenti – uticaj na kvalitet znanja i diploma

Najveća je skupina studenata (36,6%) koji smatraju da aktuelni obim korupcije na njihovom fakultetu veoma mnogo ugrožava kvalitet (nivo) znanja, odnosno da iza većine diploma ne stoji znanje. Istovremeno je najmanja skupina koja smatra da je utjecaj minimalan, odnosno da je većina diploma zarađena na osnovu znanja. Uočljiva je i velika skupina ispitanika koji ne mogu procijeniti taj utjecaj, odnosno kod kojih još uvijek nije razvijena svjesnost o pogođenosti problemom.

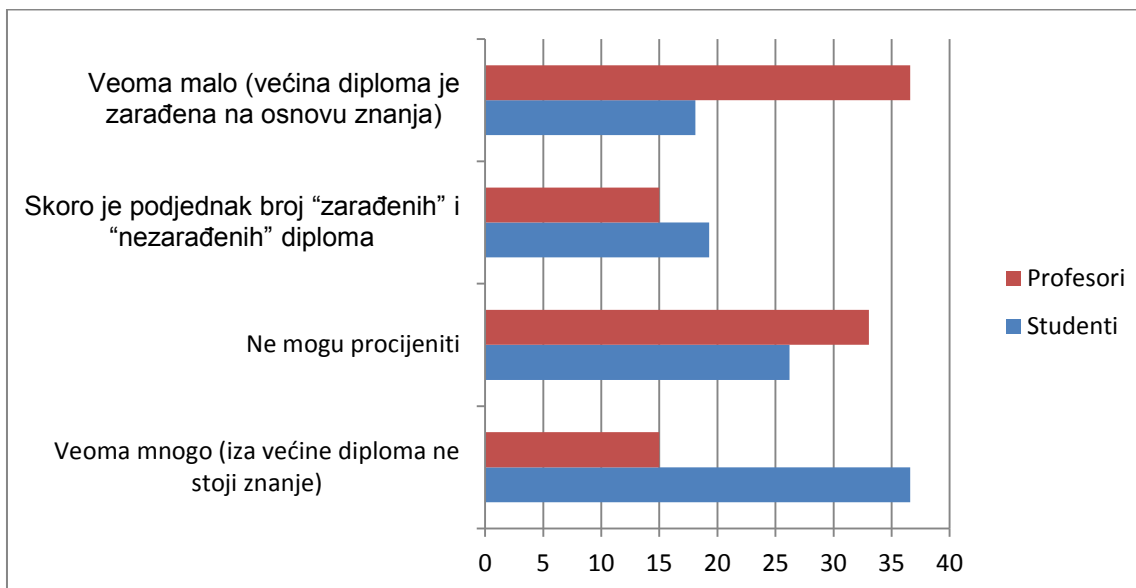
U kojoj mjeri, po vašem mišljenju, aktuelni obim korupcije na vašem fakultetu ugrožava kvalitet (nivo) znanja studenata koji diplomiraju?	Frequency	%
Veoma mnogo (iza većine diploma ne stoji znanje)	731	36,6
Ne mogu procijeniti	522	26,2
Skoro je podjednak broj “zarađenih” i “nezarađenih” diploma	386	19,3
Veoma malo (većina diploma je zarađena na osnovu znanja)	361	18,1
Total	2000	100

Osoblje – uticaj na kvalitet znanja i diploma

Kod osoblja preovladava mišljenje da aktuelni obim korupcije na njihovom fakultetu veoma malo ugrožava kvalitet (nivo) znanja studenata, odnosno da je većina diploma stečena na osnovu znanja. Simptomatična je ponovo veličina skupine osoblja koja ne može procijeniti taj utjecaj. Za osoblje se može konstatirati da nije spremno priznati (suočiti se) sa stvarnim posljedicama problema.

U kojoj mjeri, po vašem mišljenju, aktuelni obim korupcije na vašem fakultetu ugrožava kvalitet (nivo) znanja studenata koji diplomiraju?	Frequency	Percent
Veoma malo (većina diploma je zarađena na osnovu znanja)	183	36,6
Ne mogu procijeniti	167	33,04

Veoma mnogo (iza većine diploma ne stoji znanje)	75	15
Skoro je podjednak broj “zarađenih” i “nezarađenih” diploma	75	15
Total	500	100

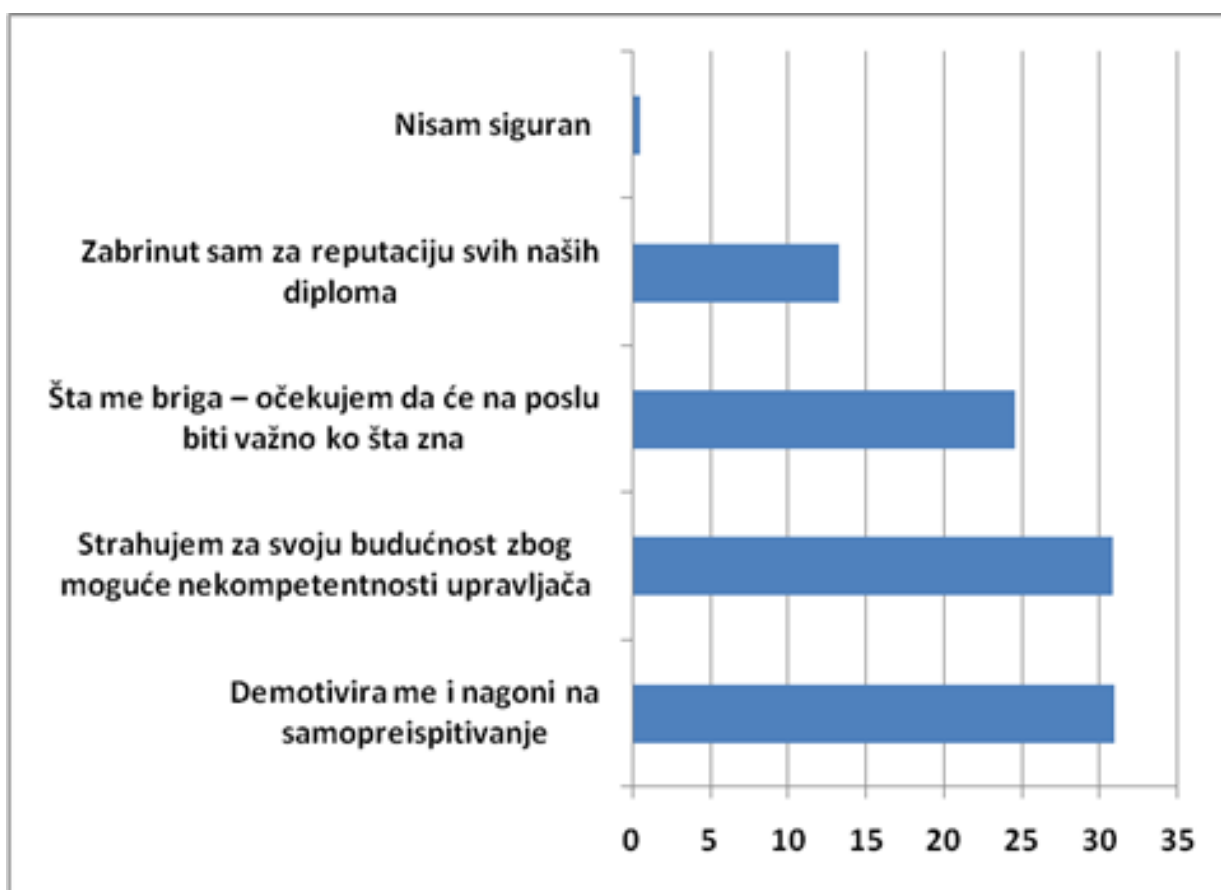
Grafikon 10. Uticaj korupcije na kvalitet znanja i diploma – Osoblje i studenti

Studenti – lični doživljaj koruptivnog ambijenta

Precepcija o razmjerama korupcije u visokom obrazovanju, odnosno o opasnim posljedicama kod studenata izaziva snažnu negativnu afektivnu reakciju, odnosno ne ostavlja skoro nikoga ravnodušnim. Podjednake su skupine studenata koje pojave korupcije *demotivisu* i navode na samopropitivanje o smislu vlastitih (legalnih) strategija postizanja uspjeha i studenata koji *strahuju* pri pomisli da bi njihova budućnost mogla zavisiti od ljudi iza čijih diploma, na temelju kojih će se pozicionirati u društvu, ne stoji znanje.

Kako se na Vas lično odražava činjenica da je ispite moguće položiti "plaćanjem" ili štelom?	Frequency	%
To me strašno demotiviše i navodi na razmišljanje da li ima smisla da se i ja trudim?	618	30,9
Strahujem za svoju budućnost, jer će posao na značajnim društvenim pozicijama dobiti kupovinom i štelom) oni koji	615	30,8

su tako dobili i diplome i nekompetentno upravljati društvom.		
Šta me briga – očekujem da će na poslu biti važno ko šta zna	491	24,6
Zabrinut sam jer zbog malog broja pojedinaca dovodi se u pitanje reputacija svih naših diploma	266	13,3
Nisam siguran	10	0,5
Total	2000	100

Grafikon 11. Afektivna reakcija na percipiranu kumpiranost visokog obrazovanja

3.3.2.9. Percepcija prihvatljivosti devijacije (moralna reakcija)

Iskazan je čvrst i jasan moralni stav kod obje skupine ispitanika o neprihvatljivosti koruptivnih strategija u visokoškolskom ambijentu. Međutim, uočljiva su i određena kolebanja kod studenata.

Studenti – prihvatljivost mogućnosti kupovine ispita/ mjesta na fakultetu

Više od pola anketiranih studenata (51,6%) ne bi ni po koju cijenu posegnulo za koruptivnim instrumentima pri upisu na fakultet ili pri polaganju ispita. Međutim, velika je skupina ispitanika (46,7%) koji bi to učinili u krajnjoj nuždi.

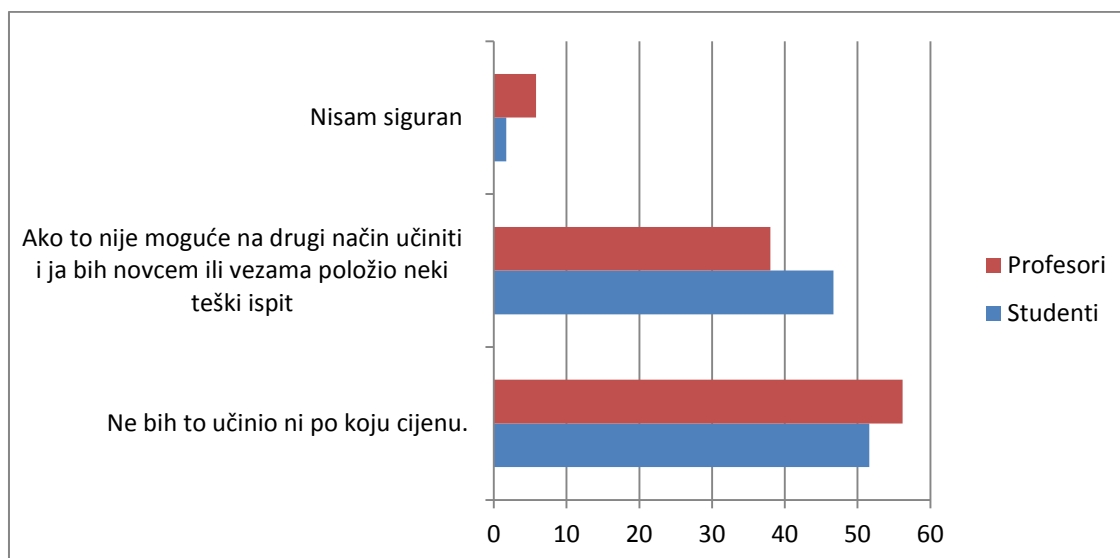
Koji iskaz najbolje izražava vaš lični odnos naspram mogućnosti da se "kupi" mjesto na fakultetu, odnosno ispit ?	Frequency	%
Ne bih to učinio ni po koju cijenu.	1031	51,6
Ako to nije moguće na drugi način učiniti i ja bih, kada bih imao novac ili veze, položio neki teški ispit na kome sam "zaglavio" i raščistio put do diplome.	934	46,7
Nisam siguran	35	1,7
Total	2000	100

Osoblje – prihvatljivost mogućnosti kupovine ispita/mjesta na fakultetu

Kod osoblja je moralno raslojavanje po pitanju prihvatljivosti koruptivnih strategija izraženije nego kod studenata. Veća je grupa ispitanika iz ove populacije koji odbijaju svaku mogućnost da pribjegu korupciji (56,2%) a znatno je manje onih (38%) koji bi to ipak učinili u posebnim situacijama.

Koji iskaz najbolje izražava vaš lični odnos naspram mogućnosti da se "kupi" mjesto na fakultetu, odnosno ispit ?	Frequency	%
Ne bih to učinio ni po koju cijenu.	281	56,2
Ako to nije moguće na drugi način učiniti i ja bih, kada bih imao novac ili veze položio neki teški ispit na kome sam "zaglavio" i raščistio put do diplome. ⁵⁷	190	38,0
Nisam siguran	27	5,8
Ne bih to učinio ni po koju cijenu.	-	-
Total	500	100

⁵⁷ Napomena: U slučaju osoblja misli se na podlieganju pritiscima i pristajanje na korupciju, a ne na polaganje ispita.

Grafikon 12. Prihvatljivost korupcije – Osoblje i studenti

3.3.2.10. Percepcija podržanosti vlastitog stava

Uočljive su razlike između studenata i osoblja u percepciji podržanosti u okruženju vlastitog moralnog stava naspram koruptivnih strategija.

Studenti

Studenti imaju snažniji osjećaj da njihovo stajalište dijeli većina njihovih kolega, te da ono nije ekskluzivno. Takav osjećaj im je potreban s obzirom na veliki broj ispitanika koji ne isključuju u potpunosti prihvatljivost koruptivnih rješenja svojih problema.

Šta mislite u kojoj mjeri vaš lični odnos naspram mogućnosti da se ispit "kupi" dijele vaše kolege?	Frequency	%
Tako misli velika većina	808	40,4
Više ih misli tako nego što ne misli	543	27,2
Više ih tako ne misli nego što misli	348	17,4
Jako je malo drugih koji misle kao i ja	284	14,2
Nisam siguran	17	0,8
Total	2000	100

Osoblje

Osoblje je sklonije vjerovati da njihov, moralno ispravan stav ne dijeli većina. Na taj način žele podcrtati moralnu dimenziju svoje ličnosti.

Šta mislite u kojoj mjeri vaš lični odnos naspram mogućnosti da se ispit "kupi" dijele vaše kolege?	Frequency	%
Tako misli velika većina	155	31
Više ih tako ne misli nego što misli	142	28,4
Više ih misli tako nego što ne misli	131	26,2
Jako je malo drugih koji misle kao i ja	68	13,6
Nisam siguran	4	0,8
Total	500	100

3.3.2.11.Percepcija antikoruptivnog djelovanja

Nema značajnije razlike između studenata i osoblja u percepciji (procjeni) posvećenosti nadležnih društvenih struktura antikoruptivnom djelovanju. Preovladava u oba uzorka mišljenje da, kod odgovornih i onih koji bi trebalo doprinijeti promjeni nema iskrene namjere da nešto ozbiljno poduzmu.

Studenti - percepcija posvećenosti antikoruptivnom djelovanju

Apsolutna većina u studentskom uzorku (56,9%) je mišljenja da nema iskrene namjere da se nešto ozbiljno poduzme, dok je druga po većičini (25,3%) skupina ispitanika koji smatraju da ni sama opasnost od korupcije još uvijek nije prepoznata u pravoj mjeri.

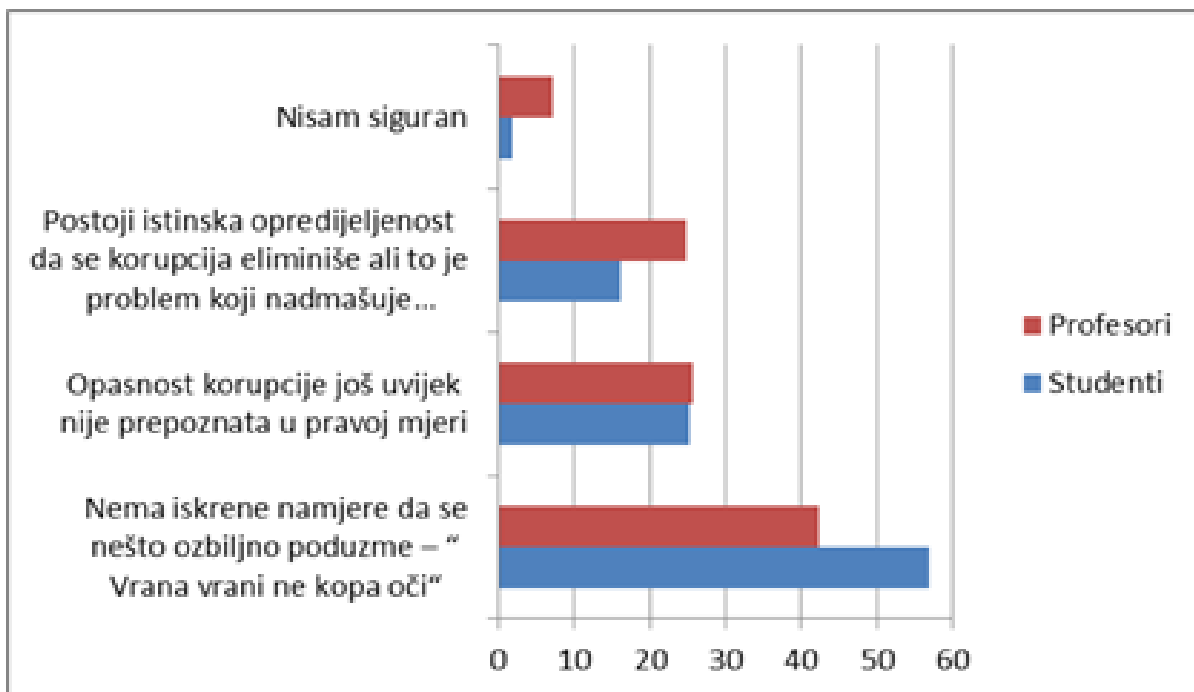
Kakav je vaš utisak o spremnosti univerzitetskih i fakultetskih organa da se uhvate u koštac sa problemom korupcije?	Frequency	%
Nema iskrene namjere da se nešto ozbiljno poduzme – “Vrana vrani ne kopa oči“	1138	56,9
Opasnost korupcije još uvijek nije prepoznata u pravoj mjeri	505	25,3
Postoji istinska opredijeljenost da se korupcija eliminiše ali to je problem koji nadmašuje materijalne, kadrovske i zakonske mogućnosti samih visokoškolskih institucija	324	16,2

Nisam siguran	33	1,8
Total	2000	100

Osoblje - percepcija posvećenosti antikoruptivnom djelovanju

U uzorku osoblja najveća skupina je ispitanika (42,4%) koji smatraju da nema iskrene namjere kod nadležnih da nešto ozbiljno poduzmu. Grupe ispitanika koji smatraju da opasnost korupcije još uvijek nije u pravoj mjeri prepoznata, odnosno da postoji opredijeljenost ali ne i mogućnost da se nešto promijeni su podjednake.

Kakav je vaš utisak o spremnosti univerzitetskih i fakultetskih organa da se uhvate u koštac sa problemom korupcije?	Frequency	%
Nema iskrene namjere da se nešto ozbiljno poduzme – “Vrana	212	42,4
Postoji istinska opredijeljenost da se korupcija eliminiše, ali to je problem koji nadmašuje materijalne, kadrovske i zakonske mogućnosti samih visokoškolskih institucija	128	25,6
Opasnost korupcije još uvijek nije prepoznata u pravoj mjeri	124	24,8
Nisam siguran	36	7,2
Total	500	100

Grafikon 13. Posvećenost nadležnih institucija i univerziteta borbi protiv korupcije – Osoblje i studenti

Velika je sličnost u percepciji **vlastite spremnosti na antikoruptivno djelovanje** između istraživanih populacija; studenata i osoblja. U oba uzorka najveće su grupe ispitanika čija se spremnost na suprotstavljanje korupciji svodi na pisanje anonimnih prijava. Međutim, u oba slučaja druga po veličina je grupacija spremnih da nadležnom organu za antikoruptivno djelovanje upute potpisanu prijavu.

Studenti – spremnost na vlastito antikoruptivno djelovanje

U studentskoj populaciji približno su izjednačene skupine ispitanika koje su spremne poslati anonimnu i potpisanu prijavu. Na trećem mjestu je relativno velika skupina koja nije spremna učiniti bilo šta. Posljednja mogućnost koju vide kao realnu je da svjedoče pred nadležnim organima.

Dokle ste, vi lično, spremni ići u suprotstavljanju korupciji na svom fakultetu/univerzitetu ?	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder • bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Napisati i proslijediti nadležnim organima	527	26,4	454	22,7	389	19,5	959

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

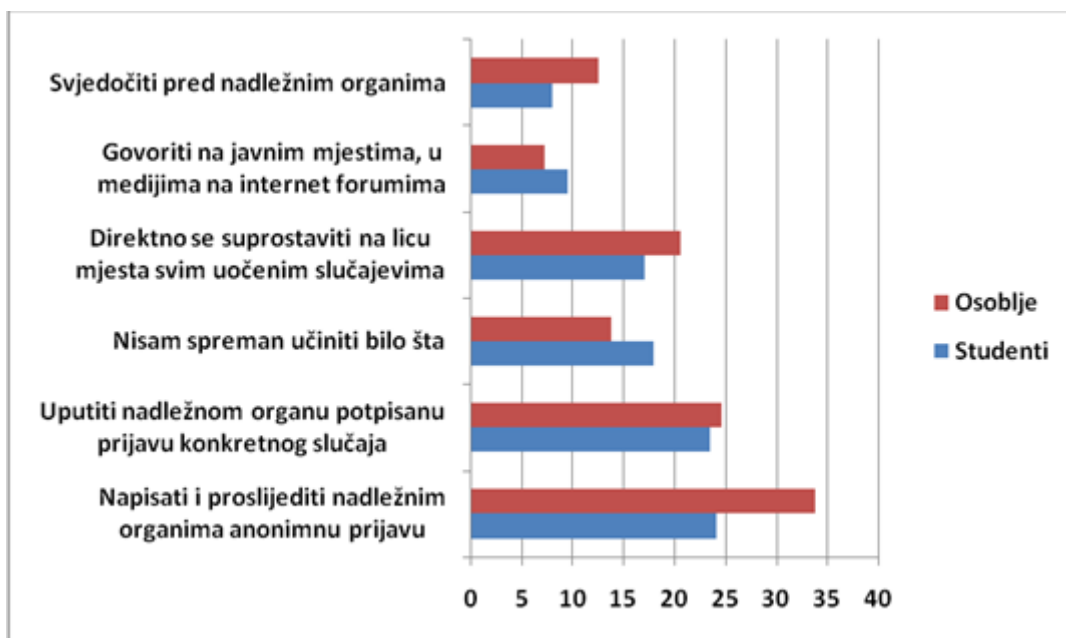
anonimnu prijavu							
Uputiti nadležnom organu potpisanu prijavu konkretnog slučaja	443	22,2	490	24,5	499	25	936
Nisam spreman učiniti bilo šta	394	19,7	309	15,5	341	17,1	714
Direktno se suprotstaviti na licu mjesta svim uočenim slučajevima	386	19,3	318	15,9	250	12,5	681
Govoriti na javnim mjestima, u medijima, na internet forumima	128	6,4	247	12,4	253	12,7	377
Svjedočiti pred nadležnim organima	115	5,8	176	8,8	261	13,1	319
Nisam siguran	7	0,4	6	0,3	7	0,4	13
Total	2000	100	2000	100	2000	100	

Osoblje – spremnost na vlastito antikoruptivno djelovanje

Za razliku od uzorka studenata, kod osoblja je treća po veličini skupina ispitanika koji su spremni direktno, na licu mjesta se suprotstaviti nosiocima uočenog slučaja korupcije, a na četvrtom mjestu je skupina ispitanika koji nisu spremni učiniti bilo šta. Među osobljem je i više ispitanika, nego među studentima, koji su spremni svjedočiti pred nadležnim organima.

Dokle ste, vi lično, spremni ići u suprotstavljanju korupciji na svom fakultetu/univerzitetu ?	Prvi izbor		Drugi izbor		Treći izbor		Ponder • bodovi
	Frequency	Percent	Frequency	Percent	Frequency	Percent	
Napisati i proslijediti nadležnim organima anonimnu prijavu	169	33,8	129	25,8	137	27,4	301

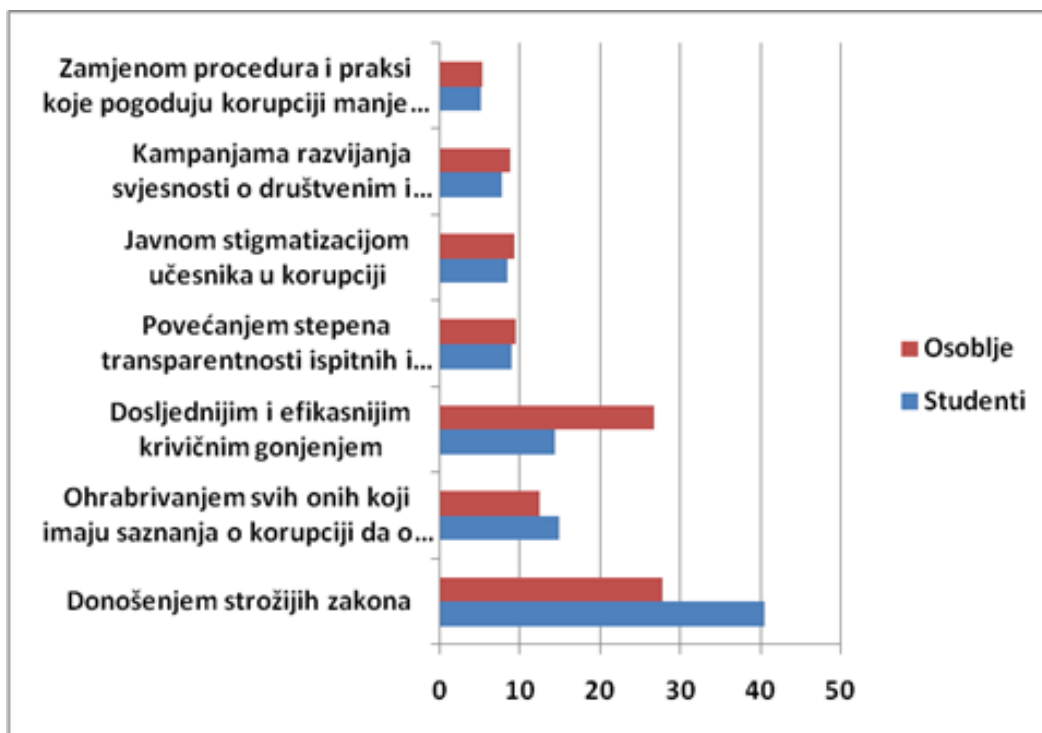
Uputiti nadležnom organu potpisanu prijavu konkretnog slučaj	108	21,6	123	24,6	87	17,4	219
Direktno se suprotstaviti na licu mjesta svim uočenim slučajevima	101	20,2	86	17,2	74	14,8	183
Nisam spreman učiniti bilo šta	61	12,2	63	12,6	58	11,6	122
Svjedočiti pred nadležnim organima	38	7,6	67	13,4	85	17	111
Govoriti na javnim mjestima, u medijima na internet forumima	23	4,6	32	6,4	59	11,8	64
Total	500	100	500	100	500	100	

Grafikon 14. Percepcija vlastite spremnosti na antikoruptivno djelovanje – komparativni prikaz

Generalno gledajući, obje istraživane populacije, studenti i osoblje, preferiraju poduzimanje strožijih, represivnih mjera i računaju na odvratajući efekat strožijih kazni. U tom smislu u obje populacije su najveće skupine ispitanika koje se izjašnjavaju za donošenje strožijih

zakona i za dosljedno i efikasno krivično gonjenje počinitelja. Na trećem mjestu su skupine koje vjeruju da bi se promjene mogle izazvati ohrabrivanjem svih onih koji imaju saznanja o korupciji da o tome javno govore.

Grafikon 15. Percepcija koncepata antikoruptivnog djelovanja – komparativni prikaz

Studenti prednjače u odnosu na osoblje u uvjerenju da bi trebalo donijeti strožije zakone, i upornije ohrabrivati svjedoke da budu glasni.

Osoblje je naklonjenije nego što su to studenti dosljednijem i efikasnijem krivičnom gonjenju počinitelja, javnoj stigmatizaciji učesnika u korupciji i kampanjama razvijanja svjesnosti o društvenim posljedicama korupcije.

3.4. Zaključci

- Percepcija korupcije u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini dio je jedne šire slike lošeg stanja i korumpiranosti bosanskohercegovačkog društva u cjelini.
- Generalno preovladavaju negativne asocijacije na aktuelno satnje u BiH, a asocijacija na korupciju zauzima visoko mjesto u ukupnom poretku ponuđenih asocijacija.
- Opšta studentska percepcija bosanskohercegovačke stvarnosti izrazito je pesimistična, a ispunjena je asocijacijama na nezaposlenost, društvenu krizu, korupciju, kriminal, nacionalizam, glad, odlazak, nekompetentnost i otkaz sa radnog mjesta.
- Studenti su skloni perceptivnom povezivanju aktuelnog stanja u BiH sa korupcijom u društvu.
- Postoji koherencija u percepciji korupcije kao prvog obilježja bh. društva između opšteg uzorka u kome su reprezentirane sve grupacije i svi segmenti društva i posebnih uzoraka – studenata i osoblja.
- I pored visokog pozicioniranja problema korupcije u masovnim medijima i u javnom diskursu uopšte, svega 12,6% studenata, odnosno 11,4% osoblja, korupciju prepoznaje kao glavno obilježje bosanskohercegovačke stvarnosti.
- Sa stajališta rodnog obilježja nema značajnije strukturalne razlike između ukupnog uzorka i poduzorka studenata kojima je korupcija prva asocijacija na BiH.
- Osjetljivost studenata na korumpiranost bh. društva povezana je sa studijskim profilom koji studiraju.
- Studenti nižih godina u većoj mjeri nego studenti završnih godina povezuju aktuelno stanje u BiH sa korupcijom.
- Postoji visok stupanj svjesnosti kod studenata o raširenosti i štetnosti pojave korupcije u visokom obrazovanju. Studenti veoma visoko pozicioniraju problem korupcije na listi glavnih problema bh. visokog obrazovanja. Ispred problema korupcije su problemi 1) nedostatka radnog prostora i 2) zapostavljenost praktičnih znanja i vještina u okviru nastavnih programa.
- Univerzitetsko, odnosno fakultetsko osoblje problem korupcije pozicionira tek na osmo mjesto glavnih problema domaćeg visokog obrazovanja - iza 1) nedostatka radnog prostora, 2) loše opremljenosti čitaonica i biblioteka literaturom, 3) slabe opremljenosti savremenim učilima i nastavnim sredstvima, 4) siromaštva studenata, 5) nedovoljne mogućnosti za sticanje praktičnih znanja i vještina, 6) prevelikog uticaja političkih stranaka i politike i 7) predimenzionisanih studijskih grupa.
- Empirijski je kvantificirano i potvrđeno veoma učestalo stajalište izneseno na fokusnim grupama da državnoj, odnosno političkoj, strukturi odgovara interpretativno smještanje priča o visokom obrazovanju u okvir korupcije, kako bi se skrenula pažnja sa neefikasnosti u pribavljanju uglavnom materijalnih uslova za dosljedno realizovanje bolonjskog procesa.
- Studentkinje su senzibilnije na pojave korupcije i ozbiljnije shvataju posljedice korupcije po visoko obrazovanje. U poduzorku studenata koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bh. visokom obrazovanju veće je učešće osoba ženskog pola, a manje učešće osoba muškog pola nego u ukupnom uzorku.

- Studenti sa većim studentskim stažom (sa viših godina studija) i značajnim neposrednim iskustvom visokog obrazovanja u manjoj mjeri nego studenti prve godine (sa minimalnim iskustvom, pa i minimalnom mogućnošću da budu izloženi koruptivnom pritisku) ističu korupciju kao glavni problem visokog obrazovanja, a u većoj mjeri ističu probleme koji se odnose na ispunjavanje veoma bitnih uslova za dosljedno ostvarivanje bolonjskog procesa.
- Vertikalna prohodnost (broj obnovljenih upisa iste studijske godine) bitno definiše poduzorak koji korupciju percipiraju kao najznačajniji problem u bosansko-hercegovačkom visokom obrazovanju.
- Studenti koji svoju ekonomsku situaciju ocjenjuju kao dobru i više dobru nego lošu rjeđe korupciju rangiraju kao najznačajniji problem visokog obrazovanja. Studenti koji svoju ekonomsku situaciju ocjenjuju kao više lošu nego dobru i lošu, izrazito su skloniji korupciju vidjeti kao najveći problem visokog obrazovanja.
- Među studentima preovladava utisak o korupciji kao veoma raširenoj pojavi i dominantnom obilježju bosansko-hercegovačkog visokog obrazovanja. Tako misli 56% ispitanika. Međutim, značajan broj ispitanika (34,2%) smatra da se radi o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi.
- Osoblje drugačije nego studenti percipira raširenost korupcije na domaćim univerzitetima. Najveći broj ispitanika u ovom uzorku (61,4%) je na stajalištu da je riječ o izolovanim slučajevima u kojima učestvuje relativno mali broj ljudi, dok manja grupa (29,6%) misli da je riječ o veoma raširenoj pojavi koja je dominantno obilježje naših fakulteta. U obje grupe ispitanika, najmanji je broj onih koji smatraju da korupcija nije prisutna u visokom obrazovanju BiH.
- Percepcija studenata o prisustvu pojave korupcije na fakultetima se primarno zasniva na informacijama iz druge ruke dobijenih od poznanika, prijatelja i drugih osoba kojima ispitanici vjeruju.
- Skoro svaki četvrti student ima lično iskustvo korupcije.
- U skupini studenata koji imaju neposredno, lično iskustvo korupcije preovladavaju studenti iz Brčkog, Istočnog Mostara, Travnik i Zenice, studenti koji studiraju umjetničke akademije, medicinske nauke i pedagoške nauke, studenti prve i pete godine studija, studenti koji su više od dva puta obnavljali istu godinu.
- Studentska definicija korupcije u visokom obrazovanju prvenstveno obuhvata sljedeća obilježja: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanje izlaska na ispit kupovinom knjiga, prijem na fakultet mimo objavljenih kriterija i procedura, svaki oblik nezasluzenog dobijanja ocjene, bez obzira na to da li nastavnik za to dobija neku vrstu nagrade, i kada nastavnici ili ostali zaposleni na univerzitetu „guraju“ svoju djecu kroz studij.
- Osoblje, definišući korupciju, iskazuje veću osjetljivost, nego studenti, na seksualno uslovljavanje na ispitima.
- Studenti su naročito osjetljivi na: davanje/dobijanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobijanje ocjene na osnovu rodbinskih i porodično-prijateljskih veza, uslovljavanje izlaska na ispit kupovinom knjiga, različite oblike nezasluzenog dobijanja ocjene, iako bez jasne veze sa trgovinom ocjenama, kada nastavnici i ostalo osoblje „guraju“ svoju djecu kroz studij (osiguravaju im vertikalnu prohodnost),

narušavanje pravila o davanju potpisa i sticanju prava na izlazak na ispit i različiti oblici „sumnjivog“ upisa na fakultet.

- Uočljivo je da studenti nisu osjetljivi na neke koruptivne pojave, a koje se tiču vertikalne prohodnosti nastavnika i uposlenika (brzo napredovanje pojedinaca mada nisu ispunili sve propisane uslove), na pojave političkog pritiska i političke korupcije, a koja se manifestuje kao brzo napredovanje u zvanjima nastavnika nakon što budu izabrani na neku političku funkciju.
- Osoblje iskazuje posebnu osjetljivost prema nezasluženom napredovanju nastavnika u karijeri i narušavanju propisanih pravila u obrazovnom procesu.
- Korupciji na fakultetima, po uvjerenju studenata, najviše pogoduju: održavanje ispita u četiri oka (bez svjedoka), a koji se najčešće održavaju u kabinetima, usmeno ispitivanje, nepridržavanje zakazanih ispitnih termina i neformalna druženja studenata sa nastavnicima i asistentima na kojima se razvijaju neprincipijelne relacije.
- I studenti i osoblje u velikoj mjeri vide podijeljenu krivicu profesora i studenata za korupciju na fakultetima, a podjednako u maloj mjeri krivicu prebacuju isključivo na studente i njihove roditelje.
- Studenti kao najodgovornije za neefikasnost u suzbijanju korupcije vide nadležna ministarstva za obrazovanje i pravosudne organe. Upravljačke strukture univerziteta, odnosno fakulteta su po njihovom shvatanju tek na trećem, odnosno četvrtom mjestu tablice odgovornosti. Osoblje prvenstvenu odgovornost vidi kod upravljačke strukture univerziteta a potom slijede: nadležna ministarstva za obrazovanje, pravosudni organi i nastavnici.
- Kod studenata je prisutna svijest o štetnom utjecaju korupcije, kako na kvalitet znanja koje se dobija na fakultetima, tako i na reputaciju diploma.
- Precepcija o razmjerama korupcije u visokom obrazovanju, odnosno o opasnim posljedicama, kod studenata izaziva snažnu negativnu afektivnu reakciju koja se kreće od demotivisanosti, ciljne dezorjentisanosti, do straha za budućnost.
- Iskazan je čvrst i jasan moralni stav kod obje skupine ispitanika o neprihvatljivosti koruptivnih pojava u visokoškolskom ambijentu. Međutim, uočljiva su i određena kolebanja kod velikog broja studenata koja je vođena načelom da cilj opravdava sredstva.
- Kod osoblja je moralno raslojavanje po pitanju prihvatljivosti koruptivnih strategija izraženije nego kod studenata. Veća je grupa ispitanika iz ove populacije koji odbijaju svaku mogućnost da pribjegu korupciji, a znatno je manje onih koji bi to ipak učinili u posebnim situacijama.
- Studenti imaju snažniji osjećaj da njihovo moralno stajalište o prihvatljivosti koruptivnih strategija dijeli većina njihovih kolega.
- Kod studenata i osoblja nema značajnije razlike u procjeni posvećenosti nadležnih društvenih struktura antikoruptivnom djelovanju. Preovladava mišljenje da, kod odgovornih i onih koji bi trebalo doprinijeti promjeni nema iskrene namjere da nešto ozbiljno poduzmu.
- Spremnost na suprotstavljanje korupciji se u većini slučajeva svodi na pisanje anonimnih prijava.

Upoznatost nastavnog osoblja javnih univerziteta sa antikorupcijskim propisima

4.1. Uvod i metodologija

U sklopu projekta *Prevenција korupcije u visokom obrazovanju kroz unapređenje transparentnosti na univerzitetima u BiH*, Transparency International Bosne i Hercegovine je sproveo i istraživanje o tome koliko su nastavno i administrativno osoblje javnih univerziteta u BiH upoznati sa postojanjem i realizacijom propisa usmjerenih ka prevenciji korupcije u visokom obrazovanju. Planom istraživanja bilo je predviđeno da se mišljenje o ovoj temi dobije od naučnih i administrativnih radnika na svim javnim univerzitetima u BiH, međutim tokom realizacije aktivnosti na terenu došlo je do odstupanja. Univerziteti koji nisu navedeni u rezultatima nisu imali razumijevanja za ciljeve istraživanja, tako da je njihov odgovor izostao. Zato će u analizi rezultata biti predstavljeni odgovori ispitanika samo iz 5 univerzitetskih centara.

Upitnici su e-mailom i poštom slani ispitanicima i oni su samostalno popunjavali taj upitnik.

Uzorak istraživanja obuhvatio je 256 ispitanika, od kojih je 40 (15,6%) zaposleno na Univerzitetu u Tuzli, 18 (7%) na Univerzitetu u Sarajevu, 89 (34,8%) na Univerzitetu u Zenici, 32 (12,5%) na Univerzitetu u Bihaću i 77 (30,1%) u Mostaru.

Tabela 11. Univerzitetski centri

	Frekvence	%
Tuzla	40	15,6
Sarajevo	18	7,0
Zenica	89	34,8
Bihac	32	12,5
Mostar	77	30,1
Total	256	100,0

U odnosu na poziciju koju imaju na fakultetu ispitanici su bili iz „redova“ profesora u 33,2% slučajeva, administrativnih radnika 28,1% i asistenata u 23,8% slučajeva. Znatan broj ispitanika 14,8% nije dalo odgovor na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti koju vrsta posla obavljaju.

Tabela 12. Pozicija ispitanika

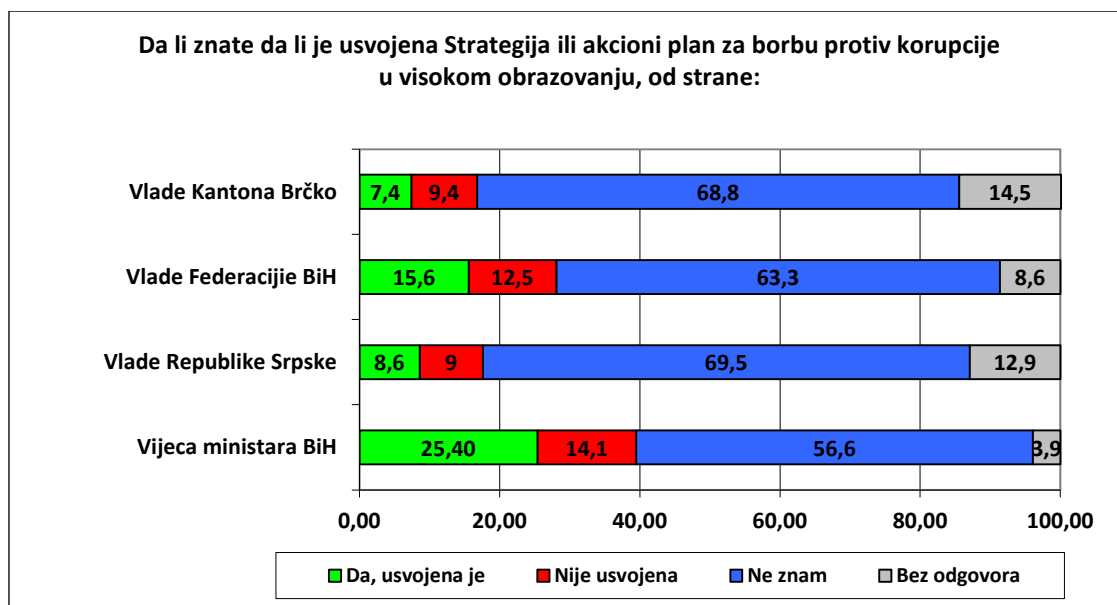
	Frekvence	%
Bez odgovora	38	14,8
Asistent	61	23,8
Profesor	85	33,2
Administrativni radnik	72	28,1
Total	256	100,0

4.2. Osnovne frekvence

Najveći broj ispitanika ne zna da li je usvojena strategija ili akcioni plan za borbu protiv korupcije u visokom obrazovanju bez obzira da li se misli na državni ili entitetski nivo. Kako se može vidjeti na *Grafikonu 16*, procenat ispitanika koji ne zna odgovor na ovo pitanje je vrlo visok i kreće se od 56,6% do 69,5%. Takođe, ispitanici su odbijali da daju odgovor u 3,9% do 14,5% slučajeva.

S druge strane, jedna četvrtina anketiranih navodi da je Strategija usvojena od strane Vijeća ministara BiH, 15,6% Vlade Federacije BiH, 8,6% Vlade RS i 7,4% Vlade Brčko distrikta.

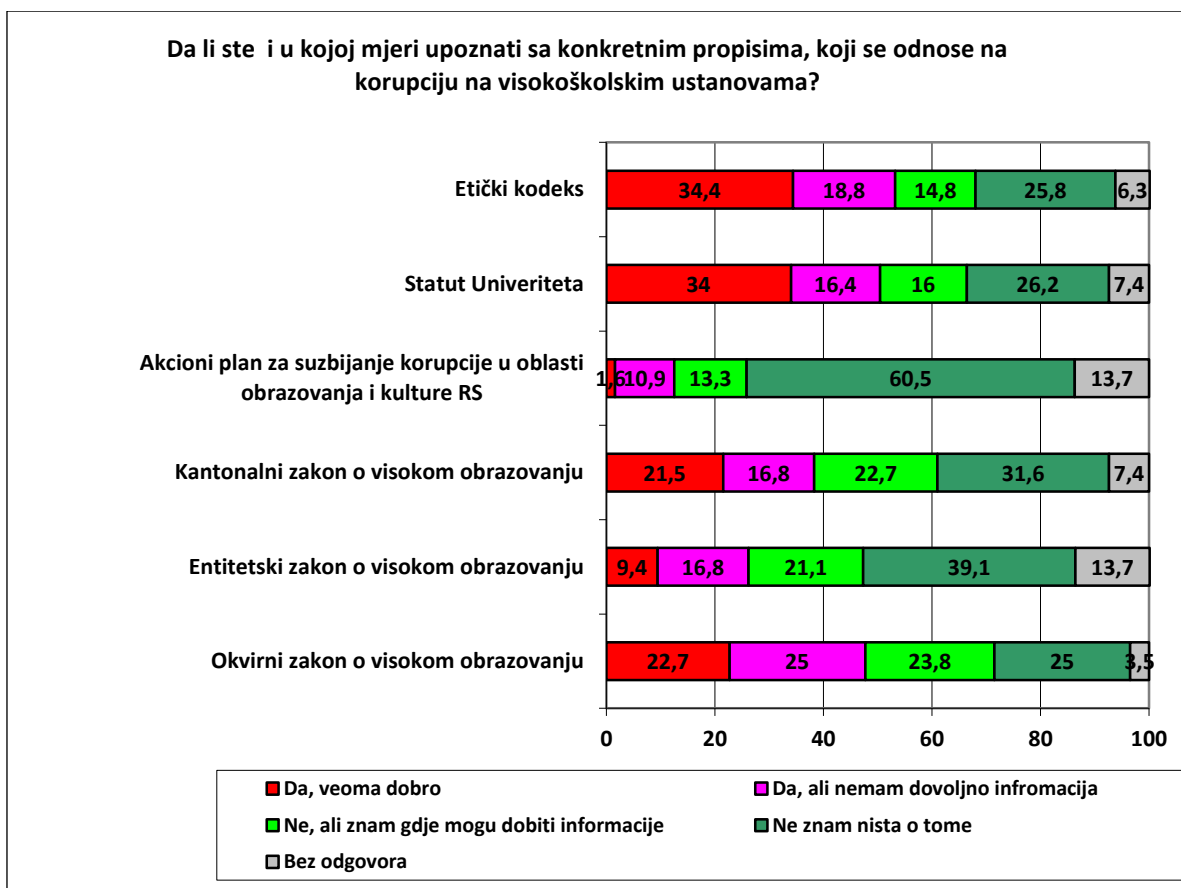
Naime, samo na nivou RS posotji Akcioni plan, a ne Strategija, za borbu protiv korupcije. Na nivou BiH postoji Startegija za borbu protiv korupcije u BiH koja važi za sve javne institucije i koja predvidja za sve instucije usvajanje antikorupcijskih planova, odnosno planova integriteta, što pokazuje veliki nivo neupoznatosti osoblja sa postojanjem pomenutih akata.

Grafikon 16. Upoznatost o antikoruptivnim aktima

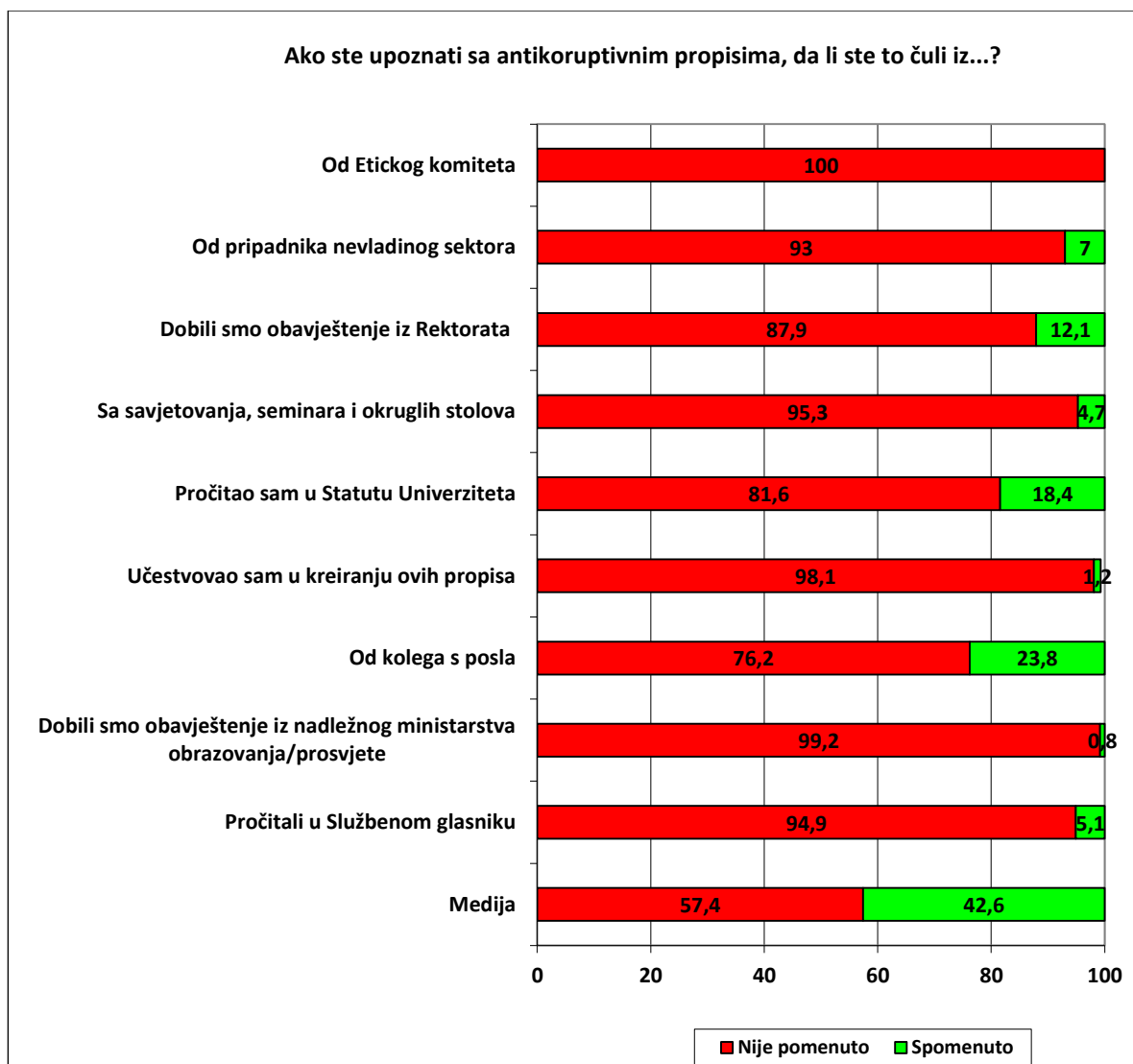
Na pitanje Da li ste i u kojoj mjeri upoznati sa konkretnim propisima, koji se odnose na korupciju na visokoškolskim ustanovama ispitanici su pokazali visok procenat neupućenosti, što je ilustrovano Grafikonom 17. Primjera radi, ako izuzemo Akcioni plan za suzbijanje korupcije u oblasti obrazovanja i kulture u RS, koji je nepoznanica najvećem broju ispitanika jer se odnosi na drugi entitet, visoka neupućenost se odnosi na entitetski zakon o visokom obrazovanju (60%), kantonalni zakon o visokom obrazovanju (54,3%) i Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH (48,8%).

Ispitanici su najinformisaniji o etičkim kodeksima. Svaki drugi ispitanik (54,3%) ima informacije o ovom kodeksu, a čak i 34,4% njih je veoma dobro upućeno u detalje na koje se odnosi. Dalje, 50,4% ispitanika je upućeno u Statut Univerziteta, od čega 34% veoma detaljno, a 47,7% je informisano o Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju. U Kantonalni zakon o visokom obrazovanju upućeno je 38,3%, a u Entitetski zakon o visokom obrazovanju 26,2% ispitanika.

Grafikon 17. Upoznatost sa propisima

Ispitanici su se iz različitih izvora informisali o propisima koji se odnose na antikorupciju. Kako se može vidjeti na *Grafikonu 18.*, najzastupljeniji izvor informisanja su mediji jer je najveći broj ispitanika (42,6%) upravo ovako odgovorio. Posle toga, kolege s posla su u 23,8% odgovora bile te koje su upućivale potrebne informacije. Nešto manje od petine anketiranih, 18,4% je pročitalo Statut Univerziteta, a 12% se informisalo kroz zvaničan dopis Rektorata Univerziteta. Nevladin sektor je u 7% odgovora bio izvor informacija, Službeni glasnik u 5,1%, a različiti oblici stručnog usavršavanja (seminari, savjetovanja i sl.) u 4,7% odgovora. Zanimljivo da zvanično tijelo pri Univerzitetu, Etički komitet, nije naveden ni kod jednog ispitanika kao izvor za informisanje o propisima koji tretiraju problem korupcije.

Grafikon 18. Izvori informacija o propisima

Na pitanje *Molimo Vas da navedete koje su mjere, u okviru sadašnjih propisa, predviđene sa ciljem prevencije korupcije* ispitanici su navodili više odgovora, a u analizi su uzeta u obzir prva tri. Kako se može vidjeti na tabelama 9., 10. i 11. skoro tri četvrtine ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje, što potvrđuje slabu upućenost osoblja u aktuelne mjere i antikorupcijske propise na matičnim fakultetima. Suprotno tome, oni koji su odgovorili, navodili su raznovrsne mjere, a u najvećem broju 5,5% transparentnost organizovanja ispita, rad Etičke komisije 5,4% i zabranu primanja poklona (4,3%) od studenata (nakon odbrane diplomskog rada i sl.) i saradnju sa nadležnim institucijama (3,9%). Pored toga, mali broj je naveo edukacijske programe za osoblje i studente (2,8%), primjenu postojećih disciplinskih mjera za one koji počine neko od dela u domenu korupcije (2,7%), uvažavanje mišljenja studenata kroz primjenu anketiranja (2,4%), zabranu prodaje udžbenika (2%), osnivanje Agencije za borbu protiv korupcije (1,6%) i slično.

Tabela 13. Koje su mjere, u okviru sadašnjih propisa, predviđene sa ciljem prevencije korupcije?

	Frekvence	%
bez odgovora	190	74,2
transparentnost ispita	13	5,1
zabrana prodaje udžbenika	3	1,2
mogućnost propisnog delovanja studentskih organizacija	1	,4
mere su uopštene, nisu efikasne	3	1,2
zabrana primanja poklona (pri diplomskom ispitu)	8	3,1
mogućnost prijave korupcije	2	,8
saradnja sa nadležnim radi osiguranja pristupa informacijama	6	2,3
suspenzija, pismeni ukor, otpust (disciplinske mjere i sl.)	6	2,3
etička komisija	8	3,1
poštovanje važeće legislative	3	1,2
saradnja Univerziteta i TI BiH i NVO	1	,4
edukacija (trening) studenata i/ili osoblja	2	,8
anketiranje studenata	4	1,6
osnivanje Agencije za borbu protiv korupcije	3	1,2
izjava o nepristrasnosti i poverljivosti	3	1,2
Total	256	100,0

Tabela 14. Koje su mjere, u okviru sadašnjih propisa, predviđene sa ciljem prevencije korupcije?

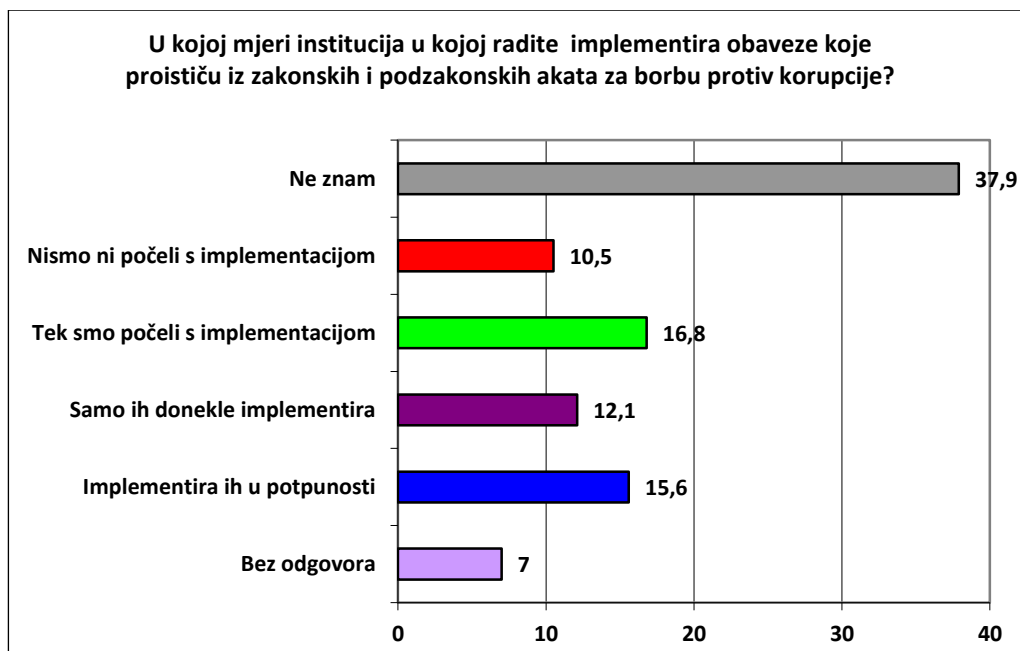
	Frekvence	%
bez odgovora	228	89,1
transparentnost ispita	1	,4
zabrana prodaje udžbenika	2	,8
propisna organizacija prijemnog ispita	1	,4
mogućnost propisnog delovanja studentskih organizacija	1	,4
zabrana primanja poklona (pri diplomskom ispitu)	3	1,2
saradnja sa nadležnim radi osiguranja pristupa informacijama	4	1,6
suspenzija, pismeni ukor, otpust (disciplinske mjere)	1	,4
etička komisija	6	2,3
poštovanje važeće legislative	2	,8
edukacija (trening) studenata i/ili osoblja	5	2,0
anketiranje studenata	1	,4
Kampanja	1	,4
Total	256	100,0

Tabela 15. Koje su mjere, u okviru sadašnjih propisa, predviđene sa ciljem prevencije korupcije?

	Frekvence	%
Bez odgovora	248	96,9
mogućnost propisnog delovanja studentskih organizacija	1	,4

zabrana primanja poklona (pri diplomskom ispitu)	1	,4
etička komisija	1	,4
anketiranje studenata	1	,4
osnivanje Agencije za borbu protiv korupcije	1	,4
Kampanja	1	,4
izjava o nepristrasnosti i poverljivosti	2	,8
Total	256	100,0

Najveći broj ispitanika (37,9%) ne zna u kojoj mjeri institucija u kojoj rade implementira obaveze koje proističu iz zakonskih i podzakonskih akata za borbu protiv korupcije. Skoro je podjednak broj odgovara da su univerziteti tek počeli sa implementiranjem obaveza (16,8%) ili ih implementiraju u potpunosti (15,6%). Kod 12,1% ispitanika vlada mišljenje da su donekle implementirane obaveze antikorupcijskog karaktera, a 10,5% da nisu ni započete.

Grafikon 19. U kojoj mjeri institucije provode mjere borbe protiv korupcije?

Razlozi za individualnu dinamiku realizacije antikorupcijskih obaveza od univerziteta do univerziteta se, prema mišljenju anketiranog osoblja, mogu dovesti u vezu sa nepostojanjem interesovanja za sprečavanje korupcije u akademskim vodama (8,2%), neefikasnošću sistema

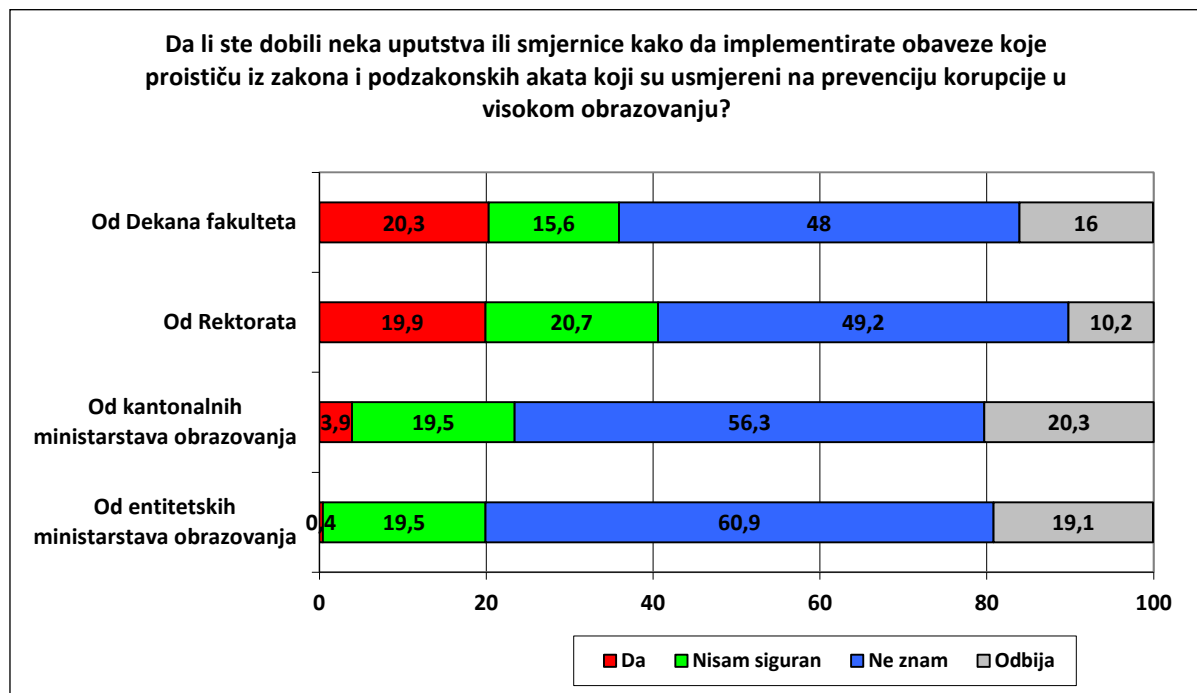
i resursa da u praksi primijene propise (5,1%), konfuzijom usljed neregulisane pravne regulative odnosa države, entiteta i kantona (4,3%), opštom društvenom krizom (3,9%) ili činjenicom da ih menadžment univerziteta ne percipira kao korupciju (2%).

Tabela 16. Razlozi za (ne)provođenje propisa

	Frekvence	%
bez odgovora	169	66,0
nema interesovanja za ovu pojavu	19	7,4
društvena kriza	10	3,9
odsustvo akademske i građanske odgovornosti	2	,8
ne opažaju se kao korupcija	5	2,0
pravna neregulisanost odnosa države, entiteta i kantona	10	3,9
nadležni ne informišu osoblje o propisima	10	3,9
nedosljedna primjena propisa	3	1,2
neefikasnost sistema i resursa	10	3,9
nekompetentnost menadžmenta	4	1,6
djelovanje u skladu sa propisima	4	1,6
opterećenost nastavnog osoblja	2	,8
poboljšanje uslova rada	1	,4
poštuju se propisi	4	1,6
treba vremena, tek se počelo	1	,4
senzibilisanost novog menadžmenta	2	,8
Total	256	100,0

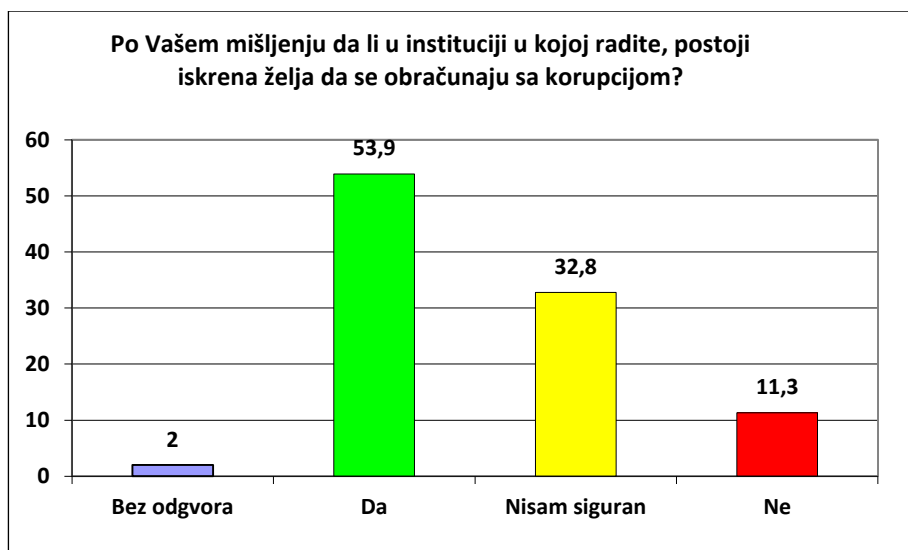
Zabrinjavajuće je da je vrlo mali broj ispitanika dobio smjernice za primjenu antikorupcijskih mjera na svojim fakultetima. Kako se može vidjeti na *Grafikonu 20.*, jedna

petina osoblja koje je anketirano je dobilo uputstva od Dekana fakulteta (20,3%) ili Rektorata Univerziteta (19,9%), a tek 3,9% od kantonalnih ministarstava obrazovanja.

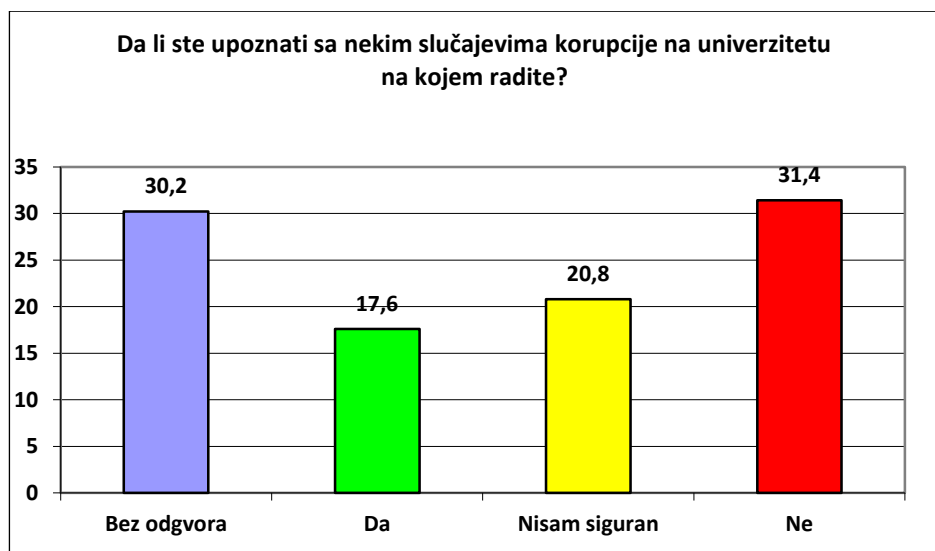
Grafikon 20. Izvor smjernica za implementaciju propisa

Jedna polovina anketiranih ispitanika (53,9%) smatra da na fakultetu na kojem rade postoji iskrena želja da se spriječi korupcija. Jedna trećina (32,8%) nije sigurna, a jedna desetina (11,3%) sumnja da ovakva namjera postoji. Dakle, pretpostavke o psremnosti da se menadžment i osoblje „uhvate u koštac“ sa korupcijom i spriječe dalje aktivnosti ovog tipa na univerzitetima, nisu baš najoptimističnije iz prizme anketiranih. No, za početak je dovoljno i to da je polovina procjenila da motiv postoji, što otvara put konkretnom djelovanju.

Grafikon 21. Spremnost univerziteta da se bore protiv korupcije

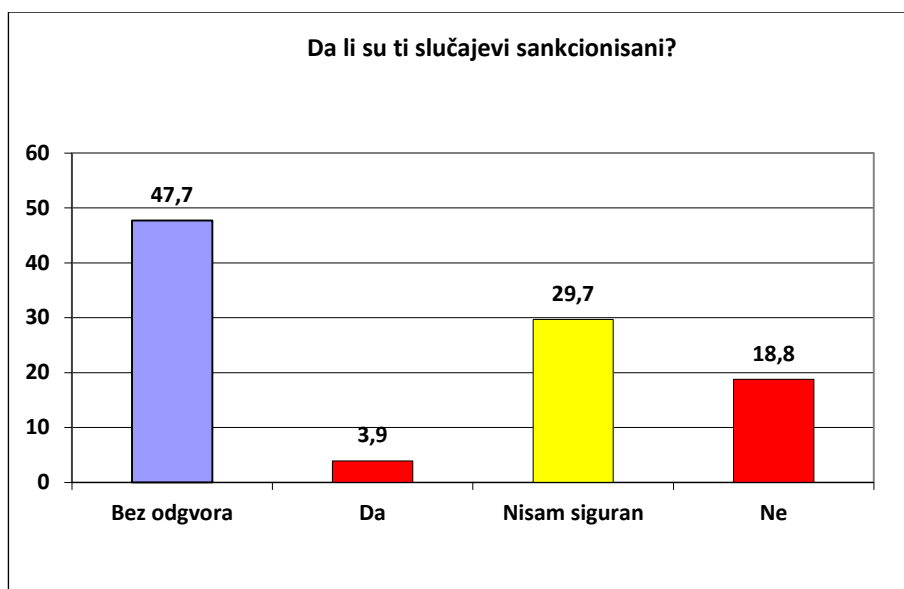
Na pitanje *Da li ste upoznati sa nekim slučajevima korupcije na univerzitetu na kojem radite* jedna trećina ispitanika (31,4%) je odgovorila negativno, a skoro jednak broj po jedna petina potvrdno (17,6%) ili nije bila sigurna (20,8%). Takođe, znatan broj ispitanika 30,2% nije odgovorio na ovo pitanje. Može se očekivati da je korupcija prisutnija u većem stepenu nego što su to potvrdili ispitanici s obzirom na veliki broj odgovora *nisam siguran* i onih koji nisu željeli odgovoriti na ovo pitanje.

Grafikon 22. Upoznatost sa slučajevima korupcije

Ispitanici koji su priznali da je bilo korupcije na fakultetima na kojima rade, navode da je u svega 3,9% situacija takvo nešto sankcionisano. Jedna trećina (29,7%) nije bila sigurna kakav je bio krajnji ishod ovih slučajeva, a jedna petina (18,8%) da nije bilo nikakvih kazni.

Svakako da ovakva situacija ne ide u prilog antikorupcijskim zalaginjama, jer nije bilo javne osude i kazne nedozvoljenog ponašanja.

Grafikon 23. Sankcionisanje slučajeva korupcije

Veliki broj ispitanika (59,8%) nije odgovorio na pitanje šta treba preduzeti kako bi se unaprijedila borba protiv korupcije na univerzitetima, što govori o njihovoj slaboj motivisanosti da se bave ovom socijalnom pojavom. Suprotno tome, 12,5% ispitanika smatra da bi sankcionisanje korumpiranih bilo efikasna antikorupcijska mjera. Pored toga, ispitanici su predložili informisanje osoblja i studenata o aktualnim propisima u 7,4% slučajeva, preciziranje plana i strategije antikorupcijskog djelovanja na univerzitetu (4,7%), primjenu postojeće pravne regulative (4,7%), veću zainteresovanost nadležnih na univerzitetu za antikorupcijsko djelovanje (4,7%) i transparentnost rada na univerzitetu (4,7%).

Tabela 17. Šta treba uraditi da bi se unaprijedila borba protiv korupcije na univerzitetu?

	Frekvence	%
bez odgovora	153	59,8
standardizacija (osiguranje kvaliteta)	7	2,7
anketiranje studenata (ocenjavanje nastavnog osoblja)	4	1,6
dosledna primena pravilnika o ocenjivanju	1	,4
transparentnost rada nastavnog osoblja	8	3,1

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

preciziranje plana i strategije antikorupcije	11	4,3
sankcionisanje korumpiranih	10	3,9
primena pravne regulative	11	4,3
pravno urediti odnos države, entiteta i kantona	6	2,3
informisanje osoblja i studenta o propisima	14	5,5
veća zainteresovanost za problem	11	4,3
adekvatna nagrada nastavnom osoblju (adekvatne plate)	1	,4
oformiti grupu zaposlenih za rad na suzbijanju korupcije	2	,8
rigorozni kriteriji pri zapošljavanju osoblja	1	,4
edukacija osoblja o prepoznavanju i delovanju u slučajev	2	,8
ukidanje pismenog polaganja ispita ili uvocenje polaganj	2	,8
preispitivanje svake sumnje na korupciju	10	3,9
smena rukovodstva univerziteta	2	,8
Total	256	100,0

Tabela 18. Šta treba uraditi da bi se unaprijedila borba protiv korupcije na univerzitetu?

	Frekvence	%
bez odgovora	213	83,2
standardizacija (osiguranje kvaliteta)	1	,4
anketiranje studenata (ocenjavanje nastavnog osoblja)	3	1,2
transparentnost rada nastavnog osoblja	4	1,6
preciziranje plana i strategije antikorupcije	1	,4

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

sankcionisanje korumpiranih	18	7,0
primena pravne regulative	1	,4
informisanje osoblja i studenta o propisima	4	1,6
veća zainteresovanost za problem	1	,4
adekvatna nagrada nastavnom osoblju (adekvatne plate)	3	1,2
poboljšanje tehnoloških kapaciteta	2	,8
edukacija osoblja o prepoznavanju i delovanju u slučajev	4	1,6
preispitivanje svake sumnje na korupciju	1	,4
Total	256	100,0

Tabela 19. Šta treba uraditi da bi se unaprijedila borba protiv korupcije na univerzitetu?

	Frekvence	%
bez odgovora	247	96,5
unapredjenje izdavačke delatnost	1	,4
sankcionisanje korumpiranih	4	1,6
informisanje osoblja i studenta o propisima	1	,4
oformiti grupu zaposlenih za rad na suzbijanju korupcije	2	,8
rigorozni kriteriji pri zapošljavanju osoblja	1	,4
Total	256	100,0

4.3. Zaključci

- Najveći broj ispitanog osoblja na univerzitetima nije informisan o tome da li je na nivou države ili entiteta usvojena strategija ili akcioni plan za borbu protiv korupcije u visokom obrazovanju. Jedna četvrtina anketiranih navodi da je Strategija usvojena od strane Vijeća ministara BiH, 15,6% Vlade Federacije BiH, 8,6% Vlade RS i 7,4% Vlade Brčko distrikta.
- Ispitanici su pokazali visok stepen neupućenosti u konkretne propise koji se odnose na korupciju na visokoškolskim ustanovama, posebno na entitetski zakon o visokom obrazovanju (60%) i kantonalni zakon o visokom obrazovanju (54,3%). Dokument pod nazivom Etički kodeks je najpoznatiji anketiranom univerzitetskom osoblju, jer svaki drugi ispitanik ima informacije o ovom kodeksu. Slična situacija je i sa statutom univerziteta i Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju. U kantonalni zakon o visokom obrazovanju upućeno je 38,3%, a u entitetski zakon o visokom obrazovanju 26,2% ispitanika.
- Najzastupljeniji izvor informisanja o postojećim antikorupcijskim propisima i mjerama su mediji (42,6%), zatim kolege s posla (23,8%) i statut univerziteta (18,4%). Nešto više od desetine anketiranih informisalo se kroz zvaničan dopis rektorata univerziteta, a 7% kroz aktivnosti nevladinog sektora.
- Anketirano univerzitetsko osoblje slabo je upućeno u aktuelne mjere i antikorupcijske propise na matičnim fakultetima. Oni koji su odgovorili, naveli su transparentnost organizovanja ispita (5,5%), rad Etičke komisije (5,4%), zabranu primanja poklona (4,3%), saradnju sa nadležnim institucijama (3,9%), edukacijske programe za osoblje i studente (2,8%), primjenu postojećih disciplinskih mjera za one koji počine neko od djela u domenu korupcije (2,7%), uvažavanje mišljenja studenata kroz primjenu anketiranja (2,4%), zabranu prodaje udžbenika (2%) i osnivanje Agencije za borbu protiv korupcije (1,6%).
- Univerziteti različitom dinamikom realizuju obaveze koje proizilaze iz postojećih antikorupcijskih propisa, a prema mišljenju skoro jednakog broja ispitanika stanje je takvo da su tek počeli sa implementiranjem obaveza (16,8%) ili ih implementiraju u potpunosti (15,6%). Zabrinjavajući podatak je to da jedna desetina anketiranih smatra da ove aktivnosti nisu ni počele, a nešto više od jedne trećine i ne zna kakva je situacija po ovom pitanju. Razlozi su nepostojanje interesovanja za sprečavanje korupcije u akademskim vodama (8,2%), neefikasnost sistema i resursa da u praksi primjene propise (5,1%), konfuzija usljed neregulisane pravne regulative odnosa države, entiteta i kantona (4,3%), opšta društvena kriza (3,9%) ili činjenica da menadžment univerziteta ne percipira određene radnje kao korupciju (2%).

- Zabrinjavajuće je da je vrlo mali broj ispitanika dobio smjernice za primjenu antikorupcijskih mjera na svojim fakultetima i to dekana fakulteta (20,3%), rektorata univerziteta (19,9%), ili kantonalnih ministarstava obrazovanja (3,9%).
- Jedna polovina anketiranih ispitanika smatra da na matičnom fakultetu ne postoji iskrena želja da se spriječi korupcija, jedna trećina nije sigurna, a jedna desetina sumnja da ovakva namjera postoji.
- Na pitanje *Da li ste upoznati sa nekim slučajevima korupcije na univerzitetu na kojem radite* jedna trećina ispitanika je odgovorila negativno, a skoro jednak broj po jedna petina potvrdno ili nije bila sigurna. Nešto manje od jedne trećine ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje.
- U svega 3,9% situacija sankcionisani su slučajevi korupcije na univerzitetima. Jedna trećina ispitanika nije bila sigurna u krajnji ishod ovih slučajeva, a jedna petina je odgovorila da nije bilo nikakvih kazni što se može tumačiti kao prihvatanje i odobravanje korupcijskih radnji.
- Ispitanici su pokazali slabu motivisanost za predlaganje konkretnih antikorupcijskih mjera na univerzitetima (59,8% nije odgovorio šta treba preduzeti). Drugi su predlagali sankcionisanje korumpiranih (12,5%), informisanje osoblja i studenata o aktuelnim propisima (7,4%), preciziranje plana i strategije antikorupcijskog djelovanja na univerzitetu (4,7%), primjenu postojeće pravne regulative (4,7%), veću zainteresovanost nadležnih na univerzitetu za antikorupcijsko djelovanje (4,7%) i transparentnost rada na univerzitetu (4,7%).

Istraživanje transparentnosti javnih univerziteta u BiH

S ciljem utvrđivanja nivoa transparentnosti univerziteta u BiH, TI BiH je sproveo i istraživanje o nivou primjene zakona o slobodi pristupa informacijama od strane univerziteta, odnosno fakulteta u BiH. S obzirom na to da su univerziteti javne institucije, na koje se primjenjuju zakoni o slobodi pristupa informacijama, te da je upravo transparentnost najjača osnova za efikasnu prevenciju korupcije, bilo je neophodno ispitati i da li ta transparentnost postoji na institucionalnom nivou.

Kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri univerziteti provode zakon o slobodi pristupa informacijama, upućeni su zahtjevi za informacije svim javnim univerzitetima i fakultetima.

U zahtjevima upućenim univerzitetima, tražene su sljedeće informacije

- Podatak o visini sredstava iz budžeta odobrenih za finansiranje univerziteta i podatak o visini vlastitih prihoda univerziteta ostvaren u 2010.g.
- finansijski plan univerziteta za 2010.g.
- godišnji finansijski izvještaj univerziteta za 2010.g.
- podatak o sprovedenim javnim nabavkama u 2010.g.

S druge strane, od fakulteta su zahtijevani:

- podaci o objavljenim konkursima za izbor akademskog osoblja u 2010.g.
- odluke o izboru kandidata za određeno naučno-nastavno/umjetničko-nastavno/saradničko zvanje u 2010.
- finansijski plan fakulteta i izvještaj o finansijskom poslovanju za 2010.g.
- podatak o visini vlastitih prihoda fakulteta ostvaren u 2010.g.
- izvještaj o radu visokoškolske ustanove za 2010.g.

Prema Zakonu, rok za dostavljanje informacija je 15 dana, te je praćeno ne samo da li su univerziteti i fakulteti dostavljali tražene informacije, već i da li su one stigle u zakonom propisanoj formi i u roku. U slučajevima kada informacije nisu dostavljene u roku, institucijama su slani ponovni zahtjevi, odnosno tzv. urgencije.

5.1. Rezultati istraživanja

5.1.1. Univerzitet u Sarajevu

Univerzitet u Sarajevu nije intergrisan, i sastoji se od 23 fakulteta, zasebnih pravnih lica. Na adrese fakulteta su upućeni pojedinačni zahtjev za slobodan pristup gore navedenim informacijama i rezultati su sljedeći:

- Upućeno je 23 zahtjeva za informacije.
- U zakonskom roku odgovoreno je na 4 zahtjeva (17,3%).
- Upućeno je 19 urgencija.
- Odgovoreno je na 15 urgencija u roku od 15 dana (78,9%).
- Upućene su još 3 urgencije na preostala 3 fakulteta
- Nakon trećeg zahtjeva ukupno je dostavljeno 22 odgovora

Kada je u pitanju sadržaj, odnosno potpunost dostavljenih informacija, rezultati su sljedeći:

- Sve tražene informacije dostavilo je 12 fakulteta (53,1%);
- Djelimične informacije je dostavilo 7 fakulteta;
- 3 fakulteta su odobrila pristup informacijama u svojim prostorijama, uz saglasnost osnivača.
- 1 fakultet nije dostavio informacije.
- Samo 9 odgovora je sačinjeno u formi upravnog akta, odnosno formi predviđenoj zakonom.

5.1.2. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Univerzitet „Džemal Bijedić“ nije intergrisan, i sastoji se od 7 fakulteta, zasebnih pravnih lica. Nakon upućenih zahtjeva fakultetima i primljenih odgovora, rezultati su bili sljedeći:

- Upućeno 7 zahtjeva za pristup informacijama na adrese fakulteta;
- U zakonskom roku odgovoreno je samo na 1 zahtjev (14,2%);
- Na upućenih 6 urgencija, odgovoreno je na 4 urgencije u roku od 15 dana;
- Upućene još 2 urgencije na preostala 2 fakulteta;
- Odgovoreno na jednu urgenciju, dok je izostao jedan odgovor.
- Na kraju je odgovoreno na 85,7% zahtjeva.

Kada je u pitanju potpunost informacija, presjek je sljedeći:

- Sve tražene informacije dostavilo je 2 fakulteta (28,5%);
- Djelimične informacije je dostavilo 4 fakulteta;
- 1 fakultet nije dostavio informacije.
- Nijedan fakultet nije dostavio odgovor u formi upravnog akta.

5.1.3. Sveučilište u Mostaru

Sveučilište u Mostaru nije intergrisano, i sastoji se od 10 fakulteta, zasebnih pravnih lica. Nakon što su na adrese fakulteta upućeni zahtjevi, odgovori su pristizali na sljedeći način:

- U zakonskom roku nije odgovoreno ni na jedan zahtjev;
- Upućeno je 10 urgencija;
- Odgovoreno je na 9 urgencije u roku od 15 dana;
- Nakon druge urgencije odgovoreno je na sva zahtjeve.

Kada su u pitanju forma i sadržina informacija, rezultati su sljedeći:

- Sve tražene informacije dostavilo je 3 fakulteta;
- Djelimične informacije je dostavilo 7 fakulteta;
- Ni jedan odgovor nije bio u formi upravnog akta.

5.1.4. Univerzitet u Tuzli

Univerzitet u Tuzli je integrisan, i sastoji se od 14 fakulteta, članica Univerziteta. Iz razloga što je

Univerzitet integrisan, te tražene informacije nisu bile pod kontrolom fakulteta, nakon upućivanja zahtjeva za slobodan pristup informacijama svim fakultetima, TI BiH se obratio Rektoratu Univerziteta u Tuzli tražeći iste informacije. Rezultati su sledeći:

- Univerzitet u Tuzli je u dva navrata (sa izvinjenjem što kasne sa odgovorom) dostavio sve tražene informacije;
- Prvi odgovor je stigao u Zakonskom roku od 15 dana;
- Odgovori nisu dostavljeni u formi upravnog akta.

5.1.5. Univerzitet u Bihaću

Univerzitet u Bihaću je integrisan, i sastoji se od 7 fakulteta, članica Univerziteta, bez statusa pravnog lic, zbog čega se TI BiH obratio Rektoratu Univerziteta tražeći već navedene informacije. Rezultati su sljedeći:

- Rektorat Univerziteta u Bihaću je dostavio tražene informacije, izuzev podataka o objavljenim konkursima za izbor akademskog osoblja u 2010. godini kao i Odluka o izboru kandidata za određeno naučno-nastavno/umjetničko-nastavno/saradničko zvanje u 2010. Informacije su dostavljali fakulteti, tačnije 4 fakulteta od 7.
- Odgovor na ponovljen zahtjev za dodatne informacije upućen Rektoratu je stigao u zakonskom roku od 15 dana.
- Odgovor nije dostavljen u formi upravnog akta.

5.1.6. Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Univerzitet u Istočnom Sarajevu je takođe integrisan, i sastoji se od 17 fakulteta, članica Univerziteta, bez statusa pravnog lica. Na upućene zahtjeve za informacije na adrese fakulteta u Istočnom Sarajevu, TI BiH su stizali odgovori da fakulteti nemaju status pravnog lica, da su samo organizacione jedinice Univerziteta, te da se za tražene informacije obrati na adresu Rektorata Univerziteta u Istočnom Sarajevu. S tim u vezi, TI BiH se 07.10.2011.godine, obratio Rektoratu, te tražio informacije, a rezultati su sljedeći:

- Univerzitet u Istočnom Sarajevu nije dostavio sve tražene informacije. Na jedan zahtjev je odgovoreno u Zakonom predviđenom roku, ali na drugi zahtjev, tj. dopunu, nije pristigao odgovor. Dostavljene su informacije vezane za podatke o visini sredstava iz Budžeta odobrenih za finansiranje Univerziteta, podatke o visini vlastitih prihoda Univerziteta ostvarenih u 2010.g., godišnji finansijski izvještaj Univerziteta za 2010.g. i podatke o sprovedenim javnim nabavkama u 2010.g., međutim informacije i podatke o objavljenim konkursima za izbor akademskog osoblja u 2010.g. i Odluke o izboru kandidata za određeno naučno-nastavno/umjetničko-nastavno/saradničko zvanje u 2010. nisu dostavljene.
- Odgovor nije u formi upravnog akta.

5.1.7. Univerzitet u Zenici

Univerzitet u Zenici je integrisan, i sastoji se od 8 fakulteta bez statusa pravnog lica. TI BiH je na adrese 7 fakulteta (Politehnički fakultet je bio u osnivanju, te zbog toga njemu nije upućen zahtjev), prosljedio zahtjeve tražeći iste informacije kao i u dlučaju prethodno navedenih univerziteta. Odgovori su dostavljeni na sljedeći način:

- U zakonskom roku od 15 dana stiga je odgovor od Rektorata Univerziteta, u kome se obrazlaže da je Univerzitet integrisan, te da tražene informacije nisu pod kontrolom fakulteta članica, te je na ponovljeni zahtjev Univerzitet u Zenici odobrio pristup informacijama, ali u prostorijama Univerziteta.
- Odgovor je stigao u formi upravnog akta.

5.1.8. Univerzitet u Banjoj Luci

Univerzitet u Banja Luci je takođe integrisan, i sastoji se od 16 fakulteta, članica Univerziteta, bez statusa pravnog lica. Nakon upućenih dopisa na adrese svih fakulteta TI BiH su stizali odgovori da tražene informacije nisu pod kontrolom fakulteta, zbog čega je ponovni dopis upućen na adresu Rektorata Univerziteta i zaprimljen je odgovor u Zakonom predviđenom roku, sa svim traženim informacijama.

5.2. Analiza rezultata

Ovim istraživanjem obuhvaćeni su svi javni univerziteti i fakulteti u BiH. Analizom dinamike pristizanja odgovora jasno je da osnovni problem predstavlja nepoštovanje zakonskih rokova, kao i nepoznavanje odredbi zakona o slobodi pristupa informacijama, što se ogleda kroz stalna pitanja vezana za razloge traženja informacija, traženja odobrenja osnivača, kao i nedostavljanja svih traženih informacija. Za ovo može biti razlog loša organizacija, pogotovo integrisanih univerziteta, koji kao razloge kašnjenja tj. kršenja zakonskih rokova navode selidbe, veliki obim posla, pa čak i nemogućnost da nađu osobu koja bi mogla da sačini i prosljedi informacije (iako su za dostavu informacija zauduženi samo službenici za informisanje, koji po Zakonu moraju da postoje u svakoj javnoj instituciji). Ipak, pozitivni su primjeri nekoliko fakulteta koji su u telefonskom razgovoru ili putem elektronske pošte najavili kašnjenje dostave informacija, iako time ne nestaje problem nepoštivanja rokova.

Kroz odgovore koji su pristizali TI BiH, takođe je evidentno da su pisani samo u formi običnog odgovora na Zahtjev, a ne u formi upravnog akta, tj. rješenja. Tek nekoliko fakulteta/univerziteta je svoj odgovor dostavilo u Zakonom određenoj formi, gdje su navedene mogućnosti postupanja po pravnim lijekovima, što predstavlja veliki problem u slučajevima kada građanin uputi zahtjev, a ne obrazlože mu se njegove mogućnosti i prava na žalbu.

Kroz sprovođenje ovog istraživanja, pojavio se i problem odobravanja pristupa informacijama samo u prostorijama fakulteta/univerziteta, čak i nakon niza ponovno

upućenih dopisa i zahtjeva za dostavljanje informacija na poštansku adresu TI BiH. Zakonima o slobodi pristupa informacijama u BiH propisani su načini na koje se može dostaviti tražena informacija, ali ne i da se informacija mora dostaviti poštanskim putem, čak iako onaj ko traži informaciju želi da, kako je Zakonom i propisano, snosi troškove umnožavanja informacija. Jedini način dobijanja informacija koji preostaje je odlazak na fakultet/univerzitet i neposredan uvid u tražene informacije, jer Zakon ne propisuje drugačije.

Informacije koje je TI BiH tražio od organa univerziteta i fakulteta su izuzetno obimne, što ne predstavlja razlog da se one dostavljaju polovično ili nepotpuno, što opet svjedoči olakom pristupu na Zahtjev za slobodan pristup informacijama. Pod polovičnim ili nepotpunim informacijama smatra se dostavljanje samo generalnih podataka, bez npr. jasnih prikaza tačno utrošenih sredstava ili prihoda. To se odnosi i na objavljene konkurse i odluke o imenovanjima gdje su često dostavljane samo polovične informacije o objavljenim konkursima, traženim uslovima i sl.

Po iskustvima koja su proistekla iz ovog istraživanja, običnom građaninu bi bilo potrebno u prosjeku 45 dana da dobije tražene informacije, i to pod uslovom da je dobro informisan i poznaje sve odredbe i mehanizme zakona o slobodi pristupa informacijama.

Još je neophodno napomenuti da su se pojedini fakulteti izjasnili da nisu u obavezi da prave Izvještaj o radu visokoškolske ustanove, te da su samo u obavezi da podnose redovne izvještaje osnivaču, te iz tog razloga isti nisu ni dostavljali.

Sumarna statistika svih dopisa pokazuje sljedeće:

- 40 upućenih zahtjeva za pristup informacija prema fakultetima i 8 prema rektoratima univerziteta;
- 6 upućenih zahtjeva za dodatne informacije;
- 5 zahtjeva za dostavljanje informacija poštanskim putem;
- U zakonskom roku odgovoreno je na 20,8% zahtjeva;
- Od ukupnog broja urgencija upućenih nakon nedostavljanja informacija, odgovoreno je na 81,5% zahtjeva;
- Na zahtjeve za dostavljanje dodatnih informacija odgovoreno na 50% zahtjeva.
- Iako je na 95% ukupnog broja zahtjeva odgovoreno, sve tražene informacije dostavilo je 39,5% fakulteta/univerziteta;

Posmatrajući poštivanje rokova i potpunost pristiglih informacija, krajnji zaključak je da javni univerziteti još uvijek nisu dosegli adekvatan nivo razumijevanja i primjene zakona o slobodi pristupa informacijama. Neophodno je prije svega edukovati osoblje, a posebno službenike za informisanje o odredbama i načinu primjene zakona, zatim zakone o slobodi pristupa informacijama dopuniti odredbama vezanim za prioritarno dostavljanje informacija poštanskim putem, te pravne službe uputiti na donošenje i dostavljanje odgovora u formi upravnog akta, kako bi primjena zakona, a samim tim i transparentnost univerziteta bila unaprijeđena.

Primjer Plana integriteta

Univerzitet u Tuzli⁵⁸

⁵⁸ Planovi integriteta su sačinjeni za šest javnih univerziteta: Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Banjoj Luci, Univerzitet u Zenici, Univerzitet u Tuzli, Sveučilište u Mostaru i Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Međutim, s obzirom na veliku sličnost između planova integriteta i činjenicu da sadrže istu strukturu, uz razlike u pojedinim mjerama, ovdje je prikazan samo jedan primjer. Svi planovi integriteta dostupni su na: <http://ti-bih.org/projekti/prevenција-korupcije-u-visokom-obrazovanju-kroz-unapredenje-transparentnosti-na-univerzitetima-u-bih/>

1. UVOD

Korupcija (*lat. corruptus – potplaćen*) je u današnjem bosanskohercegovačkom društvu široko rasprostranjena pojava, a suprotstavljanje korupciji predstavlja jedan od najvećih izazova savremenog društva. U *pravnom* smislu korupcija je krivično djelo, koje u svojoj osnovi ima zloupotrebu povjerenja ili funkcije koja se obavlja u upravi, sudskoj vlasti, privredi, politici, školstvu, kulturi ili umjetnosti, ali i u neprivrednim subjektima ili organizacijama, radi stjecanja materijalne ili nematerijalne koristi za koju nema pravne osnove. U *političkim* smislu, korupcija predstavlja povredu opšteg interesa zbog ličnog koristoljublja. Prema *etičkoj* odrednici korupcije, ova pojava je definisana kao „moralna pokvarenost“.

Je li, i u kojoj mjeri, korupcija prisutna i u **visokom obrazovanju**, i na javnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini? Tragajući za odgovorom na ovo pitanje provedeno je opsežno istraživanje, čiji su rezultati predstavljeni. No, generalno govoreći, univerzitet je ogledalo društva i vrlo je logično da sve pojave koje su prisutne u društvu budu prisutne i na univerzitetu. S druge, pak, strane, univerziteti su pokretači društva, mjesta na kojima se okupljaju intelektualci, umjetnici, istraživači, naučnici. Značajan dio misije svakog univerziteta počiva na obrazovanju koje bi, kao djelatnost od posebnog društvenog značaja, moralo biti zasnovano na najvišim etičkim vrijednostima. Zbog toga je odnos univerziteta i korupcije tema od visokog društvenog interesa. Univerziteti značajno više nego bilo koje druge organizacije imaju potrebu demonstrirati otpornost na korupciju.

Javni univerziteti predstavljaju najveći i najznačajniji resurs visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Procjenjuje se da približno 85% od ukupno 119.292⁵⁹ studenta pohađa javne univerzitete. Zbog toga, ali i zbog činjenice da primaju javna sredstva, njihov odnos prema korupciji je još značajniji.

Dva su ključna smjera **sprečavanja korupcije**: primjena preventivnih mjera i primjena represivnih mjera. Prevencijom se sprečava nastanak koruptivnih pojava, a represivne mjere se primenjuju onda kada je korupcija nastupila i kada su se njene posljedice ispoljile. Jedan od načina za smanjenje obima korupcije je otkrivanje i otklanjanje uzroka, odnosno rizika za nastanak i razvoj korupcije.

Plan integriteta predstavlja preventivnu antikorupcijsku mjeru. Plan integriteta je dokument koji nastaje kao rezultat samoprocjene izloženosti institucije rizicima za nastanak i razvoj korupcije, kao i izloženosti etički i profesionalno neprihvatljivim postupcima.

Cilj plana integriteta nije rješavanje pojedinačnih slučajeva korupcije, već uspostavljanje mehanizama koji će spriječiti i otkloniti okolnosti pogodne za nastanak korupcije, kao i neetičkih i neprofesionalnih postupaka u svim oblastima funkcionisanja institucije. Izradom plana integriteta institucija vrši procjenu kvaliteta regulative, kadrova i procesa u praksi u svim oblastima njenog funkcioniranja (upravljanje institucijom, finansijama, kadrovima,

⁵⁹ Saopštenje Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, br. I., godina VII., 31.5.2012. godine

javnim nabavkama, informacijama...), što je prvi korak u pravcu poboljšanja kvaliteta rada u tim oblastima. Cilj donošenja plana integriteta je jačanje integriteta institucije, koji podrazumijeva individualnu čestitost, profesionalizam, etičnost, institucionalnu cjelovitost, kao i način postupanja u skladu s moralnim vrijednostima. Jačanje integriteta institucije dovodi do smanjenja rizika da se javna ovlašćenja obavljaju suprotno svrsi zbog kojih su ustanovljena, što doprinosi poboljšanju kvaliteta rada institucije, a time i povećanju povjerenja javnosti u njen rad. Planom integriteta se na sistemski način uvodi jedan od mehanizama dobrog upravljanja.

Usvajanje **planova integriteta javnih univerziteta** ima posebnu važnost s obzirom na njihovu specifičnu misiju. Osim demonstriranja institucionalne odgovornosti, javni univerziteti imaju potrebu demonstrirati i akademski kredibilitet, budući da funkcionišu na načelima autonomije. Javni univerziteti su institucije visoko ovisne o povjerenju, budući da im društvo povjerava javna sredstva i autonomiju, očekujući zauzvrat demonstriranje kredibilnog obrazovanja i naučnih istraživanja. Izrada i donošenje planova integriteta javnih univerziteta u najvećem je interesu njihovih studenata, nastavnika, zaposlenika, ali i njihovih partnera, poslodavaca i društva u cjelini.

Još je jedna specifičnost plana integriteta javnih univerziteta. Upravo zbog potrebe demonstriranja odgovornosti, koja je tradicionalno etablirana zbog povjerenje im autonomije, univerziteti su razvili model **osiguranja kvaliteta**. Kroz *bolonjski proces* taj je model standardizovan za 47 evropskih i evro-azijskih država koje čine *Evropski prostor visokog obrazovanja*. Već se cijelo desetljeće model osiguranja kvaliteta razvija u bosanskohercegovačkim akademskim krugovima. Dakle, javni univerziteti u Bosni i Hercegovini, za razliku od drugih institucija, redovno preispituju svoj rad kroz samoevaluacije, a od skora je uspostavljen sistem i vanjskih, nezavisnih (*peer-review*) pregleda. Osiguranje kvaliteta i planovi integriteta su povezani, jer im je oboma svrha demonstrirati kredibilnost institucije i uspostaviti mehanizam za stalno poboljšanje.

1.1. Proces izrade Plana integriteta

Projektom **Prevenција korupcije u visokom obrazovanju kroz unapređenje transparentnosti na univerzitetima u Bosni i Hercegovini**, *Transparency International BiH* je uspostavio saradnju sa šest javnih univerziteta, koja je formalizirana memorandumima o saradnji koje je Transparency International BiH (TI BiH) potpisao sa: Sveučilištem u Mostaru, Univerzitetom u Banjoj Luci, Univerzitetom Džemal Bijedić u Mostaru, Univerzitetom u Sarajevu, Univerzitetom u Tuzli i Univerzitetom u Zenici. Ovim memorandumima univerziteti su se pojedinačno obavezali da će u saradnji sa TI BiH usvojiti planove integriteta koji će sadržati aktivnosti koje će za cilj imati smanjenje prilika za pojavu korupcije. TI BiH je pružio stručnu pomoć u vidu provođenja istraživanja i facilitacije.

Kao i bilo koji drugi strateški plan, i plan integriteta ima četiri faze: procjenu stanja, formuliranje plana, provedbu i evaluaciju. U svrhu procjene stanja provedeno je obimno istraživanje među studentskom i profesorskom populacijom u Bosni i Hercegovini i nastala je *Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini*. Na osnovu identificiranih rizika, univerziteti i TI BiH su organizirali radionice sa studentima i

zaposlenicima koje su održane na svim partnerskim univerzitetima, na kojima su analizirani procesi i utvrđivane moguće mjere za planove integriteta. TI BiH je izradio nacрте planova integriteta za svih 6 partnerskih univerziteta, koji su nastali kao produkt održanih radionica.

Univerziteti će u procesu javnog konsultiranja usvojiti planove integriteta, čime će se okončati druga faza ovoga planiranja. Provedba planova i evaluacija učinka su faze koje će univerziteti sami provoditi, i one predstavljaju suštinu ovoga procesa. Za provedbu je važno da planovi budu usvojeni u postupku javnog komuniciranja, da budu objavljeni i da sve ključne fokusne grupe budu upoznate o utvrđenim mjerama, politikima, nositeljima i rokovima. Univerzitetski organi trebaju redovno razmatrati ispunjenost ciljeva, te reagovati u slučaju kašnjenja ili bilo kojih novonastalih situacija. Ukoliko ne uspostave sistem planiranja, u kojem se podrazumijeva akcija, praćenje provedbe planiranih aktivnosti, reagiranje, te uspostavljanje novih ciljeva i mjera, ovaj dokument će ostati „mrtvo slovo na papiru“ i pretvoriće se u svoju suprotnost – pokazat će da univerzitetima nije stalo do demonstriranja svog integriteta i kredibiliteta.

2. UNIVERZITET U TUZLI

Univerzitet u Tuzli (www.untz.ba) je osnovan 1976. godine, premda tradicija visokog obrazovanja u Tuzli datira od 1958. godine. Na Univerzitetu danas studira više od 17.000 studenata, a nastavni proces na sva tri ciklusa studija izvodi 1.175 nastavnika i saradnika, od kojih je njih 459 u radnom odnosu, a ostali su spoljni saradnici. Univerzitet godišnje izda više od 2.000 diploma (za 2011. godinu – 2.012 diploma, od čega 1.788 diploma prvog ciklusa, 176 diploma drugog ciklusa i 48 doktorskih diploma). Univerzitet je općeg tipa, ima 13 fakulteta s 59 studijskih odsjeka i na njemu se izučavaju sve grane nauke (prirodne, društvene, tehničke, humanističke, bio-medicinske i umjetnosti). Godišnji budžet Univerziteta je 35,5 miliona KM, od čega približno 66% pokrivaju javna sredstva Tuzlanskog kantona, a ostatak su prihodi Univerziteta od školarina, autorskih transfera, projekata i donacija. Univerzitet u Tuzli je prvi integrisani univerzitet u Bosni i Hercegovini (od 2000. godine), te jedan od prvih univerziteta koji je pristupio bolonjskim reformama.

Osnivač Univerziteta je Tuzlanski kanton. Univerzitetom upravlja Upravni odbor od devet članova, pet iz reda osnivača koje imenuje Vlada Tuzlanskog kantona i četiri iz reda zaposlenih koje imenuje Senat Univerziteta. Najviše akademsko tijelo Univerziteta je Senat, koji ima 33 člana, što uključuje 4 studenta, jednog predstavnika administrativnog osoblja, te 28 nastavnika. Univerzitetom rukovodi rektor, koji zastupa i predstavlja Univerzitet. Na Univerzitetu postoje prorektor za nastavu i studentska pitanja, prorektor za naučno-istraživački rad, prorektor za međuuniverzitetsku saradnju u zemlji i inostranstvu, i prorektor za finansiranje i razvoj. Šef univerzitetske administracije je generalni sekretar.

2.1. Strateški iskazi – vrijednosti, misija i vizija

Univerzitet u Tuzli je 2011. godine donio *Strateški plan razvoja Univerziteta u Tuzli za period od 2011. – 2015. godine*, kojim je utvrdio svoju misiju, viziju i strateške ciljeve, kao osnovne elemente strateškog planiranja.

Tim dokumentom su definirana polazna strateška moralno-politička načela rada Univerziteta:

- jednak i fer odnos prema svim organizacionim jedinicama Univerzitetima;
- zaštita i garancija svih vrsta individualnih prava i profesionalnih sloboda, zaposlenika i studenata, bez obzira na njihove razlike po socijalnom statusu, polu, vjeri, etničkoj pripadnosti, rasi itd.;
- nastojanje i spremnost jačanja svih aspekata rada Univerziteta;
- podjednaka afirmacija rada svih organizacionih jedinica i svih radnih struktura Univerziteta;
- posvećenost daljoj reformi Univerziteta u svim aspektima i oblicima rada;
- regionalni i širi značaj Univerziteta;
- jačanje integracije Univerziteta i društvene sredine;
- sprečavanje svakog oblika diskriminacije i privilegija;
- energična i beskompromisna borba protiv svakog oblika korupcije i kriminala;
- moderna pedagoška teorija i akademska praksa američkih i zapadnoevropskih univerziteta;
- transparentan, timski, odgovoran, na zakonu i profesionalnoj etici zasnovan rad i komunikacija.

MISIJA: Misija Univerziteta u Tuzli je da kontinuirano prenosi i razvija međunarodno prepoznatljiv kvalitet naučnih, umjetničkih i stručnih istraživanja i visokog obrazovanja na tri stupnja bolonjskog ciklusa, naučno-istraživačkog rada i cjeloživotnog obrazovanja, kako bi se, kroz generiranje, transfer i primjenu znanja različitih grupacija nauka, pozicionirao (i ostao) vodeća visokoobrazovana institucija na prostoru sjeveroistočne Bosne i Hercegovine i šire.

VIZIJA: Istraživanje, učenost, kreativni i kritički rad središnje su vrijednosti Univerziteta u Tuzli. Vizija Univerziteta u Tuzli je da u sklopu integralnog evropskog visokoobrazovanog i istraživačkog prostora provodi referentna naučna, umjetnička i stručna istraživanja te da na osnovu istraživanja i međunarodnih spoznajnih dostignuća studentima sva tri ciklusa studija pruži vrhunsko obrazovanje i razvije fundamentalna naučna istraživanja iz grupacija prirodnih nauka, tehničkih nauka, biomedicinskih i zdravstvenih nauka, biotehničkih nauka, društvenih nauka i humanističkih nauka, kako bi postao glavni generator razvoja Tuzlanskog kantona u svim oblastima života i rada, u privredi, obrazovanju, zdravstvu, kulturi, sportu.

2.2. Odnos prema korupciji

Osnovna je pretpostavka da se uređenjem sistema, što podrazumijeva uspostavljanje procedura i njihovo dosljedno provođenje, te dizanjem nivoa transparentnosti, stvara ambijent u kojem se rizik za pojavu korupcije smanjuje.

Univerzitet u Tuzli ima dugu tradiciju normiranja i standardizovanja procedura. Od integracije su poduzete brojne mjere na uređenju sistema i kako bi se ojačalo dobro upravljanje. Ključni dokumenti koji regulišu rad Univerziteta i procese koji se na njemu odvijaju su:

- Statut Univerziteta u Tuzli,
- Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta,
- Pravila studiranja na prvom ciklusu studija na Univerzitetu u Tuzli,
- Pravila studiranja na drugom ciklusu studija na Univerzitetu u Tuzli,
- Pravilnik o trećem ciklusu – doktorskom studiju na Univerzitetu u Tuzli,
- Smjernice za izradu studijskih programa,
- Pravilnik o radu Fonda za stipendiranje i nagrađivanje studenata dodiplomskog studija i naučno usavršavanje zaposlenika JU Univerzitet u Tuzli,
- Registar istraživača Univerziteta u Tuzli,
- Pravilnik o studentskoj evaluaciji kvaliteta izvođenja nastave,
- Pravila o načinu polaganja ispita i ocjenjivanju studenata na Univerzitetu u Tuzli,
- Pravila i procedure za prijem i upis studenata u prvu godinu prvog ciklusa studija na Univerzitet u Tuzli,
- Pravilnik o radu JU Univerzitet u Tuzli,
- Pravilnik o usavršavanju zaposlenika,
- Pravilnik o vođenju Registra domaćih publikacija,
- Set procedura za rukovođenje i finansijsko upravljanje (Pravilnik o javnim nabavkama, te akti o reprezentaciji i poklonima, o procedurama i načinu evidentiranja i plaćanja ulaznih faktura, o načinu formiranja cijena roba i usluga i sl.)

Implementacija ovih akata značajno je standardizovala procedure i ujednačila prakse. Višegodišnja primjena ovih akata doprinijela je sistemskom rješavanju pitanja, ali je i otvorila pitanja mogućnosti unapređenja procedura i njihove bolje provedbe.

Kada je u pitanju tretiranje korupcije kao teme, Univerzitet u Tuzli također ima tradiciju. Prvo istraživanje o percepciji korupcije provedeno je na Univerzitetu 2005. godine, nakon čega su uslijedile i prve mjere Senata. Drugi set mjera donesen je od strane rektora 2007. godine i one su bile fokusirane na kratkoročne efekte, ali su štampane u vidu plakata i široko distribuirane među studente i akademsku zajednicu.

Poseban efekt na tretiranje korupcije na Univerzitetu imaju Kodeks nastavničke etike donesen još 2001. godine, te uspostava Etičkog komiteta (2002.), koji prima prijave i razmatra konkretne slučajeve devijantnih pojava, te daje mišljenja o etičkim dilemama na zahtjev zainteresovanih strana. No, rad Etičkog komiteta bi trebalo unparijediti, a Komitet osnažiti, preciznije definirajući opseg njegovog rada, te uključujući studente u članstvo Komiteta.

Najaktuelnije mjere je donio Senat Univerziteta u Tuzli početkom 2011. godine. Mjere na suzbijanju pojava korupcije su, zapravo preteča ovoga Plana integriteta. Njima je utvrđeno sljedeće:

- pojednostavljenje pravila u radu organa Univerziteta i Fakulteta i ostalih službenih lica u propisanim administrativnim procedurama, uz poštivanje zakonitosti i primjeni općih akata u svim procesima rada,
- puno poštivanje principa pravičnosti, objektivnosti i nepristrasnosti u radu svih članova akademske zajednice,
- rukovođenje principima naučne misli i kritičnosti među akademskim osobljem,
- osiguranje potpune transparentnosti u radu u radu i jačanje odgovornosti,
- unapređenje odnosa s javnošću,
- jačanje uloge Etičkog komiteta, sa ovlaštenjem za razmatranje ozbiljnijih anonimnih predstavljanja koje ukazuju na pojave korupcije,
- aktivno uključivanje Unije studenata u sprečavanje i suzbijanje korupcije,
- anketiranje studenata o prisutnosti pojava korupcije,
- efikasno procesuiranje počinitelja koruptivnih mjera,
- osiguranje dosljedne primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama,
- postavljanje zapečaćenih sandučića na Fakultetima u svrhu prijavljivanja uočenih oblika korupcije,
- otvaranje posebne e-mail adrese za pristup informacija i ukazivanju na pojavu korupcije,
- zabrana primanja i davanja poklona osoblju Univerziteta u vezi sa provođenjem različitih procedura na Univerzitetu i Fakultetima,
- zabrana prodaje knjiga i druge nastavne literature na Fakultetima/ADU Univerziteta,
- zabrana držanja instrukcija studentima od strane naučno-nastavnog osoblja,
- puna saradnja sa nadležnim organima u otkrivanju i sankcionisanju indiciranih pojava korupcije,
- donošenje operativnih dokumenata na Fakultetima/ADU o realizaciji mjera za suzbijanje pojava korupcije,
- sloboda prijavljivanja pojava korupcije Rektor, predsjedniku Etičkog komiteta i dekanima, uz obavezu istih da čuvaju identitet lica koja su prijavila pojavu korupcije kao i lica navedenih u prijavi,
- donošenje antikorupcionog akcionog plana.

No, čini se da su **izostali ozbiljniji rezultati nakon donošenja ovih mjera, upravo iz razloga što one nisu imale adekvatan akcioni plan i ustrojen sistem praćenja i izvještavanja o poduzetim aktivnostima i rezultatima.** Ovaj Plan integriteta mogao bi biti nastavak toga započetog procesa, koji će strukturirati i sistematizirati aktivnosti.

3. PLAN MJERA

Sušтина Plana integriteta je utvrditi mjere čijim će se provođenjem smanjiti rizici dešavanja negativnih pojava. Cilj takvih mjera je prevencija, te ono što sam Univerzitet može učiniti kako bi unaprijedio svoj rad i pokazao svom unutrašnjem i vanjskom okruženju da takve pojave nisu dobrodošle. Plan, naravno, ne isključuje poduzimanje bilo kojih represivnih mjera, no njihova realizacija, načelno govoreći, je često pod uticajem spoljnih faktora (pravosuđe, policija, ministarstva, Parlament i slično) na koje Univerzitet nema direktan uticaj. Ovdje su u posebnom fokusu mjere koje su provodive i koje ne podrazumijevaju alociranje značajnih materijalnih resursa.

3.1. Zakoni i kodeksi i njihova primjena

Univerzitet u Tuzli ima stabilan sistem integrisanog upravljanja. Donošenjem brojnih akata (koji su navedeni u prethodnom poglavlju) ključni procesi koji se odvijaju na Univerzitetu su normirani i standardizirani. Normativni akti doneseni od strane Senata (i Upravnog odbora) se provode, a Senat redovno donosi i pojedinačne odluke kojima tretira određena pitanja.

Potreba za inoviranjem normativnih akata je permanentna. S jedne strane Univerzitet u Tuzli (uostalom kao i čitavo visoko obrazovanje u Evropi) je u reformama - nove politike s evropskog i nacionalnog nivoa se redovno usvajaju i donose i Univerzitet radi njihove provedbe mora usklađivati svoje akte. Bilo koje usklađivanje i inoviranje normativnih akata Univerziteta je i prilika da se poveća akademski integritet i da se smanje rizici pojavljivanja devijantnih i nepoželjnih pojava.

Univerzitet u Tuzli će permanentno inovirati svoje normativne akte, donoseći izmjene i dopune postojećih, te usvajajući nove normativne akte, kako bi osnažio svoj akademski kredibilitet. U tom smislu će se uz posebnu pažnju razmatrati prijedlozi tijela zaduženog za provedbu ovoga Plana integriteta (opisanog u poglavlju 5. Akcijski plan). Tijelo za provedbu Plana integriteta će u roku od 6 mjeseci sačiniti analizu akata Univerziteta i inicirati izmjene akata kako bi oni bili osnaženi mjerama iz Plana integriteta.

Iako je još 2001. godine donesen Kodeks nastavničke etike, a Etički komitet djeluje već 10 godina (od 2002. godine), vidljiviji rezultati su izostali i očigleno je da situaciju vezano i za primjenu Kodeksa i za Etički komitet treba značajno unaprijediti. Premda je u 2011. godini Etički komitet održao 5 sjednica, razmatrajući ukupno 9 predmeta, odluka je donesena samo u jednom slučaju. Na osnovu konsultativnih sastanaka sa osobljem, stiče se dojam da se Etički komitet više bavi pitanjima narušenih međuljudskih odnosa na pojedinim fakultetima nego predmetima težih devijacija. Mandat Etičkog komiteta nije jasno definiran, te nisu precizirani odnosi između postupaka pred Etičkim komitetom i potencijalnih disciplinskih postupaka. Nije jasno ima li Etički komitet poslovnik o radu, a niti jedna informacija o njegovom radu (čak ni imena članova) nije objavljena na web stranici Univerziteta. Pitanje je jesu li studenti i nastavnici u dovoljnoj mjeri upoznati o postojanju i radu ovoga važnog tijela. Etička pitanja koja se odnose na ponašanje studenata nisu tretirana (Kodeks studentske etike ili sličan dokument ne postoji). Zasigurno je vrijeme da se Etički kodeks nakon 11

godina inovira (barem nadopunom poglavlja koje bi se odnosilo na studente), te da se uspostavi efikasniji sistem tretiranja etičkih pitanja na Univerzitetu.

Senat Univerziteta će donijeti novi Kodeks profesionalne etike koji će na jedinstven način tretirati pitanja etike nastavnika i etike studenata.

Senat Univerziteta će donijeti opći akt kojim će regulisati način i postupak utvrđivanja odgovornosti za povredu etičkih načela i mjere koje se izriču. Ovim aktom propisaće se način imenovanja Komiteta za etička pitanja, njegov djelokrug rada, javnost rada, mjere koje on donosi, način na koji postupuje, njegovi odnosi s drugim organima Univerziteta, djelovanje, promociju i slično.

Senat će po donošenju novog Kodeksa i Općeg akta imenovati Etički komitet uz obaveznu zastupljenost studenata u radu ovog tijela.

Univerzitet će organizovati promociju novog Kodeksa profesionalne etike, Općeg akta, te Etičkog komiteta po njihovom donošenju i konstituisanju. Na web stranici Univerziteta otvorit će se posebna sekcija o etičkim pitanjima na kojima će osim općeg akta, imena i kontakata Komiteta za etička pitanja biti objašnjenja procedura iniciranja slučaja kod Etičkog komiteta, te objavljujane i njihove odluke, mišljenja, zapisnici i slično.

3.2. Prijemne i ispitne procedure

Kada su u pitanju prijemne procedure, na Univerzitetu u Tuzli postoje kvalifikacijski i prijemni ispiti koje organizuju i provode fakulteti. Dokumentom *Pravila i procedure za prijem i upis studenata u prvu godinu prvog ciklusa studija na Univerzitet u Tuzli* je ovaj postupak adekvatno uređen i tretiran. Svi ispiti se održavaju isti dan, po načelno jednakim procedurama. Ispiti se organizuju u dva roka, prvi u julu, a drugi u septembru i na njemu se popunjavaju samo slobodna mjesta nepopunjena u prvom ispitnom roku. Univerzitet u provođenju ovih aktivnosti ima dugu tradiciju i velik kontingent prakse u organizovanju ovakvih ispita. Ispite provode ispitne komisije na fakultetima (postoji i petočlana Centralna komisija), a liste utvrđuju fakultetska vijeća. Postoji sistem žalbenih procedura.

Objavljivanje rezultata ispita istog dana kada je ispit održan posebno doprinosi kredibilitetu procedure, jer se time smanjuje mogućnost „intervencija“.

Kako bi se ova aktivnost dodatno unaprijedila, Senat će prilikom raspisivanja Javnog konkursa utvrditi da se rezultati i rang liste nakon održavanja svih kvalifikacijskih ispita (privremene rang-liste) objavljuju isti dan kada je ispit održan. Rang liste će se objavljivati i na web stranicama fakulteta.

Ispiti na Univerzitetu se održavaju prema procedurama koje utvrđuju *Pravila o načinu polaganja ispita i ocjenjivanju studenata na Univerzitetu u Tuzli*. Ovim dokumentom su na kvalitetan način uspostavljene detaljne procedure i svi bitni segmenti ispitivanja su uzeti u obzir. Uvedeni su i principi iz bolonjskog procesa, poput kontinuiranog ocjenjivanja, praćenja napredovanja tokom cijelog semestra, vrednovanja aktivnosti na nastavi,

raznovrsnost oblika ispitivanja, itd. Ispiti su podijeljeni na predispitne obaveze i završni ispit (član 5.). Pravila sadrže i konkretne odredbe koje promovišu informiranost studenata o pravima i sadržaju ispita, otvorenost i javnost ispita, kriterije za alociranje ocjena (prema postignutim bodovima), pravovremenost rezultata i procedure žalbi. Završni ispit je definiran Pravilima studiranja.

No, teškoće se javljaju u implementaciji. Predispitne obaveze u pravilu nisu obavezne (Pravilima je definirano da su one poblize određene nastavnim planom i programom za svaki predmet, no u praksi to često nije slučaj, ili jesu određene, ali se u cjelosti ne primjenjuju), zabilježene su prakse zakazivanja ispita dan ili dva pred održavanje ili nemogućnosti uvida u radove. Tek je na pojedinim web stranicama fakulteta raspored ispita objavljen cjelovito za sve studijske godine i sve rokove (a što je obaveza prema članu 3. Pravila: „*Raspored polaganja ispita za sve ispitne termine u tekućoj akademskoj godini objavljuje se najkasnije do 15. oktobra.*“). Zbog toga je fokus mjera na provedbi Pravilima dobro utvrđene prakse:

Svi fakulteti će raspored ispita utvrđivati na početku akademske godine i objavljevati ga na web stranicama (do 15. oktobra). Odstupanja od rasporeda će također biti objavljevana na web stranicama najmanje 7 dana prije početka ispitnog roka. Prorektor i prodekani za nastavu će pratiti realizaciju ove mjere i predlagati vijeću poništavanje ispita održanih izvan rasporedom utvrđenih termina.

Odstupanja od Pravila ponašanja će se redovno raspravljati na fakultetskim vijećima, na inicijativu studentskih predstavnika, ili kojeg drugog člana vijeća, ili po prijavi bilo kojeg studenta, te će se, za slučaj utvrđivanja značajnijih odstupanja ispiti poništavati.

Predispitne aktivnosti će postati obavezne za sve ispite od akademske 2013/2014. godine, što će se urediti aktima Univerziteta.

Univerzitet u Tuzli će razvojem informacionog sistema razviti sistem elektronskog prijavljivanja ispita, evidentiranja rezultata na predispitnim aktivnostima, ispitnih rezultata i sl. Softver će omogućiti naknadna upisivanja, upisivanja izvan utvrđenih rokova, izlazak na ispit studenata koji nisu prijavljeni i sl.

3.3. Transparentnost i objavljivanje

Ovaj segment Plana je posebno važan, budući da se u sredinama u kojima je sve svima poznato značajno manje javljaju sumnje u kredibilitet procesa. Univerzitet u Tuzli je u prethodnim godinama značajno unaprijedio svoje web prezentacije (univerzitetsku i fakultetske), no u ovoj oblasti uvijek ima prostora za unapređenja.

Na web stranici Univerziteta objavljeni su ključni dokumenti Univerziteta, te druge brojne informacije od značaja za studente i za javnost. Na web stranicama fakulteta objavljeni su nastavni planovi, a postoje i sekcije za raspored održavanja nastave i raspored ispita. Ove sekcije su uglavnom nepotpune.

Univerzitet će unaprijediti svoju web stranicu na način da će redovno objavljivati:

- *Zapisnike o radu Senata,*
- *Izvjestaje o analizi nastave i mjerama za unapređenje koje donosi na osnovu istih,*
- *Plan izvođenja nastave za svaki semestar (koji će za svaki nastavni predmet sadržavati imena i prezimena nastavnika i saradnika koji izvode nastavu) – prije početka svakog semestra,*
- *Bitne odluke o svim etičkim pitanjima,*
- *Druge odluke od važnosti za funkcionisanje Univerziteta.*

Na web stranici će se otvoriti posebna e-mail adresa (ili sekcija) na koju će studenti moći dostavljati primjedbe na izvođenje nastave, ispita kao i druga pitanja. Uspostaviće se mehanizam provjere tih navoda, a na posebnoj sekciji na web stranici će se izvještavati o ishodu provjera, i za slučaj da se pokažu osnovanim i obrnuto.

Fakulteti će unaprijediti svoje web stranice, na način da na njima obavezno objave:

- *Kompletne nastavne programe (ne samo planove),*
- *Raspored izvođenja nastave, prije početka semestra,*
- *Raspored održavanja ispita (na početku akademske godine i obavještenja o svakoj izmjeni najmanje 7 dana prije ispitnog roka),*
- *Zapsinike o radu fakultetskih vijeća,*
- *Bitne odluke od važnosti za fakultet.*

Fakulteti će povećati obim objavljivanja nastavnih sadržaja za studente na web-stranicama (prezentacije, skripte, pa i cijele knjige).

Na Univerzitetskim web-stranicama se uglavnom objavljuju sažeci magistarskih i doktorskih radnji, no trebalo bi uspostaviti praksu objavljivanja integralnih završnih radova, od prvoga do trećeg ciklusa. Na taj način bi se sve radnje otvorile sudu (uglavnom stručne i naučne) javnosti, smanjila bi se mogućnost plagiranja ili pojave „kupovine gotovih diplomskih radova“ o kojima se može čuti u javnosti.

Također bi se izvještaji o izboru u naučno-nastavna zvanja trebali objavljivati u integralnom tekstu na web-stranicama, kako bi se omogućio uvid šire javnosti.

Završni radovi (diplomski, master i doktorati) će se objavljivati na web stranicama fakulteta odnosno Univerziteta.

Izvjestaji o izboru u naučno-nastavna zvanja će se objavljivati na web stranicama Univerziteta.

Podaci o naučno-istraživačkom radu (projektima, objavljenim člancima i sl.) bi također trebali biti značajnije zastupljeni na web stranicama, posebno na sekcijama na engleskom jeziku, budući da se univerziteti rangiraju po objavljenom naučnom doprinosu (npr. webometrics).

Univerzitet i fakulteti su u prethodnom razdoblju uložili napor kako bi razvili sistem svojih web-prezentacija. No, studenti (pa i pojedini nastavnici) se i dalje smatraju neinformisanim o svojim pravima, te nemaju naviku i interes posjećivati web-stranice. Zbog toga bi web-stranice trebalo prezentirati nastavnicima i posebno studentima, kako bi uvidjeli da je veća informisanosti o procesima koji se odvijaju na Univerzitetu njihov istinski interes.

Organizovaće se posebne promocije web-stranica među studentima, kako bi se oni navikli da redovno posjećuju fakultetski i univerzitetski web-site.

3.4. Ocjenjivanje rada nastavnog osoblja od strane studenata

Univerzitet u Tuzli je usvojio Pravilnik o anketiranju studenata, uz pripadajuće procedure. Predviđeno je redovno anketiranje studenata o bitnim pitanjima o kvalitetu nastave i nastavnom procesu. Ankete provode fakulteti, a obrađuje ih Ured za kvalitet. O rezultatima anketiranja su upoznati dekan i svaki pojedini nastavnik i saradnik za predmete na kojima izvode nastavu. Uticaj rezultata anketiranja na izbore saradnika i nastavnika u naučno-nastavna zvanja nije jasno propisan.

Iako je uspostavljen sistem anketiranja na Univerzitetu, proceduru je neophodno unaprijediti. Studenti su izrazili nezadovoljstvo što im rezultati anketa nisu dostupni. Univerzitet treba procijeniti etičku dilemu hoće li, i ako da – u kojoj mjeri, objavljivati rezultate anketiranja. U svakom slučaju se preporučuje objava makar generalnih rezultata (po godinama studija, nastavnim programima i sl.) i utvrđenih trendova. Takođe treba unaprijediti procedure koje se odnose na djelovanje po rezultatima anketa. Senat bi trebao razmatrati zbirni izvještaj za Univerzitet, a vijeća za svaki fakultet. Iz tih rasprava bi trebale proizići mjere koje bi trebale biti objavljene.

Takođe, nije jasno na koji način rezultati anketiranja utiču na izbore nastavnika i u dosadšnjim Izvještajima o izboru nije zabilježeno da je to razmatrano i uzimano u obzir. Na koncu, anketa u akademskoj 2011./2012. godini nije provedena ili je provedena djelimično.

Uloga studentskih organizacija u procesu anketiranja nije predviđena. Osim toga, zabilježene su prakse da su rezultati anketiranja uticali na ponašanje nastavnika pri ispitivanju studenata.

Senat Univerziteta će redovno, na početku akademske godine, na prijedlog Ureda za kvalitet, donositi kalendar anketiranja studenata za akademsku godinu. Kalendarom će propisati termine anketiranja na način da se ono provodi prije ispita, u posljednjoj sedmici nastave, a objava rezultata anketiranja nakon objaveljnih ispita (kako rezultati anketiranja ne bi uticali na ispite), te termine i procedure o aktivnostima nakon anketiranja (način donošenja generalnih mjera za unparenje nastave, te postupanje u slučaju loše ocijenjenih nastavnika) i sl.

Univerzitet će takođe utvrditi jasne kriterijume djelovanja na osnovu rezultata anketa, te posljedica za loše ocijenjeno osoblje.

Studentska organizacija će se značajnije uključiti u provođenje aktivnosti na anketiranju studenata.

3.5. Procedure zapošljavanja i napredovanje

Univerzitet je kroz praksu razvio procedure za izbor nastavnika u naučno-nastavna zvanja. Osim Zakonom i Statutom, procedure su definisane i *Metodologijom za pripremanje prijedloga za izbor kandidata u naučno-nastavna i saradnička zvanja* (dokument donesen 2001. godine). Premda Zakon i Statut jasno definišu kriterije za izbor, postoji realna potreba da se procedure regulišu posebnim aktom. Metodologija iz 2001. godine je kvalitetan dokument, no ona se odnosi samo na pisanje izvještaja. Pitanja utvrđivanja potrebe raspisivanja konkursa, javnog oglašavanja, te posebno razrade kriterija i njihove primjene u praksi, u dobroj mjeri su ili otvorena ili regulisana pojedinačnim i različitim aktima ili odlukama.

Univerzitet je razvio praksu izbora u naučno-nastavna zvanja bez zasnivanja radnog odnosa i izvršio je veliki broj takvih izbora. Procedura za zasnivanje radnog odnosa već izabranog saradnika ili nastavnika nije propisana.

Također, ne postoje jasni kriteriji o vrednovanju publikacija koje se uzimaju u obzir za izbor (referentnost ili indeksiranost časopisa i sl.).

Procedure napredovanja su jasne – obavljaju se internim konkursima i po Zakonom i Statutom propisanim kriterijima. No, kriteriji izbora po javnom konkursu za slučaj da se prijavi više kandidata nisu precizirani i ti izbori se vrše na osnovu procjene komisije, naučno-nastavnih vijeća fakulteta i Senata. **Univerzitet bi trebao razmotriti mogućnost uvođenja bodovanja referenci**, što bi dovelo do transparentnijeg rangiranja kandidata. Model koji je razvio Univerzitet u Banjoj Luci može ovdje biti od koristi.

Zbog svega navedenog bila bi dobra praksa da se donese Pravilnik koji bi regulirao sva ovdje navedena pitanja.

Univerzitet će unaprijediti procedure izbora u akademska zvanja, donošenjem Pravilnika o postupku i uslovima izbora akademskog osoblja na osnovu navedenih preporuka.

Premda je Senat 2010. godine donio Pravilnik o vođenju registra domaćih publikacija, taj Pravilnik ne tretira pitanja referentnosti i posebno se ne odnosi na međunarodne publikacije. Zbog toga bi Univerzitet, proširenjem postojećeg Pravilnika ili Odlukom Senata trebao utvrditi **listu referentnih časopisa za izbore u naučno-nastavna zvanja**, koja bi se primjenjivala i u proceduri ocjene podobnosti kandidata za doktorate i izbore u izvanja. Liste bi utvrdile vijeća fakulteta ili vijeća grupacija, i njih bi, po naučnim oblastima, usvojio Senat. Cilj ovoga prijedloga nije preferirati određene naučne časopise (lista može biti jako široka), već ujednačiti praksu i uspostaviti kriterij šta se smatra referentnim. **Takođe bi trebalo uspostaviti vezu između indeksiranosti časopisa i bodova**, kako bi se posebno vrednovalo i poticalo nastavnike na objavljivanje u široko prepoznatim međunarodnim publikacijama.

Univerzitet će utvrditi listu referentnih časopisa za izbor u naučno-nastavna zvanja i prijavu doktorata, po grupacijama.

3.6. Finansiranje i nabavke

Univerzitet provodi javne nabavke prema Zakonu o javnim nabavkama. Nabavke su, uglavnom, centralizovane, provode se za cijeli Univerzitet, javni pozivi se objavljuju u Službenom glasniku i na webu.

Univerzitet je na kvalitetan način razvio veliki broj procedura (pravilnika, odluka) za upravljanje. Većina pitanja iz oblasti poslovanja su regulisana i standardizovana. Poslovanje Univerziteta redovno, jednom godišnje, pregleda Ured za reviziju Tuzlanskog kantona i Federalni ured za reviziju, koji daju preporuke za unapređenje. Preporuke se redovno realiziraju.

3.7. Ostalo

Univerzitet i Studentska organizacija (Savez studenata Univerziteta u Tuzli) će poduzimati i posebne aktivnosti na **promociji** etičkih vrijednosti, na podizanju stepena upoznatosti studenata s pravilima studiranja, na dizanju svijesti o značaju informisanosti studenata o svojim pravima i sl.

Savez studenata će organizovati radionice ili druge vidove javne debate o ovim pitanjima. Na početku godine za brucoše će se posebno organizovati seminari orijentacije koji će im davati upute o pravilima studiranja i etičkim standardima.

Univerzitet i Savez studenata će zajednički izraditi letak za studente kojima će ih educirati da prepoznaju oblike korupcije i dati im savjet kako reagovati. Distribuciju letaka će organizovati Savez studenata u prvoj sedmici nastave.

Univerzitet nema jasne procedure studentske reprezentacije u tijelima Univerziteta (Senat i naučno-nastavna vijeća fakultetâ). Postoji Savez studenata Univerziteta u Tuzli, te studentske organizacije fakulteta i studentskog centra, no ove organizacije su ustrojene kao udruženja građana. **Univerzitet bi trebao regulirati i redovno organizirati izbore** kako bi se osigurala demokratska zastupljenost studenata u tijelima Univerziteta i kako bi reprezentativni predstavnici studenata bili zastupljeni kao punopravni članovi u radu akademskih tijela.

Univerzitet će donijeti Pravilnik o izborima studenata u organe Univerziteta.

Poseban rizik za netransparentne pojave predstavlja angažovanje vanjskih saradnika, te **plan pokrivenosti nastave** (dodjela nastavnih predmeta pojedinom nastavniku i saradniku). Planom pokrivenosti nastave, osim angažmana vanjskih saradnika, utvrđuje se i norma svakog pojedinačnog nastavnika i saradnika, kojima od utvrđene norme ovisi visina mjesečne plate. Univerzitet je uspostavio proceduru da se o tim pitanjima javno diskutuju najprije na fakultetskim vijećima, a nakon toga Plan pokrivenosti nastave usvaja Senat za cijeli Univerzitet. **Rukovodeći kadrovi fakulteta i Univerziteta bi se trebali suzdržavati od prihvatanja izvođenja nastave na visokoškolskim ustanovama s kojih dolaze**

gostujući nastavnici. Također bi **Plan izvođenja nastave trebao biti objavljen za cijeli Univerzitet prije početka nastave na web stranici Univerziteta.**

Direktan utjecaj na broj sati nastave imaju nastavni **planovi i programi.** Njihovo bi dizajniranje trebalo biti obavljano na osnovu **ishoda učenja i potreba studenata kako bi se izbjegla sumnja da je norma nastavnika imala bilo kakav uticaj na kreiranje nastavnih planova i programa.** Univerzitet je usvojio Smjernice za inoviranje nastavnih planova i programa, te Procedure donošenja i evaluacije studijskih programa koje načelno potiču koncept ishoda učenja. Ove postupke treba unapređivati, te posebno u što većoj mjeri uključiti eksterne recenzente, te predstavnike tržišta rada i okruženja, što do sada nije bila praksa.

Direktna prodaja knjiga studentima je pojava koja je još uvijek nije suzbijena. Univerzitet bi trebao uspostaviti **sistem izdavačke djelatnosti,** te definisati način otkupa izdavačkih prava i pokrivanja troškova štampe, te primjerene distribucije knjiga studentima (biblioteka, knjižara i sl.). Ovdje su prvi koraci već napravljeni, te se prvi rezultati uskoro očekuju. No, budući da je povezana s alokacijom značajnijih finansijskih sredstava, ova aktivnoivost bi trebala biti srednjoročni prioritet.

4. AKCIJSKI PLAN

U ovome poglavlju predstavljaju se osnovni mehanizmi provedbe ovoga Plana integriteta. Svakoju konkretnoj mjeri pridruženi su nosioci aktivnosti i rokovi. No, prije toga, važno je utvrditi dva načela koja će obezbjediti mehanizam dosljednog ispunjenja ovoga plana:

- i. Senat Univerziteta u Tuzli imenovaće **Radnu grupu za provođenje Plana integriteta** (alternativno ovome: umjesto Radne grupe – Etički komitet će biti provedbeno tijelo). Članovi Radne grupe bit će predstavnici nastavnog osoblja, studenata i administrativnog osoblja. Radna grupa će koordinirati aktivnosti provedbe mjera, pozivati i poticati organe Univerziteta i njegovih fakulteta na držanje rokova, analizirati stepen ispunjenosti Plana, te predlagati Senatu nove ciljeve i aktivnosti.
- ii. Senat Univerziteta u Tuzli će dva puta godišnje (na kraju svakoga semestra) analizirati stepen ispunjenosti Plana integriteta.

Na ovaj način se uspostavlja sistem praćenja provođenja mjera i osnažuje se njihova dosljedna primjena. Iz plana aktivnosti proizlaze sljedeći nosioci i rokovi:

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

R B	Aktivnost	Nosilac	Rok
1.	Analiza akata Univerziteta i iniciranje inoviranja kako bi mjere Plana integriteta bile pravno i normativno situirane	Radna grupa za provođenje Plana integriteta	Februar 2013.
2.	Donošenje novog Kodeksa profesionalne etike	Senat Univerziteta	Novembar 2012.
3.	Donošenje općeg akta o etičkim pitanjima	Senat Univerziteta	Novembar 2012.
4.	Imenovanje i konstituiranje novog Etičkog komiteta (po usvajanju novog Kodeksa i Općeg akta)	Senat Univerziteta Etički komitet	Decembar 2012.
5.	Objavljivanje novih akata na web stranici (preferira se osnivanje posebne sekcije)	Web-tim Univerziteta	Po donošenju (decembar 2012)
6.	Promocija Kodeksa i Komiteta	Etički komitet, NNV fakulteta, Studentska organizacija	kontinuirano
7.	Obvezivanje objave privremenih rang-listi isti dan kada je kvalifikacijski ispit održan (pri raspisivanju konkursa)	Senat Univerziteta	Maj/Juni 2013.
8.	Objavljivanje ispitnih termina na web stranici na početku semestra i izmjena 7 dana prije ispitnog roka	Fakulteti	Kontinuirano
9.	Predispitne aktivnosti postaju obavezne – dopuna Pravila studiranja i Pravila o polaganju ispita	Senat Univerziteta	Akadska 2013/2014. godina
10.	Naučno-nastavna vijeća fakulteta će s dužnom pažnjom razmatrati slučajeve odstupanja od Pravila pri organiziranju ispita	Vijeća fakulteta	Kontinuirano, u pravilo nakon ispitnog roka
11.	Razvoj modula informacionog sistema za praćenje studentskih rezultata i ispita	Univerzitet	2014. godina

Prevenција korupcije u visokom obrazovanju BiH - Istraživanja i preporuke

1 2.	Proširenje web sadržaja na univerzitetskom webu (zapisnici sa Senata, analize, izvještaji, odluke i sl.)	Web-tim Univerziteta	Oktobar 2012. i kontinuirano
1 3.	Uspostava sekcije i e-mail adrese za prigovore studenata i odgovore na prigovore	Web-tim univerziteta Prorektor za nastavu i studentska pitanja	Oktobar 2012. i kontinuirano
1 4.	Unaprijeđenje web-stranica fakulteta (nastavni programi, rasporedi nastave, ispita itd.)	Web-timovi fakulteta	Oktobar 2012. i kontinuirano
1 5.	Otvaranje sekcija na fakultetskim web stranicama s nastavnim sadržajima za studente	Web-timovi fakulteta	Kontinuirano
1 6.	Objavljivanje integralnih doktorata, magistarskih i diplomskih radova na web stranicama	Web-timovi fakulteta i univerziteta	Kontinuirano
1 7.	Objavljivanje izvještaja o izboru u načno-nastavna zvanja na web stranicama	Web-tim Univerziteta	Kontinuirano
1 8.	Objavljivanje podataka o naučno-istraživačkom radu i pojedinačnim projektima	Web-timovi fakulteta i univerziteta	Kontinuirano
1 9.	Donošenje Kalendara anketiranja studenata	Ured za kvalitet, Senat Univerziteta	Oktobar 2012. i kontinuirano
2 0.	Studentska organizacija će se uključiti u anketiranje	Studentska organizacija	Kontinuirano
2 1.	Donošenje Pravilnika o postupku i uslovima izbora akademskog osoblja	Senat Univerziteta	Februar 2013.
2 2.	Donošenje Liste referentnih časopisa za izbor u naučno-nastavna zvanja	Senat Univerziteta	Februar 2013.
2 3.	Radionice o etičkim pitanjima	Savez studenata	Kontinuirano, jednom u semestru

2 4.	Letak za studente o korupciji	Ured za nastavu Savez studenata	Septembar 2012 (distribucija u prvoj sedmici nastave)
2 5.	Donošenje Pravilnika o izboru studenata u organe Univerziteta	Senat Univerziteta	Februar 2013.
2 6.	Provođenje studentskih izbora	Senat i Savez studenata	Prije konstituiranja novih saziva NNV-a i Senata
2 7.	Objavljivanje Plana pokrivenosti nastave	Web-tim	Oktobar 2012. i kontinuirano
2 8.	Implementacija Smjernica i Procedura za inoviranje i evaluiranje studijskih programa	Senat Univerziteta	Kontinuirano
2 9.	Uspostava sistema izdavačke djelatnosti i distribucije knjiga	Univerzitet	2014. godina

5. ZAKLJUČAK

Ovim Planom integriteta utvrđeno je 29 konkretnih mjera koje bi Univerzitet u Tuzli mogao i trebao provesti u naredne tri godine. Osim konkretnih mjera, predstavljene su i smjernice koje bi bile vodilja za dobru praksu. Uključenost svih aktera na Univerzitetu u Tuzli, dizanje transparentnosti, insistiranje na provođenju akata, politika i mjera, demonstrirat će kredibilitet i integritet institucije. Plan integriteta dio je ukupnog Strateškog plana Univerziteta, ali je i dokaz odlučnosti da neprimjerene mjere i loša praksa nisu dobrodošli na ovoj instituciji.

Reference

Anić, Š., Klaić, N., Domović, Ž.: Rječnik stranih riječi, Zagreb, 2002.

Altbach, P. G.: The question of corruption in academe. *International Higher Education*, Winter 2004.

Blagovčanin, S.: Korupcija u Bosni i Hercegovini, Transparency International BiH, 2009.

Lazić, D., Kolundžija, D.: Corruption in Education and the Role of the Education System in Combating Corruption, 2006.

Đipa, D., Midžić, Dž., Sarajlić Mebarki, E., Franic, M., Šakić, N.: Politike ispitivanja studenata na univerzitetima BiH: Testiranje diskriminacije – Slučaj za reforme? 2006.

EUA: Financially Sustainable Universities. Towards Full Costing in European Universities. 2008.

Fejzić, N.: Materijalni resursi u visokom obrazovanju u Federaciji BiH: izazovi u harmonizaciji sa EU standardima, 2011.

Gannicott K. G., Glanville, H., Minkova,,: Studija izvodljivosti reforme finansiranja visokog obrazovanja, završni izvještaj; mart 2009.

Grupa autora : Strategija za borbu protiv korupcije, Bosna i Hercegovina 2009. - 2014., 2009.

Hallak, J., Poisson, M.: Corrupt schools, corrupt universities: What can be done? *International Institute for Educational Planning*, 2007.

Heyneman, S. P. (2007) Buying your way into haven: the corruption of education system in global perspective. *Perspectives on Global Issues*, Volume 2, Issue 1.

IPA, Projektni zadatak, Instrukcija za ponuđače, Reforma finansiranja visokog obrazovanja u BiH, EC/BiH/TEN/10/047.

Korajlić, I: Visoko obrazovanje u BiH – otvoren prostor za korupciju. Friedrich Ebert Stiftung i Transparency International BiH, 2011.

Kovač, N., Humer, R., Mujkić., Kovačević, A.: Analysis of QA trends in HE in the EU, SEE and Bosnia and Herzegovina, 2009.

Kovačević, A., Handke, M., Mujkic, D.: Organisation and Methodology, Reform of Higher Education i Bosnia and Hercegovina , WUS Austria, 2011.

Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH, *Službeni glasnik BiH*, 59/07

Statut Univerziteta u Tuzli, 21.10.2009.

Transparency International: Corruption in Education – Working Paper., No. 04/2009, 2009.

Transparency International: Stealing the future: Corruption in the classroom –Ten real world experiences, 2005.

Weber, B. : Kriza univerziteta i perspektive mladih naučnika iz BiH, 2006.

Zakon o Javnoj ustanovi Univerzitet u Zenici, *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona*, broj 6/05

Zakon o visokom obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, *Službene novine BPK Goražde*, 2/10

Zakon o visokom obrazovanju Brčko distrikta BiH, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH*, 30/09

Zakon o visokom obrazovanju Hercegovačko-neretvanskog kantona, *Službene novine HNK*, 04/12

Zakon o visokom obrazovanju Kantona 10, *Narodne novine Hercegbosanske županije*, 9/09

Zakon o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo, *Službene novine KS*, 22/10

Zakon o visokom obrazovanju Posavskog kantona, *Narodne novine Županije Posavske*, 1/10

Zakon o visokom obrazovanju Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, 73/10

Zakon o visokom obrazovanju Tuzlanskog kantona, *Službene novine TK*, 08/08

Zakon o visokom obrazovanju Unsko-sanskog kantona, *Službeni glasnik USK*, 08/09

Zakon o visokom obrazovanju Zapadno-hercegovačkog kantona, *Narodne novine Županije Zapadno-hercegovačke*, 10/09

Zakon o visokom obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona, *Službene novine ZDK*, 06/09

Intervjui:

- Prof. dr Hazim Bašić , prorektor, član Etičkog komiteta Univerziteta u Sarajevu,
- Prof. dr Samir Arnautović, prorektor, bivši predsjedavajući Etičkog komiteta Univerziteta u Sarajevu
- Prof. dr. Simo Jokanović, prorektor, predsjedavajući Etičkog komiteta Univerziteta u Banjoj Luci
- Prof dr. Zoran Ljuboje, prorektor, predsjedavajući Etičkog komiteta Univerziteta u istočnom Sarajevu
- Prof dr. Enes Bikić, predsjedavajući Etičkog komiteta Univerziteta u Zenici
- Prof. dr Fehim Rošić, predsjedavajući Etičkog komiteta, Univerzitet u Bihaću
- Prof. dr Zoran Tomić, Sveučilište u Mostaru
- Prof. dr Zoran Trputec , Fakultet za menadžment resursa – CKM, Mostar
- Alma Bašić, Američki univerzitet u BiH
- Sanita Marjanović , Visoka škola poslovnog menadžmenta „Primus” Gradiška
- Dr Siniša Čulić, Visoka škola za primjenjene i pravne nauke „Prometej” Banja Luka
- Željka Jungić, Visoka škola „Koledž za industrijski i poslovni menadžment” s pravom javnosti, Bosanska Krupa
- Lidija Dangubić, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banja Luka